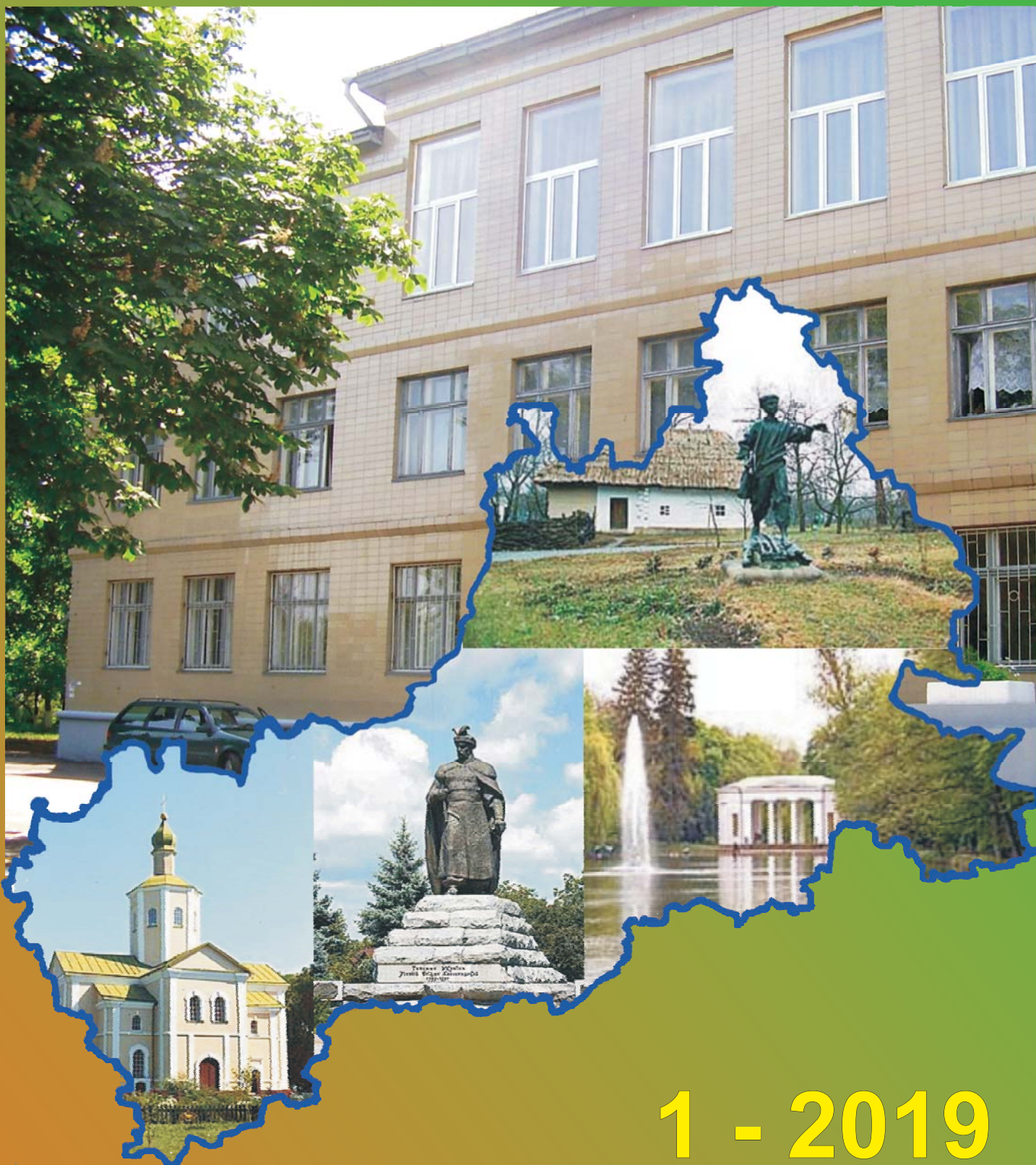

Педагогічний вісник

1 - 2019

ЦІКАВИЙ СВІТ РОБОТОТЕХНІКИ (фотоколаж)

Засновник журналу:
**Черкаський обласний інститут
пслядипломної освіти педагогічних
працівників**

Ресстраційне свідоцтво
ЧС № 1034 від 20.09.2018

Журнал видається з березня 1995 року
щоквартально

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

Н.М.Чепурна, ректор КНЗ "Черкаський
обласний інститут післядипломної освіти
педагогічних працівників Черкаської обласної
ради", кандидат педагогічних наук,
заслужений працівник освіти України, доцент
(головний редактор)

Г.А.Назаренко, проректор
з наукової-методичної роботи інституту,
доктор педагогічних наук, старший науковий
співробітник (науковий редактор)

К.М.Криворот (заступник головного редактора)

Н.І.Лісова, проректор з питань зовнішнього
незалежного оцінювання та моніторингу
якості освіти інституту, кандидат
педагогічних наук

Ю.І.Завалевський, в.о. директора Інституту
модернізації змісту освіти МОН України, доктор
педагогічних наук, професор

Т.В.Черкашина, доктор
педагогічних наук

Т.К.Андрюшенко, доктор
педагогічних наук

С.А.Гаряча, кандидат педагогічних наук

О.В.Волошенко, кандидат
педагогічних наук, доцент

В.І.Коновальчук, доктор філософських наук,
доцент

Н.М.Степанова, кандидат
філософських наук

О.В.Крутенко, кандидат
педагогічних наук

Ю.М.Зоря, кандидат
педагогічних наук

Технічна редакція та комп'ютерна верстка

В.М.Шемшура

Відповідальний за друк **І.В.Фурник**

Думка редакції не завжди збігається з
думкою автора

Редакція рукописів не рецензує і авторам
не повертає

За достовірність фактів, цитат, власних
імен, географічних назв та інших
відомостей відповідають автори
публікацій

Рекомендовано до друку
вченою радою ОІПОПІ
Протокол № 5 від 27.12.2018
Підписано до друку 20.02.2019
Папір друкарський №1

Умовн. друк. арк. 5

Зам.№1522

Тираж 1000 пр.

Адреса редакцій:
18003, Черкаси, Бидгощська, 38/1,

КНЗ "ЧОПОПІ ЧОР",

т. +380-472-64-21-78

e-mail: redaktor6@ukr.net

ОСВІТА XXI СТОЛІТТЯ

Дзюбак Р.М. Олімпіади з базових дисциплін -
інвестиція в розвиток держави.....2
Зоря Ю.М. Цікавий світ робототехніки.....4

НАУКА - ШКОЛИ

Гаряча С. А. Моральна відповідальність як основа
професійної майстерності майбутнього учителя.....6
Волошенко О.В. Професійно-рольова варіативність
діяльності вчителя як складова сучасного освітнього
простору.....8
Теслюк П.В., Теслюк І. В. Малюнкові методики
в практиці психологічних досліджень.....10

ШЕВЧЕНКІАНА

Куниця З.М. Шевченківські святині на Черкащині.....14
Сас А.М. "Скарби безсмертного Тараса".
Коментована виставка для учнів 8 - 9 класів.....17
Хавронич С.М. "І жити добрій славі України, коли
дзвенить "Кобзар" в устах дитини!". Розробка години
спілкування.....19
Коваль С.О. Шевченкове слово - то є рідна мова.
Розробка уроку позакласного читання у 3 класі.....22
Кравець В.М. "Навіки з нами серце і слово великого
Кобзаря". Розробка літературно-музичного свята.....24

МЕТОДИКА. ДОСВІД

Богославець Г.І. Педагогічний досвід В.О. Сухомлинського
у практичній діяльності керівника закладу освіти.....28
Ложка В.Б. Бойові традиції українського козацтва.
Розробка навчального проекту для учнів 8 - 10 класів.....32
Курас В.К. Вимірювання рівня мотивації
студентів до навчання.....39
Бабіченко Н.Ю. Найважливіші фактори виховання
особистості. Методичний матеріал для використання
у початковій школі.....41
Гнєд Л.І. Ефективний засіб розвитку ключових та
предметних компетентностей учнів. Із досвіду
проведення Міжнародної природознавчої
інтерактивної гри "Геліантус".....45
Фатіф С.М. Світло мудрості Григорія Сковороди.
Розробка літературного вечора-гри для
старшокласників.....47
Горовенко В.І. "Народознавство" - знання про народ...52
Комар В.І., Яворська Л.В. Природа - це казка,
яку треба читати серцем. Розробка уроку позакласного
читання. 5 клас.....54
Бардадим О.В. Домашній хімічний експеримент.....56
Вдовиченко Т.І., Горшко О.В. "Допоможи
букварику". Розробка сценарію-квесту для учнів
початкових класів.....59
Ухань А.О. Комунікативні ігри на уроках англійської
мови: проти? За!.....61

ОЦІНЮВАННЯ В ШКОЛІ

Руденко І. М. Оцінка в освітньому процесі:
психолого-педагогічний аспект.....63
Добровольська Л.Н., Андросова В.О. Шкільна
оцінка у початкових класах: інформація для роздумів.....67
Нісаноглу Н.Г. Турецька початкова школа очима
українського вчителя.....71

РОЗРОБКИ ВИХОВНИХ ЗАХОДІВ

Деркач Н.О. Степан Васильченко - гуманіст, педагог
великого серця. Сценарій проведення позаурочного
заходу для учнів старших класів загальноосвітніх шкіл
до 140 - річчя від дня народження С.В. Васильченка.....73
Джемесюк В.А. У гостях у колісанки. Розробка
музичного ранку до дня музики для учнів 5-6 класів.....76
Гончарова С.П. Творчість однієї родини. Розробка
виховного заходу з нагоди вручення регіональної
премії імені Ф. Мицика.....78

Р.М. Дзюбак,

проректор з навчально-методичної роботи комунального начального закладу "Черкаський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради"

ОЛІМПІАДИ З БАЗОВИХ ДИСЦИПЛІН - ІНВЕСТИЦІЯ В РОЗВИТОК ДЕРЖАВИ ІСТОРІЯ СТАНОВЛЕННЯ ВСЕУКРАЇНСЬКОЇ ОЛІМПІАДИ

Визначальним в історії становлення Всеукраїнських учнівських олімпіад стало затвердження Положення про Всеукраїнські учнівські олімпіади з базових і спеціальних дисциплін, турніри і конкурси-захисти науково-дослідницьких робіт та конкурси фахової майстерності наказом Міністра освіти України від 15.12.93 р. N 449 та рішенням колегії Міністерства освіти України від 26.10.94 р. N 30/3-3.

Згідно з ним Всеукраїнські учнівські олімпіади проводились з 15 предметів: українська мова та література, історія, правознавство, іноземні мови (англійська, німецька, французька та іспанська), математика, фізика, хімія, біологія, географія з краєзнавством, основи інформатики і обчислювальної техніки, трудове навчання та екологія. Також основною відмінністю цієї редакції було внесення наступних правил визначення переможців III етапу: призери III етапу олімпіад з базових і спеціальних дисциплін, конкурсів фахової майстерності та II етапу конкурсів-захистів науково-дослідницьких робіт нагороджувалися дипломами окремо по класах (курсах) або за профілями в такій кількості: I ступеня - 1; II ступеня - 2; III ступеня - 3, решті учасників вручалися дипломи учасника. Кількість переможців IV етапу не повинна була перевищувати 50% від кількості учасників.

У серпні 1998 року Міністерство освіти затвердило нове Положення про Всеукраїнські учнівські олімпіади з базових і спеціальних дисциплін, турніри, конкурси-захисти науково-дослідницьких робіт та конкурси фахової майстерності, скасувавши цим чинність попередньої його редакції. За цим варіантом Положення кількість переможців III етапу збільшено до 30% від кількості його учасників з орієнтовним розподілом дипломів у відношенні 1:2:3. Також було скасовано олімпіаду з екології та вирішено об'єднати її в одну з біологією, засновано олімпіаду з основ економіки.

Другим Президентом України Л. Д. Кучмою та урядом згодом видано ряд указів та постанов щодо підтримки обдарованої молоді України. Зокрема:

1. Указ від 30 грудня 1998 р. № 1419/98 "Про стипендії Президента України учасникам і призерам міжнародних учнівських олімпіад з базових навчальних предметів", яким засновано 35 щорічних стипендій Президента України учасникам і призерам міжнародних учнівських олімпіад.

2. Указ від 5 лютого 2000 р. № 169/2000 "Про відзначення призерів і учасників міжнародних учнівських олімпіад та їх вчителів", за яким Кабінету Міністрів України необхідно визначити перелік напрямів і спеціальностей у вищих навчальних закладах України, за яким призери та учасники Міжнародних учнівських олімпіад приймаються на навчання до цих закладів без вступних випробувань.

3. Указ від 24 квітня 2000 р. 612/2000 "Про додаткові заходи щодо державної підтримки обдарованої молоді".

4. Постанова Кабінету Міністрів України №982 від 09 серпня 2001 року "Про заснування стипендій Кабінету Міністрів України переможцям Всеукраїнської учнівської олімпіади з української мови та літератури".

Запроваджено перші президентські стипендії переможцям Всеукраїнській, учасникам та переможцям міжнародних олімпіад, які згодом стали щорічною традицією.

Надалі уряд та Президент України видали ще ряд нормативних актів щодо стимулювання учасників олімпіад та їх подальшого розвитку:

1. Указ Президента України №398/2006 від 16.05.2006р. "Про Положення про стипендії України для переможців Всеукраїнських учнівських олімпіад з базових навчальних предметів і Всеукраїнського конкурсу захисту науково-дослідницьких робіт учнів-членів Малої академії наук України"

2. Державна цільова програма роботи з обдарованою молоддю на 2007-2010рр, затверджена Постановою Кабінету Міністрів №1016 від 08.08.2007р.

У відповідності до наказу Міністерства освіти і науки України № 162/22 від 6 березня 2008 року "Про проведення IV етапу Всеукраїнських учнівських олімпіад з навчальних предметів та фінального етапу турнірів у 2007/2008 навчальному році" олімпіада з основ інформатики і обчислювальної техніки змінила назву на Всеукраїнська учнівська олімпіада з інформатики.

2010 року наказом Міністерства освіти і науки України було засновано Всеукраїнську учнівську олімпіаду з астрономії.

Наказом Міністерства освіти і науки України N 1099 від 22 вересня 2011 року затверджено нову редакцію Положення. За ним було скасовано обов'язковість проведення осінніх настановчих, зимових навчально-тренувальних та весняних відбірково-тренувальних зборів; змінено кількість учасників III та IV етапів: 50% та 30% відповідно. Кількість олімпіад збільшено до 20: засновано олімпіади з російської мови та літератури, екології, інформаційних технологій, педагогіки і психології.

Наразі Всеукраїнські учнівські олімпіади проводяться з 26 навчальних предметів. Щорічно переможці кожної з олімпіад отримують Президентську академічну стипендію, стипендії Кабінету міністрів України та управлінсь освіти і науки обласних державних адміністрацій.

ДЕЩО ПРО ПОРЯДОК ПРОВЕДЕННЯ

Учнівські олімпіади з базових предметів як різновид інтелектуальних змагань проводяться кожного року на освітньому просторі України у форматі чотирьох етапів: шкільні (I), районні (II), обласні (III) олімпіади та фінальний Всеукраїнський (IV етап).

За результатами IV етапу олімпіад з навчальних предметів проводиться відбір учасників на Міжнародні олімпіади (якщо вони проводяться). Наші школярі змагаються на міжнародних учнівських олімпіадах з математики, фізики, хімії, біології, інформатики (з 1993 року), екології (з 1996 року), географії (з 2010 року), астрономії (з 2011 року). Щороку склад команд - учасниць міжнародних олімпіад від України формується за підсумками відбірково-тренувальних зборів, які проводяться, як правило, влітку. Кількість учасників у командах є постійною: з екології, географії, хімії, інформатики, біології, де змагаються по чотири особи, з математики - шість, з фізики та астрономії - п'ять.

У більшості міжнародних олімпіад офіційно командний рейтинг не визначається, оскільки вони є змаганнями в особистій першості. В неофіційному рейтингу команд Україна на міжнародних олімпіадах посідає 11 - 20 місця. Це - досить високий результат, бо конкурують команди з понад 100 країн світу.

Згідно з Положенням про Всеукраїнські олімпіади основними завданнями учнівських олімпіад з базових і спеціальних дисциплін, конкурсів фахової майстерності, конкурсів-захистів науково-дослідницьких робіт і турнірів є стимулювання творчого самовдосконалення дитини, учнівської молоді, виявлення та розвиток обдарованих учнів та надання їм допомоги у виборі професії, залучення їх до навчання у вищих закладах освіти країни, формування творчого покоління молодих науковців та практиків для різних галузей суспільного життя, підвищення інтересу до поглибленого вивчення базових, спеціальних та фахових дисциплін. Прищеплення широким колам учнівської молоді навичок дослідницької роботи, пропаганда досягнень науки, техніки та новітніх технологій, підведення підсумків роботи факультативів, гуртків секцій, учнівських наукових товариств, активізація форм позакласної та позашкільної роботи з учнями, підвищення рівня викладання базових, спеціальних та фахових дисциплін, фахової підготовки учнів, виявлення, поширення і впровадження в навчально-виховний процес сучасних прийомів і методів навчання, залучення професорсько-викладацького складу, аспірантів, студентів вищих закладів освіти, працівників наукових закладів України до активної допомоги навчально-виховним закладам у справі поліпшення стану викладання дисциплін і підвищення рівня знань, умінь та навичок учнівської молоді та формування команд для участі в міжнародних олімпіадах, конкурсах та турнірах.

Примітка. У більшості країн (наприклад, у США, Франції, Польщі) не ЗНЗ та місцеві органи управління освітою проводять олімпіади, а незалежні регіональні та центральні офіси, і вхід на олімпіаду є вільним для кожного охочого. Олімпіадні завдання не готують ані шкільні вчителі, ані члени журі.

РЕЗУЛЬТАТИ ПРОВЕДЕННЯ ЦЬОГОРІЧНИХ ОЛІМПІАД

Відповідно до Положення про Всеукраїнські учнівські олімпіади, турніри, конкурси з навчальних предметів, конкурси-захисти науково-дослідницьких робіт, олімпіади зі спеціальних дисциплін та конкурси фахової майстерності, затвердженого наказом Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України від 22.09.2011 № 1099, зареєстрованого в Міністерстві юстиції України 17.11.2011 № 1318/20056, на виконання наказу Міністерства освіти і науки України від 2 серпня 2018 року № 849 "Про проведення Всеукраїнських учнівських олімпіад і турнірів з навчальних предметів у 2018-2019 навчальному році", в області з 10 січня до 9 лютого 2019 року **проведені обласні учнівські олімпіади.**

Згідно з вимогами Міністерства освіти і науки України олімпіади проводились з **19 навчальних предметів**, а саме: української мови та літератури; іноземних мов (англійська, іспанська, німецька, французька), історії, правознавства, російської мови і літератури, математики, фізики, хімії, біології, екології, астрономії, інформатики, економіки, географії, інформаційних технологій, трудового навчання.

У I етапі Всеукраїнських учнівських олімпіад взяли участь 37555 учнів, у II етапі - 11747 учнів, у III етапі - 1086 учнів загальноосвітніх навчальних закладів.

Більшість учасників олімпіад успішно виконали завдання, виявили глибоке розуміння законів, теорій, продемонстрували вміння творчо застосовувати теоретичні знання на практиці, обґрунтовувати отримані

результати, робити узагальнення та висновки, відстоювати власну думку.

За I місце нагороджено 57 учнів, за II - 175 учнів, за III - 299 учнів. Загалом нагороди отримали 48,9% учасників олімпіад.

Здобули найбільше призових місць та підтвердили високий рівень підготовки учні загальноосвітніх навчальних закладів міст Черкаси (призерів 194, що становить 84,3%), Сміла (призерів 48, 64,9%), Умань (призерів 36, що становить 63,2%), Золотоноша (призерів 26, що становить 53,1), Чернобаївського (25; 56,9%), Городищенського (31; 41,9%), Черкаського (29; 52,7%), Корсунь-Шевченківського (25; 56,8%), Звенигородського (9; 45%), Шполянського (10; 40%), Уманського (9; 37,5%) районів відповідно.

Журі обласних олімпіад відзначили високий рівень знань учасників змагань зміст Черкаси (37 перших місць), Умань (4 перших місць), Сміли і Золотоноші (по 3 перших місць), Черкаського і Корсунь-Шевченківського районів (по 2 перших місця), Чернобаївського, Уманського, Золотоніського районів і міста Канів (по 1 першому місцю).

Щодо апеляції

Об'єктивність визначення інтелектуальної еліти шляхом проведення таких олімпіад забезпечується можливістю подання апеляції щодо результатів. Для цього призначаються експерти-консультанти. Вони призначаються з числа авторитетних фахівців відповідної галузі освіти і виступають як опоненти журі.

На практиці організатори олімпіад будь-якого рівня намагаються уникнути суб'єктивних елементів оцінювання шляхом запровадження чіткої системи критеріїв. Автори завдань займаються розробкою пунктів, за кожним з яких слід оцінювати роботи. Далі критерії виносяться на обговорення на засіданні журі олімпіади. Після досягнення консенсусу критерії затверджуються рішенням журі та застосовуються під час перевірки. Відступ від критеріїв оцінювання неприпустиме за їх наявності.

Така об'єктивність забезпечується в усіх олімпіадах, а особливо з інформатики (програмування), адже роботи на цих олімпіадах перевіряються спеціальними тестуючими програмами під наглядом членів оргкомітету. Апеляції зазвичай виникають в разі деяких технічних причин або неточності тестів робіт.

Шляхи можливих покращень проведення олімпіад

В засобах масової інформації та в мережі Інтернет все частіше з'являються статті, спрямовані на критику сучасного стану проведення учнівських олімпіад. Охоче висловлюють також і свої пропозиції щодо можливих покращень:

- впровадження в сучасну освіту більше занять з практичного засвоєння матеріалу, частковий перехід до вивчення теоретичних основ поза навчальним закладом у якості домашнього завдання;
- викорінення суб'єктивних впливів шляхом створення комісії з учителів кожного окремого предмета банку олімпіадних завдань, з яких в день олімпіади обиратиметься певний комплект для розв'язання учнями.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Наказ щодо проведення олімпіад обласного інституту
2. Всеукраїнські учнівські олімпіади :Матеріал з Вікіпедії[Електронний ресурс]. - Режим доступу: <https://uk.wikipedia.org/wiki>
3. Нормативні документи Інституту Модернізації змісту освіти [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <https://imzo.gov.ua/category/normativni-dokument/>
4. Умови проведення Всеукраїнських учнівських олімпіад з базових предметів[Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://rmk.iledu.vn.ua>

Ю.М. Зоря,

кандидат педагогічних наук, завідувач навчально-тренінгового центру STEM-освіти комунального навчального закладу "Черкаський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради"

ЦІКАВИЙ СВІТ РОБОТОТЕХНІКИ

Стрімко поширюється світом, захоплюючи увагу тисячі людей, ідея штучного інтелекту. В різних куточках світу "мешкають" роботи-хірурги (Росія), роботи-офіціанти, вчителі та швейцари (Японія). Серед безлічі цікавих роботів - безпілотний автомобіль Stenly (Стенфордський університет, США), який самостійно проїхав більше, ніж 210 км пустелею Мохава, ставши переможцем конкурсу "Міцний горішок". Компанія iRobot випускає роботів-міношукачів Packbot EOD і роботи-пилососи Roomba. Роботи наразі вміють не лише ходити, а й долати перешкоди та пересуватись у просторі горизонтально та вертикально.

В Україні робототехніка також розвивається впевненими кроками.

Стрімкого руху набула заміна статичних роботів на мобільні в важкій промисловості та машинобудуванні. Їх розробка в Україні дасть змогу замінити людину на роботі, що потребує високого ступеня сконцентрованості та займає велику кількість часу. Там де людина може пропрацювати 4 - 8 годин і потребує заміни, роботи здатні працювати протягом доби з короткою перервою. Їх експлуатація на великих заводах та у машинобудуванні дозволить знизити рівень НС та пришвидшити і здешевити виробництво.

Вагомою ланкою в створенні роботів є дослідження, що полягають у розробці та поширенні засобів комп'ютерного розпізнання та синтезу українського мовлення. Це сприяє створенню найбільш досконалих засобів спілкування людини з машиною - за допомогою голосу. Людина подає усні команди - комп'ютер сприймає їх, розпізнає та розуміє. Зворотній процес полягає у синтезі комп'ютером тексту.

Важливим напрямом розвитку робототехніки в Україні є застосування штучного інтелекту в медицині, що пов'язане, перш за все, з діагностикою хвороб, призначенням лікування, проведенням операцій інтелектуальними машинами як зі системою керування так і автоматизованими.

РОБОТИ В ОСВІТНЬОМУ ПРОСТОРИ

Усе частіше люди усвідомлюють, що технологічна обізнаність, вміння програмувати, знання з інформатики та інженерії - ті критерії, що визначають справжнього професіонала, будівника "майбутнього", автора нових пристроїв і винаходів. Тому Робототехніка - як наука прогресивна, має чимало перспектив для самореалізації. У нашому мобільному світі на часі поява професій, про які зараз навіть уявити важко. Всі вони будуть пов'язані з технологією і високотехнологічним виробництвом з інтеграцією у природничі науки. Долучитись до галузі робототехніки можуть діти, а допомагають у цьому роботизовані іграшки, програмовані конструктори і набори для створення робота власноруч. Ці іграшки та набори оснащені інноваційними датчиками, додатковими пристроями і програмованими контролерами, тобто всім тим, що необхідне для робототехніка-початківця, який зможе самостійно запрограмувати поведінку робота.

Чим корисна робототехніка для дітей?

- прикладне навчання; програмуючи роботів і створюючи автоматизовані конструкції, діти на практиці застосовують отримані знання, пробують експериментувати, шукати нові ідеї та рішення;

- робототехніка - це отримання додаткових знань із багатьох дисциплін: математики, фізики, інформатики, програмування, інженерії і т.д, а відтак - запорука розвитку потенціалу та інтелекту у дітей;

- можливість змалечку вивчити мову програмування.

Роботи для ненав'язливої та ефективної освіти

З кожним днем відкриваються нові розвивальні центри, гуртки з вивчення робототехніки. І роботи створені з метою покращити освітній процес, викликати у дитини жагу до пізнання нового, пошуку ідей та розвитку креативності. Виробники пропонують навчальні матеріали, посібники та інструкції для застосування на різних уроках у школі.

З роботами можна не тільки вчитись програмуванню, а й влаштувати робофутбол чи робохованки. Під час програмування робота кожен переконається, що робототехніка - не просто відтворення наявних алгоритмів, а справжній процес творчості з широким полем для експериментів і пошуку нових ідей.

Тому з метою запровадження наукових розробок, спрямованих на розвиток в учнівської молоді інтересу до науково-технічної творчості, техніки та високих технологій, підготовки підростаючого покоління до життя у високотехнологічному конкурентному світі з березня 2016 року Черкаська область долучилась до міжнародної програми-конкурсу FIRST LEGO League (FLL).

FIRST LEGO League (FLL) - освітня STEM-програма для дітей 9-16 років. Трьома ключовими аспектами FIRST LEGO League є робототехніка, дослідження та лідерство. Використовуючи набори LEGO Mindstorms, кожна команда проектує, конструює та програмує повністю автономного робота для змагання на спеціальному полі. Також діти досліджують тему поточного року, обирають актуальну проблему світового значення та будуть винаходити її інноваційне рішення. Беручи участь у FIRST LEGO League, діти вивчають програмування, концепції створення роботів, розвивають навички проведення наукових досліджень та лідерські якості.

Щороку сезон FIRST LEGO League починається в кінці літа оголошенням теми. Сформувавши команди по 2-10 осіб, діти разом з дорослими тренерами знайомляться з правилами, готуються та представляють свої розробки на регіональних турнірах, Всеукраїнському чемпіонаті, а фінал сезону знаменує Всесвітній фестиваль FIRST LEGO League, що відбувається в квітні наступного року.

Україна приєдналася до FIRST LEGO League в сезоні 2012-2013.

У першому турнірі взяли участь 8 команд, а в сезоні 2016-2017 вже більш ніж 70 команд готуються представляти свої проекти.

Програма FIRST LEGO League складається з трьох частин:

- "Проект" - завдання, що передбачає дослідження та пошук учнями інноваційних ідей для вирішення реальної проблеми, актуальної у усьому світі.

- "Гра роботів" - конструювання учнями робота "LEGO® MINDSTORMS®" та його програмування для виконання місій на спеціальному полі з LEGO-моделями та перешкодами.

- "Основні Цінності" - процес роботи, який проходять учні для того, щоб отримати важливі життєві навички, такі як вирішення проблем, критичне мислення, творчість і командна робота.

Кожна зареєстрована команда на початку сезону отримує такі завдання:

- вивчити тему Сезону та обрати 1 проблему для дослідження;

- дослідити обрану проблему та придумати, як її вирішити;

- зробити презентацію свого інноваційного рішення (Проекту);

- збудувати робота на базі набору LEGO Mindstorms EV3/NXT;

- запрограмувати його для виконання місії на спеціальному полі.

Підсумком виконаної роботи стає участь у Фестивалі, який не тільки об'єднує талановитих дітей, але й демонструє гостям нестандартні вирішення важливих проблем людства, змінює ставлення до робототехніки, інженерії та освіти в цілому.

Цього року він виріс до великого освітнього і сімейного свята. Відбувся Третій регіональний фестиваль з робототехніки 27 січня 2019 року на базі Черкаської загальноосвітньої школи І-ІІІ ступенів N 30 Черкаської міської ради. У його рамках пройшов:

- відбірковий турнір FIRST LEGO League;

- внутрішній фестиваль FIRST LEGO League Junior;

- змагання у категоріях Сумо і Слалом.

Учасниками стали понад 500 учнів, які представляли 128 команд загальноосвітніх навчальних закладів Черкаської, Миколаївської областей та міста Київ.

Вперше у фестивалі взяли участь діти з особливими потребами, які на рівні з усіма боролися за головні призи фестивалю! У проведенні заходу також взяли участь не тільки учнівські команди та їх тренери, а і волонтери, батьки учасників, освітяни області та усі, кому цікавий світ робототехніки.

Відкрили захід теплими словами привітань **Герман Демидов**, координатор програм FIRST в Україні, **Валерій Данилевський**, начальник Управління освіти та науки Черкаської облдержадміністрації; **Наталія Чепурна**, ректор КНЗ "Черкаський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради", кандидат педагогічних наук, доцент, Заслужений працівник освіти України; **Оксана Сімушина**, заступник начальника управління - начальник відділу інклюзивної, позашкільної освіти та виховної роботи.

Керівники зауважили, що "кожна з команд - унікальна, це маленька неповторна спільнота, що здатна змінити світ! Кожна має власну історію, досвід відкриттів та подолання перешкод, яким мала нагоду поділитися з усіма. Це майбутнє нашої країни, діти, які через 10-15 років, а може й раніше, будуть визначати шлях розвитку нашого суспільства!"

Цьогорічний сезон робототехніки розпочав свою роботу з теми "Вперед на Орбіту", оголошеної FIRST Lego League. Тому, FLL - це не лише конструювання та змагання роботів, участь у фестивалі дає можливість командам відчувати себе науковцями, винахідниками та інженерами.

На фестивалі для учасників пропонувалися такі види змагань:

- Гра роботів. Під час проведення гри діти представляли запрограмованого автономного робота на базі LEGO®MINDSTORMS®.

- Проект. Представлення проекту з визначеної теми заходу.

- СУМО (Автономні роботи), СУМО (роботи, керовані дистанційно).

- СЛАЛОМ.

Переможцями у категорії "СЛАЛОМ" стали:

- 1 місце - "Gym9", Бондаренко Нікіта, Черкаська гімназія №9 ім. О.М.Луценка Черкаської міської ради.

- 2 місце - "Kiborgs.UA", Середенко Богдан, Черкаська гімназія №9 ім. О.М.Луценка Черкаської міської ради.

- 3 місце - "Механікус", Квітко Михайло, Польчин Павло, м. Київ.

Переможцями у категорії "СУМО. Автономні роботи" стали:

- 1 місце - "Brains ON", Криницький Юрій, Черкаська санаторна школа-інтернат Черкаської обласної ради.

- 2 місце - "Kiborgs.UA", Цимбал Денис, Черкаська гімназія №9 ім. О.М.Луценка Черкаської міської ради.

- 3 місце - "Gym9" Жуков Антон, Черкаська гімназія №9 ім. О.М.Луценка Черкаської міської ради.

Переможцями у категорії "СУМО. Дистанційне керування" стали:

- 1 місце - "Brains ON" Будник Анатолій, Черкаська санаторна школа-інтернат Черкаської обласної ради.

- 2 місце - "Kiborgs.UA" Цв'ященко Нікіта, Черкаська гімназія №9 ім. О.М.Луценка Черкаської міської ради.

- 3 місце - "Super track" Ластівка Вадим, Гельмязівська загальноосвітня школа Золотоніської районної ради Черкаської області.

Для участі у Всеукраїнському фестивалі з робототехніки визначено 12 шкіл (13 команд) області, а саме:

1. Сигнаївський навчально-виховний комплекс "Дошкільний навчальний заклад - загальноосвітня школа І-ІІІ ступенів" Шполянської районної ради Черкаської області.

2. Опорний заклад загальної середньої освіти "Монастирищенська спеціалізована школа І-ІІІ ступенів №5" Монастирищенської районної ради Черкаської області.

3. Чорнобаївська загальноосвітня школа І-ІІІ ступенів №1 Чорнобаївської районної ради Черкаської області.

4. Коробівський навчально-виховний комплекс "загальноосвітня школа І-ІІІ ступенів - дошкільний навчальний заклад" Золотоніської районної ради Черкаської області.

5. Смілянська загальноосвітня школа І-ІІІ ступенів №7 Смілянської міської ради Черкаської області.

6. Комунальний заклад "Степанецький ліцей-опорний заклад загальної середньої освіти" Степанецької сільської ради об'єднаної територіальної громади Черкаської області.

7. Черкаська санаторна школа-інтернат Черкаської обласної ради.

8. Катеринопільський ліцей Черкаської області.

9. Чигиринський заклад загальної середньої освіти №1 імені Б. Хмельницького Чигиринської районної ради Черкаської області.

10. Гельмязівська загальноосвітня школа Золотоніської районної ради Черкаської області.

11. Громадська організація "I Will" Миколаївської області.

12. Дві команди Черкаської гімназії №9 ім. О.М.Луценка Черкаської міської ради.

Захід дав можливість дітям проявити себе. А ще - знайти новий напрям розвитку, познайомитися з однодумцями, брати участь у різних змаганнях, перемагати та отримувати гарні призи. Для нагородження переможців фестивалю цінні подарунки приготували управління освіти і науки Черкаської облдержадміністрації, ТОВ "Світ ласощів" та акціонерне товариство "Автомобільна компанія "БОГДАН МОТОРС".

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Шевченко А.І. Світові тенденції та практичні досягнення у проблемі штучного інтелекту [Текст]/ А.І. Шевченко// Стан та перспективи розвитку інформатики в Україні. - Київ: Наукова думка, 2010. - С. 561 - 572.

2. Шлезінгер М. І. Розпізнання образів [Текст]/ М. І. Шлезінгер// Стан та перспективи розвитку інформатики в Україні. - Київ: Наукова думка, 2010. - С. 523 - 529.

3. Матеріали з підготовки до Фестивалю.

С.А. Гаряча,

завідувач кафедри педагогіки та освітнього менеджменту комунального навчального закладу "Черкаський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради", кандидат педагогічних наук

МОРАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЯК ОСНОВА ПРОФЕСІЙНОЇ МАЙСТЕРНОСТІ МАЙБУТНЬОГО УЧИТЕЛЯ

У сучасному глобалізованому світі починають усвідомлювати важливість нової ідеї - "відповідальне життя". Це поняття тісно пов'язане з особистісними якостями людини, її характером, темпераментом. В "Енциклопедії освіти" відповідальність особистості визначена як усвідомлена необхідність співвіднесення власної поведінки із суспільними нормами та установками. Вона є характеристикою будь-яких відносин, у яких перебувають люди, і стосується різних аспектів їхньої діяльності, визначаючи її спрямованість. Моральна відповідальність регулюється нормами життя суспільства і власної совісті та проявляється у свідомості, почуттях, характері, різних формах просоціальної поведінки і свободі вибору [3].

Американський психолог Ури Бронфенбреннер стверджує: "Якщо діти та молодь нації мають можливість розвивати свій потенціал повною мірою, якщо вони отримують знання, необхідні для розуміння світу, та мудрість, необхідну для його змінення, то майбутнє цієї нації відкриває для неї надзвичайні перспективи. Водночас нація, яка нехтує своїми дітьми, якою б успіху вона не досягла в інших сферах, ризикує поринути в руїну та занепад" [5].

Майбутнє кожного народу залежить від того, яким учитель прийде до учнів, чи візьме на себе відповідальність за створення умов для розвитку людини, яка здатна до мирного гармонійного співжиття у полікультурному суспільстві, за принципами гуманізму, справедливості та свободи. У статті 5.5 Педагогічної Конституції Європи зазначено, що "зміст педагогічної освіти підпорядковується потребі формування у учителя здатності навчити своїх учнів жити разом у сучасному глобалізованому світі, постійно відтворювати і вдосконалювати умови гідного існування людини; забезпечення їх вільного спілкування у системі відносин сталого людського розвитку" [7].

Дослідниця І.Кочетова звертає увагу на те, що у процесі підготовки майбутнього педагога значну увагу слід приділяти формуванню відповідальності. Задля цього у студентів потрібно розвивати якості, які, в першу чергу, забезпечують дотримання загальнолюдських норм моралі, духовності (доброти, взаємодопомоги, взаємопідтримки). Адже від цього залежить внутрішня стійкість людини та її існування. Відповідно розглядається проблема "не стільки підвищення рівня інтелектуального розвитку студентів, скільки формування в них моральної позиції, духовної ієнтації, відповідального ставлення до свого життя, суспільства..." [4].

Велике значення має етична просвіта для майбутнього учителя, адже чим більше він буде обізнаним з історичною і культурно-регіональною різноманітністю моральних норм, цінностей, звичаїв, уподобань, чим більше відкриє для себе скарбів людського морального досвіду, тим

мудрішим стане як учитель, у якого будуть широкі можливості власного морального, життєвого і культурного вибору.

В. Сухомлинський сутність відповідальності визначав як здатність особистості формувати обов'язки, виконувати їх, здійснювати самооцінку і контроль шляхом включення в суспільно-корисну, пізнавальну і трудову діяльність, через які набувається морально-трудова досвід, утверджуються переконання, соціалізуються вчинки, розвивається сприйнятливості слова і прикладу [8].

У сучасному суспільстві існують певні очікування від педагога щодо освітнього процесу, власне його дій, спрямованих на успішний розвиток підростаючого покоління. Цей процес потребує як морального так і правового урегулювання у системі: "учитель-учень", "учень-учень", "учитель-колектив", "учитель-батьки", "учитель-суспільство".

Для майбутнього учителя важливо зрозуміти, що моральна відповідальність педагога ґрунтується на ставленні: до учня (позитивне, зацікавлене, з любов'ю), до власне педагогічної діяльності (із захопленням, зацікавлене, формально-неформально, байдуже); до результату діяльності (успіх, насолода, невдача, розчарування, бажання розвиватися).

Моральна відповідальність учителя через совість та обов'язок визначає оцінку і самооцінку особистістю власних вчинків, емоцій, мотивів крізь призму вищих моральних і етичних цінностей. Якщо в авторитарній етиці совість співвідноситься з зовнішнім авторитетом, який регулює поведінку індивіда через послух, покору, страх покарання, то в гуманістичній етиці совість виступає внутрішнім контролером поведінки особистості через свідомий моральний вибір, відповідальність за наслідки своєї діяльності та узгодження своїх дій відповідно до етичних цінностей.

Відповідальність педагога зумовлена свободою вибору засобів досягнення мети у прийнятті морального рішення та усвідомлення можливих наслідків власних дій. Таким чином, відповідальність визначає готовність приймати соціальні вимоги, моральні рішення на основі добровільної підзвітності у їх узгодженості з обов'язком.

У "Кодексі честі та служіння учителя", затвердженому на XIII Міжнародних педагогічних читаннях з гуманної педагогіки в м.Тбілісі (Грузія, 2014 р.) представлений образ учителя, який пронизаний моральною відповідальністю:

"Учитель в еволюційному русі людства несе, береже та розвиває завоювання духу та розуму: бачить в собі та дітях нові незвичайні можливості та здібності, розкриває в них і в собі образ Творця, тим самим змінюючи простір та світ... ..Учитель відверто й мужньо відповідає на виклики часу, головним із яких є необхідність бути Духовно-

морально Людиною та виховати Духовно-морально Людину".[6]

Проаналізуємо відповідальність учителя під кутом зору педагогічної любові. В першу чергу - це основа професійної майстерності педагога, спосіб постійного самоудосконалення та самореалізації. Учителю має бути відповідальним за тих, хто з довірою в очах поспішає щодня на зустріч з ним. Його відповідальність базується на вмінні відчувати переживання дитини і співпереживати разом з нею, вмінні організувати всю свою співпрацю з дітьми з урахуванням духовного гуманізму, яка ґрунтується на любові, довірі і духовній спільності.

Відповідальність педагога виявляється у:

- його майстерності побачити в дитині її творчий потенціал, зрозуміти потреби дитини та спрямувати весь освітній процес на розвиток фізично, морально, психічно здорової, успішної та щасливої особистості з системним і цілісним мисленням у розв'язанні життєво важливих завдань;

- прагненні вберегти дитину, яка довірена йому, від небезпек;

- створенні такого розвивального середовища, яке буде безпечним для життєдіяльності кожної дитини і перетворюватиме працю на задоволення;

- тому наскільки вчитель будує освітній процес на основі прагнення дитини до розвитку, дорослішання і свободи, вмінні спрямувати дітей на те, щоб вони власним зусиллям і напругою привласнювали знання, розвиває і утверджує в дітях загальнолюдські цінності.

Сучасний педагог-гуманіст, академік Ш.О.Амонашвілі говорить: "Я зрозумів, що дітей потрібно любити не тільки красиво, але й з почуттям глибокої відповідальності за їх майбутнє, їх потрібно любити усім своїм життям, потрібно любити постійно. А це значить піклуватися про них, про кожного з них, не тішити їх байками про "світле майбутнє", а надихати їх мужністю боротися проти темряви, учити їх самостійно будувати, облагороджувати власне життя і життя інших, захищаючи його" [1].

Яким же має бути освітній процес, щоб відповідальність педагога проросла в учневі й утвердилася в дорослому житті?

У книзі "Правильне виховання характеру дітей" Л.Ландрет звернула увагу на те, що "існує три способи, як досягти цієї благородної мети: самим бути взірцем відповідальності, навчати відповідальності своїх дітей та надати можливість відчути власну відповідальність" [5].

Під час навчання у педагогічних коледжах, вузах, майбутній учитель має усвідомити, що педагогічна професія передбачає досягнення такого образу людини, яка є вірною своєму покликанню, надійною та гідною довіри. Учителю має навчитися контролювати свої бажання та інстинкти, брати на себе відповідальність за свої вчинки, почуття та думки, відмовитися при цьому від звинувачень обставин та інших людей у наслідках своєї поведінки.

Навчання відповідальності полягає у вміннях встановлювати правила та обмеження, які гарантують збереження життєдіяльності суб'єктів під час дослідження довкілля. Слід сформулювати вміння дотримуватися правил, інструкцій, прислухатися до порад, пропозицій; робити вибір із розумінням наслідків власного вибору. При цьому надавати можливість пережити наслідки свого вибору не принижуючи гідність людини, а підтримуючи з любов'ю.

Не даремно сучасні діти не визнають абсолютної влади, вони хочуть знати, що вони робили вчора, що роблять сьогодні і що будуть робити завтра. Тому педагог має визначити для себе чотири кроки навчання відповідальності:

1. Встановити правила та обмеження.
2. Визначте наслідки порушень, правил.
3. Дозвольте робити власний вибір.

4. Неухильно дотримуйтесь застосування наслідків.

Набуття досвіду відповідальності - це практичний контакт із реальністю або спостереження за фактами чи подіями, вміння будувати стосунки, можливість відчути наслідки хибних рішень.

Формування моральної відповідальності майбутнього педагога може ґрунтуватися на пошуку причин виникнення різних суперечностей та створенні умов для їх подолання.

Дослідник Г.П.Васянович, звертаючи увагу на удосконалення підготовки майбутніх вчителів, окреслив ряд завдань, а саме:

- 1) на довузівському етапі створити систему професійної орієнтації і профвідбору учнівської молоді до професійної педагогічної діяльності, яка б уможливила врахування не лише покликання дитини до обраної діяльності, а й певного розвитку її здібностей, схильностей та інтуїції;

- 2) нам вузівському етапі основна увага має зосереджуватися не стільки на тому, щоб студент засвоїв необхідну інформацію і виробив певні навички, скільки на потребі у діях, постійному прагненні до професійного зростання;

- 3) на етапі професійної підготовки найважливішим є самоактуалізація педагога його практичне вміння використовувати знання і морально-правову інтуїції з метою гуманізації процесу навчання, розвитку і виховання дитини [2].

Отже, моральна відповідальність стає базовим поняттям, яке необхідно засвоїти майбутнім учителям, оскільки саме з цього поняття починається творення такого освітнього простору, у якому дитина готується до відповідального життя.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Амонашвили Ш.А. Как любить детей (опыт самоанализа) / Ш.А.Амонашвили; [Лаборатория гуманной педагогики, Артемовск]. - Донецк: Изд-во "Ноулидж", 2010. - 128 с.
2. Васянович Г.П. Педагогічна етика : навч. посіб. / Г.П.Васянович. - Київ. : Академвидав, 2011. - 256 с.
3. Енциклопедія освіти / Акад. пед. наук України; головний ред. В.Г. Кремень. - Київ : Юрінком Інтер, 2008. - 1040 с.
4. Кочетова И. Д. Создание условий для развития социальной ответственности у студентов как одно из приоритетных направлений в системе высшего профессионального образования / И. Д. Кочетова // Мир науки, культуры, образования. - 2010. - № 6 (25). - С. 126-130.
5. Ландрет Л. Правильне виховання характеру дітей / Ландрет Л.; пер. з англ. Степанова В., ВБФ "Східно-європейська гуманітарна місія", 2017. - 224
6. Манифест гуманной педагогики / Ш.А. Амонашвили [Всеукраинская культурно-образовательная ассоциация Гуманной педагогики ; Артемовский Центр Гуманной Педагогики]. Донецк : "Ноулидж" (Донецкое отделение), 2011. - 43 с.
7. Педагогічна Конституція Європи [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://www.argue.org/index.php/ru/hlavnaia/104-pedagogicheskaya-konstitutsiya-evropy/141-pedahohichna-konstytutsiia-yevropy-1>.
8. Сухомлинский В. А. Как воспитать настоящего человека / В. А. Сухомлинский. - Киев : Рад. школа, 1975. - 236 с.

О.В. Волошенко,

доцент кафедри педагогіки та освітнього менеджменту комунального навчального закладу "Черкаський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради", кандидат педагогічних наук

ПРОФЕСІЙНО-РОЛЬОВА ВАРІАТИВНІСТЬ ДІЯЛЬНОСТІ ВЧИТЕЛЯ ЯК СКЛАДОВА СУЧАСНОГО ОСВІТНЬОГО ПРОСТОРУ

В останні десятиріччя в системі освіти в Україні виникла необхідність нових підходів до її еволюційного розвитку. Цей процес потребує таких змін, які максимально дозволять оптимізувати освітній простір, створити умови для задоволення потреб усіх "споживачів" освітніх послуг, впроваджувати ефективні управлінські стратегії, відкривати нові ресурси і можливості для розвитку усіх його учасників.

На наш погляд, одним із найсуттєвіших чинників еволюційного розвитку освіти є процес осучаснення професійної діяльності педагогічних працівників. У великому тлумачному словнику поняття "осучаснювати" означає - наближати до сучасності; робити щось відповідним духові часу, співзвучним сучасності. Таким чином розвиток професійної ідентичності й професійно-рольової варіативності діяльності сучасного педагога є пріоритетним завданням не лише післядипломної педагогічної освіти, а й локальних методичних служб.

Які ж можна визначити основні ознаки і цінності сучасної освіти. **Для цього потрібно відповісти на питання:**

- Якою має бути сучасна освіта?
- Які освітні потреби є актуальними?
- Які пріоритети в професійній діяльності педагога?
- Який він, дух часу? Яким має бути педагог, що "співзвучний із духом часу"?

І.С. Якіманська вважає, що освіченість дає не пізнання, а осягнення світу із індивідуальними цінностями, сенсами, значеннями. Без цього - процес пізнання формальний, безособовий, ззовні нав'язаний [7]. Отже, однією із ознак сучасної освіти є осягнення тими, хто навчається, змістового наповнення освітнього простору й цінності своєї унікальності. Отже, постає необхідність створення умов і середовища для розширення та еволюціонування як професійної ідентичності сучасного вчителя, так і розширення його професійно-рольової варіативності діяльності.

У Концепції Нової української школи йдеться про нову роль учителя не лише як єдиного наставника та джерела знань, а як коуча, фасилітатора, тьютора, модератора в індивідуальній освітній траєкторії дитини [1].

Особиста ідентичність чи самоідентичність (Self-identity) - це єдність і узгодженість життєдіяльності, цілей, мотивів і ціннісно-смыслових установок особистості, яка усвідомлює себе суб'єктом діяльності. Це не якась особлива риса чи сукупність рис, якими володіє індивід, а його самість, відрефлексована в термінах власної біографії. Вона виявляється не стільки у поведінці суб'єкта і реакціях на нього інших людей, скільки в його здатності

підтримувати і продовжувати якийсь наратив (історію власного "Я"), що зберігає свою цілісність, незважаючи на зміну окремих її компонентів [2].

Отже, концентрація уваги педагогів на ключових ознаках і властивостях власної професійної ідентичності сприяє рефлексії й, як правило, викликає потребу змінюватись у відповідності до вимог часу, а отже, розширювати професійно-рольову варіативність своєї діяльності.

Оскільки професійна ідентичність - це переживання і усвідомлення своєї приналежності до тих чи інших функціональних обов'язків і можливостей, сучасному вчителю важливо усвідомлювати змістове та функціональне наповнення таких професійних ролей як фасилітатор, тьютор, тренер, коуч.

Ці ролі найближчим часом можуть потрапити зону найближчого професійного розвитку сучасного вчителя.

Фасилітатор (англ. facilitator, від лат. facilis - легкий, зручний) - людина, що забезпечує успішну групу комунікацію.

Якщо ми говоримо про роль керівника або педагога у якості фасилітатора, вони:

- забезпечують позитивність соціально-психологічного мікроклімату;
- сприяють концентрації учасників взаємодії на тому, що їх об'єднує;
- підтримують позитивну групу динаміку з метою досягнення поставленої мети у процесі взаємодії (при цьому не займають жодну із сторін);
- допомагають активному включенню в освітній процес завдяки атмосфері взаємоповаги й партнерства;
- полегшують процес комунікації, забезпечують його комфортність для всіх учасників.

Якщо педагог бере на себе роль модератора, функція якого слідувати за дотриманням встановлених норм і правил взаємодії, у фокусі його уваги є шлях до розв'язання задачі, підтримка ефективності роботи групи, якість одержаних нею результатів і дотримання регламенту зустрічі.

Тьютор (от лат. tutorem - наставник, опікун) часто застосовується у значенні "старший, що здійснює опіку над молодшим". Якщо педагог виконує роль тьютора, він забезпечує супровід іншої людини (учня, батьків), більше слухає, ніж говорить, більшою мірою робить акцент на питаннях, а не на відповідях. Ця роль не передбачає глибокого впливу на те, що людина вирішила зробити. Тьютор має серйозний обсяг знань, але не дає порад, а лише ставить запитання. Тьютор, як і модератор, може сприяти появі сміливості та відваги учасників взаємодії й допомагати повірити, що це реально (людина зможе зробити те, що вирішила зробити).

Тьюторська позиція педагога може забезпечувати можливість розробки індивідуальних освітніх програм учнів та супроводжувати процес індивідуального руху учня в школі за своєю освітньою траєкторією.

Педагог у ролі тьютора здійснює функцію посередництва між педагогами і учнями й допомагає поєднати на практиці життєдіяльність учня із освітніми цілями.

Тренер - це фахівець з організації процесу. Педагог-тренер (керівник-тренер) організовує навчальний процес. Як правило, його діяльність є інтерактивною. А основна функція - розбудити потенціал групи, що взаємодіє і кожного її учасника. Тренер заспокоює активність тих, хто надмірно тягне увагу на себе. Тренер фокусується на меті, до якої разом із групою вони мають дійти й організовує та спрямовує цей рух. Основними особистісними характеристиками тренера є розум, мудрість та організаційні здібності. Тренер не обов'язково є фахівцем із усіх питань, він усвідомлює, що інші можуть знати більше. Проте його завдання організувати процес.

Коуч - це фахівець, що сприяє успішному досягненню певної мети, одержанню позитивних результатів у процесі життєдіяльності. Роль педагога-коуча полягає у тому, щоб разом із іншими учасниками освітнього процесу вивчати можливості і ресурси, а далі, - на рівні сформульованих бажаних досягнень, спільно формулювати мету, моделювати маршрут руху учня освітньою траєкторією, прогнозувати можливі ризики, розробляти план дій, оцінювати наявні ресурси на кожному етапі руху. Після допомоги коуча у забезпеченні необхідною інформацією та оволодінні відповідними навичками, учень має самостійно розв'язати поставлене завдання.

Якщо педагог-коуч працює із класом, його функція полягає в умінні допомогти учням працювати більш ефективно однією командою.

За визначенням Міжнародної федерації коучинга ICF, **коучинг** - це система реалізації сумісного соціального, особистісного, творчого потенціалу учасників освітнього процесу з метою одержання максимально можливого ефективного результату та партнерство з клієнтами у процесі розумового та креативного мислення, що надихає їх підвищувати свій особистий та/або професійний потенціал.

У контексті професійно-рольової варіативності діяльності вчителя, коучинг - це шлях досягнення трьох основних цілей допомоги:

- учням (вчителям) навчитися вчитися й самостійно мислити;
- вчителям стати коучами;
- навчитись створювати колективи, що навчаються.

Коуч не дає порад і готових рішень, вміє будувати партнерські взаємовідносини, здатний надихнути інших на самостійний вибір дій та досягнення гарантованого результату [6].

Однією із важливих професійних ролей сучасного вчителя є роль партнера. Філософія партнерства може допомогти усім учасникам освітнього простору у трьох важливих напрямках людської життєдіяльності: самоствердженні, самовираженні і самореалізації. При цьому самоствердження відбувається не за рахунок приниження інших і зменшення їх цінності, а за рахунок усвідомлення своїх сильних сторін та створення в освітньому середовищі умов для розкриття й прояву цих сторін особистості.

Основними ознаками ролі партнера в освітньому середовищі є:

- Важливість і необхідність того, щоб кожен учасник педагогічного процесу знаходив своє "місце під сонцем" і щоб вистачало місць кожному, хто потрапляє в освітній простір.

- Рівнозначні любов і повага до усіх, хто потрапляє в освітнє середовище: як до дітей, так і до дорослих.

- Створення такого освітнього простору і такої взаємодії, щоб внутрішнє життя кожного її учасника було цінним і самоцінним. При цьому кожен має усвідомлювати й розуміти те, чи не порушує він баланс у взаємодії із іншими, оскільки без інших я не міг би існувати... Саме тому І. Калінаускас стверджує, що "зовнішнє життя - це вдячність за самоцінність внутрішнього життя". Баланс дозволяє існувати паралельності... потоку зовнішнього життя і внутрішнього життя.

Психологи стверджують, що роль педагога - це зовнішнє, а рольова професійна ідентичність - внутрішнє прийняття ролі. У кожен момент усвідомлення себе, людина знаходиться в якійсь ролі. Перехід із ролі в роль здійснюється при виникненні ситуації, яка актуалізує наступну роль. Такі ситуації називаються запускаючими ситуаціями. Реалізація концепції нової української школи на сучасному етапі є саме такою, "запускаючою ситуацією".

У професійну роль людина може перейти: автоматично, усвідомлено або в результаті рольової маніпуляції. Перехід із ролі в роль супроводжується змінами: психологічного і фізичного стану; сприйняття реальності і себе; поведінкових шаблонів і дій.

О.І. Сивак зазначає, що **роль** - це динамічна інформаційна модель поведінки для забезпечення діяльності людини в певних життєвих ситуаціях. Роль - аналог комп'ютерної програми, яка зберігається в пам'яті людини і активується при настанні певних умов. Всі рольові програми мають єдину інформаційну базу. Тобто, вся інформація, отримана людиною, доступна всім ролям.

Роль має такі ознаки:

1. Назву, маркер ролі.
2. Призначення (мета, місія).
3. Правила ролі (права і обов'язки).
4. Сценарій ролі(зразки очікуваних

соціальних дій і технологічних пауз, об'єднаних динамічним стереотипом).

5. Кількісні характеристики (кількість та інтенсивність роботи, час перебування в ролі і т.п.).
6. Механізми включення ролі (умови і ситуації в яких людина може або зобов'язана переходити в дану роль). [3]

Внутрішнє інформаційне наповнення ролей визначає поведінку людини в реальності. Еталонного наповнення ролей не існує. Ролі з однією назвою мають в конкретній людині унікальне інформаційне наповнення і проживаються по різному.

Кожного разу в ситуації вибору в яку роль переходити, людина керується власною ієрархією цінностей, по критерію, "Що зараз важливіше?" і приймається рішення(свідомо або автоматично) про перехід в роль, цінності якої виявилися більш значимішими. Якщо правила однієї ролі суперечать правилам іншої (наприклад, я - "друг" і я - "керівник"), то людина опиняється у стані внутрішньо особистісного конфлікту. Механізм вибору "зависає", або приймається рішення, неадекватне ситуації.

Ролі - породження соціуму. Люди самі в міру необхідності створюють ролі і наповнюють їх змістом. Людину робить людиною вміння виконувати ролі, і чим більше ролей вона здатна виконувати, тим легше їй встановлювати стосунки

співробітництва з людьми різних культур, звичаїв, ментальності.

Для підтримки ролі в робочому стані необхідне специфічне соціальне (рольове) оточення, яке має потребу в результатах діяльності людини в даній ролі. Без рольового оточення роль втрачає сенс. Рольове оточення може реально існувати в даний момент часу або бути в уяві людини. Для переходу в роль це рівнозначно. Роль може бути відповідною щодо ситуації і рольового оточення або ні. Оточення може сприяти рольовій діяльності або перешкоджати їй. В першому випадку ми маємо справу з співробітництвом, а в другому - з боротьбою. Боротьба, викликана невідповідністю очікувань учасників взаємодії, і спробами їх змінити, народжує спеціальні зразки поведінки - управлінські прийоми.

Творення сучасного освітнього простору необхідно здійснювати у відповідності до глобальних викликів, на основі універсальних загальнолюдських законів і цінностей, духовно-моральних парадигм, які забезпечують людині щасливе і гідне життя як у теперішньому, так і у майбутньому. Саме тому, усвідомлене прийняття вчителем нових професійних ролей й розвиток професійно-рольової варіативності власної діяльності є запорукою подальших позитивних змін у системі освіти.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Ефективний керівник: стратегії, ресурси і нові можливості / [Волошенко О.В., Замулко О.І., Сивак О.І.]. - Черкаси, 2015. - 108с.
2. Коучинг для громадських організацій - як максимально впливати із невеликими ресурсами URL: <https://www.prostir.ua/?focus=kouchynh-dlya-hromadskyh-orhanizatsij-yak-maksymalno-vplyvaty-iz-nevelikyummy-resursamy>
3. Нова українська школа: концептуальні засади реформування середньої школи. URL: <http://mon.gov.ua/%D0%9D%D0%BE%D0%B2%D0%B8%D0%BD%D0%B8%202016/12/05/konczerpcziya.pdf> (дата звернення 18.08.2017)
4. Нові горизонти педагогіки партнерства / [Волошенко О.В., Замулко О.І., Смаглюк Ю.І.] - Черкаси, 2017 - 60 с.
5. Соколова Е. И. Анализ терминологического ряда "коуч", "ментор", "тьютор", "фасилитатор", "эдвайзер" в контексте непрерывного образования / Е.И. Соколова URL: <http://i1121.petrus.ru/journal/article.php?id=2171> (дата звернення 18.08.2017)
6. Якиманская И.С. Принципы построения образовательных программ и личностное развитие учащихся / И.С. Якиманская // Вопросы психологии, - 1999. - №3. - С.39-46.

П.В.Теслюк,

доцент кафедри психології комунального навчального закладу "Черкаський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради", кандидат психологічних наук, доцент

І.В.Теслюк,

психолог Черкаської загальноосвітньої школи I-III ступенів № 2 Черкаської міської ради

МАЛЮНКОВІ МЕТОДИКИ В ПРАКТИЦІ ПСИХОЛОГІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Проективні методики, з погляду психоаналізу, направлені на діагностику причин дезадаптації особи, несвідомих потягів конфліктів і способів їх вирішення (механізмів захисту). Умовою будь-якого проективного дослідження є невизначеність тестової ситуації. Це сприяє зняттю тиску реальності, і особа в таких умовах проявляє не конвенційні, а властиві для неї способи поведінки.

Якщо зважити, що **малюнок** - це зображення, виконане від руки з допомогою таких графічних засобів, як контурна лінія, штрих, пляма, то можна зрозуміти, що це основа усіх видів зображення на площині (живопису, графіки) і т.п. Існують численні різновиди малюнка, що розрізняються за жанрами, призначенням, технікою виконання. У практиці психологічних досліджень малюнкові методики використовуються з XIX століття [1, с.86]. Одним з перших звернувся до психомалюнка швейцарський профконсультант Е. Жюкерт, який побачив в особливостях зображення дерева вираження життєвих проблем людини. У 1926 році американська дослідниця Ф. Гудінаф у роботі "Вимірювання інтелекту за допомогою малюнка" показала, що виконання малюнка дитиною відображає міру оволодіння нею логічними поняттями і таким чином свідчить про рівень розвитку інтелекту. Створений нею тест "Намалюй людину" дає можливість оцінювати рівень розумового

розвитку незалежно від ступеня засвоєння знань, умінь та навичок малювання. У 1963 році учень Ф. Гудінаф Д. Харріс запропонував нову редакцію методу. У тесті Гудінаф-Харріс основна увага приділяється точності та деталізованості малюнка, яка, на думку авторів, є важливим показником рівня розумового розвитку дитини. Такий підхід ґрунтується на ідеї, що малюнок відображає в образній формі уявлення дитини про предмет. Ускладнення зображення розцінюється як показник розвитку понятійного мислення. Автори тесту розробили шкалу ознак для оцінки малюнка людини. До критеріїв оцінки зображення віднесені всі можливі характеристики останнього з урахуванням його найдрібніших нюансів. Проте автори зазначають, що конкретний малюнок може не відповідати однозначно критеріям оцінки. У такому випадку якість опрацювання тестового матеріалу залежить від досвіду дослідника. Таким чином, основою для створення малюнкових методик дослідження інтелектуальної сфери особистості є безпосередній зв'язок малювання з такими психічними функціями, як зорове сприймання, моторна координація, мова, конкретно-образне та абстрактно-логічне мислення тощо.

Результати дослідження за методикою Ф. Гудінаф засвідчили, що однакові показники рівня

інтелектуального розвитку можуть відповідати малюнкам, які в усьому відрзняються один від одного. Це дозволило зробити висновок, що особливості малюнка є відображенням індивідуально-психологічних властивостей суб'єкта, його світосприймання, характеру і т.п. Робота К.Маховер "Проекція особистості в малюнку фігури людини" відкрила новий напрямок в інтерпретації малюнка. Психологи-практики почали активно використовувати малюнкові техніки як проєктивні для діагностики особистісних характеристик суб'єкта.

У 50-х роках ХХ століття проєктивний малюнок (малюнкові тести "Дім-дерево-людина", "Дерево", "Автопортрет", "Малюнок сім'ї" та інші) набув значного поширення на Заході. Зазначені методики претендують на комплексне вивчення особистості. Наприклад, тест "Дім-дерево-людина", на думку його автора Дж. Бука, є адекватним засобом для дослідження афективної сфери особистості, потреб, рівня психосексуального розвитку, інтелекту та ін. [1, с.164]. Автор тесту "Дерево" К.Кох наголосує на здатності методики виявити такі психологічні характеристики, як загальний рівень розвитку, стиль діяльності, позицію стосовно оточуючих, інтереси, актуальні переживання, особливості стосунків з батьками, дитячі психічні травми та ін.

Очевидні переваги малюнкових технік (можливість проведення дослідження при вербальних утрудненнях клієнта; активізація його творчого потенціалу, самостійності; зменшення напруження, що виникає у психологічному дослідженні; нівелювання психологічних опорів у процесі малювання; сприяння налагодженню позитивного емоційного контакту психолога і клієнта; здатність об'єктивувати цілий спектр особистісних характеристик суб'єкта, цілісність їх репрезентації в образній формі; мінімум необхідних засобів для реалізації методик та ін.) зумовили їх використання в найрізноманітніших галузях психологічної практики. Особливо активно малюнкові методики застосовуються в роботі з дітьми, зокрема, в лікуванні невротів та попередженні виникнення невротичних станів (О.І.Захаров [2], А.С.Співаковська [3], Р.Хайкін [4] та ін.). Усвідомлення оточуючої реальності відбувається у дітей швидше, ніж нагромадження слів та асоціацій, тому малювання дозволяє їм в образній формі виразити те, що вони знають і переживають, хоч і не можуть представити вербально. Поряд з традиційними темами малюнкових тестів дослідники використовують інші теми, які дозволяють виразити певні особистісні проблеми. Так, О.І.Захаров пропонує своїм пацієнтам малювати їх власні страхи. На думку вченого, зацікавленість, яка характеризує процес малювання, поступово нівелює емоцію страху. Згідно Є.С. Романовій і О.Ф. Потьомкіній, малюнкові методики можуть ефективно використовуватись у профорієнтації, а також у консультативній роботі, мета якої "психологічна підтримка індивіда на його життєвому шляху" [1, с. 249]. При цьому дослідниці наголошують, що використання психомалюнка ставить високі вимоги до спеціаліста-психолога, який застосовує малюнок: "інтерпретація малюнка в основному залежить від досвіду роботи практичного психолога" [1, с.243].

На нашу думку, тестовий підхід не дозволяє повною мірою використати природу символу, його здатність поєднати і виразити суперечливі (свідомі й несвідомі) тенденції психіки. У тестових малюнкових методиках психологічного дослідження не враховується зв'язок архетипної основи символу з екзистенціальними проблемами людського буття (колективним змістом) та індивідуально-неповторним змістом психіки конкретного суб'єкта. Крім цього, дослідники працюють лише з поодинокими малюнками, що обмежує можливості уведення в процес аналізу різних аспектів психологічно значимого досвіду суб'єкта. Відповідно, обмежуються діагностичні й корекційні можливості психомалюнка. Ми переконані, що перспектива їх

розширення пов'язана з дослідженням здатності символіки тематичних психомалюнків виражати багатозначний психологічний зміст.

Необхідною передумовою цілісного вивчення свідомих і несвідомих аспектів психіки суб'єкта, виражених у малюнковій символіці, є використання комплексу тематичних психомалюнків. **У його складі 35 тем [5, с.109-110]:**

- Чоловік, жінка і я.
- Неіснуюча тварина.
- Сприймання минулого, яке вже не можна виправити
- Сприймання близькими й оточенням мого неіснування
- Людина, яку я люблю.
- Людина, яку я не люблю.
- Людина, яку я поважаю.
- Драматична подія мого життя.
- Я-реальне, Я-ідеальне.
- Звичайний психічний стан близьких мені людей.
- Як мене бачать (бачили в минулому) батьки і я сам.
- Як мене бачать люди, як я бачу сам себе
- Радісний день у сім'ї.
- Людина, яку я відчую.
- Людина, яка психологічно не існує.
- Найбільш значуща для мене людина.
- Мій звичайний день.
- Мій звичайний емоційний стан.
- Мої бажання.
- Конфлікт.
- Людина, якої я боюся.
- Моя сім'я тепер.
- Ідеальна сім'я.
- Я в сім'ї батьків.
- Сім'я в мою відсутність. Я поза сім'єю.
- Криза й етапи виходу з неї.
- Моя мрія.
- Моє минуле.
- Моє майбутнє.
- Шлях мого життя.
- Як мене бачать у службовій ситуації.
- Я йду назустріч біді.
- Сприймання нещастя.
- Сприймання щастя.
- Сприймання близькими (рідними) один одного.

Тематика психомалюнків побудована не довільно, а таким чином, щоб об'єктивувати найрізноманітніші аспекти психіки суб'єкта, пов'язані зі значимими подіями його минулого життя, ставленням до себе і до інших людей, з особливостями емоційних та поведінкових проявів у кризових життєвих ситуаціях, з уявленням про майбутнє і т.ін. Суб'єктивне психологічне значення, яким наповнюється для автора кожна тема, пропонується відобразити на папері, використовуючи для цього не лише форму, а й колір. В інструкції до виконання психомалюнків наголошується, що під час малювання слід уникати самокритики, самоконтролю і намагатися адекватно передати психологічне самовідчуття, яке виникло під впливом теми малюнка. Художня недосконалість малюнків у даному випадку не береться до уваги, а їх цінність полягає в тому, що вони відображають індивідуально-неповторні психологічні особливості автора, зокрема його особистісні проблеми.

Особистісну проблему суб'єкту надзвичайно важко розв'язати самостійно в результаті неусвідомлюваності частини її передумов. У поле свідомості суб'єкта потрапляють результати дії особистісної проблеми: відчуття напруженості, тривоги, самотності, очікування невдачі, підвищена агресивність або ж пасивність, апатія, почуття меншовартості, почуття провини, невпевненість тощо. Каузальний (причинний) аспект особистісної проблеми, пов'язаний з історією життя й, особливо, з афективними переживаннями дитячого періоду, з наявністю у психіці стабілізованої внутрішньої суперечності, не усвідомлюється суб'єктом, а значить суб'єкт приречений нести психологічний тягар,

породжений недоліками сімейного виховання, усе своє життя. Звичайно, якщо не отримає професійну психологічну допомогу. Проілюструємо це прикладом. Якщо в сім'ї батьки блокують ініціативу своєї дитини, то одним із шляхів її пристосування до цієї ситуації може бути формування пасивності, демонстрація підлеглої позиції у стосунках. Такі "захисні" реакції поступово організовуються в певну логіку несвідомого, яка у подальшому визначає поведінкові програми суб'єкта. Запрограмованість поведінки особливо виразно проявлятиметься в стосунках з особами, які у сприйманні суб'єкта втілюють батьківський авторитет: вчителями, керівниками і т.п. В ситуаціях, які потребують власної ініціативи, незалежності дій, такий суб'єкт виявляє нездатність до самостійної діяльності або ж невинувато нехтує вимогами такту і субординації, щоб звільнитись від дитячого почуття залежності. Таким чином, несвідоме, яке організовується в певну логічно впорядковану систему, весь час ніби примушує суб'єкта займатися невіршеними проблемами дитинства в процесі актуальної діяльності. "Захисна" система при цьому приховує від свідомості соціальну дезадаптованість суб'єкта та її інфантильні джерела.

Поведінкові програми, підпорядковані логіці несвідомого, "обслуговують" інфантильні потреби "Я", тому властивістю такої поведінки є психологічний егоїзм. Суб'єкт несвідомо зосереджений на психологічних потребах власного "Я", інтереси інших людей не беруться до уваги або ж враховуються лише у контексті їх здатності відповідати несвідомим психологічним тенденціям суб'єкта. Розпізнавання психологічного егоїзму ускладнюється тим, що він часто приховується за альтруїстичними у соціальному розумінні формами поведінки. Так, матір може віддавати всі свої сили піклуванню про дітей і в такий спосіб емоційно міцно прив'язувати їх до себе, блокувати їх власний потенціал, самостійність, відповідальність. Аналіз подібних випадків показує, що за зовні альтруїстичною поведінкою лежать егоїстичні мотиви, обумовлені несвідомими потребами. Психологічний егоїзм закриває можливість адекватного сприймання інтересів партнера і таким чином деструктивно впливає на сферу спілкування суб'єкта.

Розглянемо фрагмент практичної роботи з педагогом з використанням тематичних психомалюнків. Вибір матеріалу обумовлений наявністю у нього необхідних ілюстративних характеристик.

Самозвіт педагога щодо власних особистісних проблем, з якими вона звернулася до психолога, мав наступний зміст:

- 1) проявляю неадекватну агресивність, це створює труднощі в спілкуванні з людьми;
- 2) постійно переживаю відчуття, що я маленька, слабка і безпорадна. У зв'язку з цим часто маю розчарування, пов'язані з моїми очікуваннями опіки з боку інших людей;
- 3) переживаю труднощі в спілкуванні з матір'ю (завжди витримую психологічну дистанцію з нею);
- 4) маю проблеми у стосунках з чоловіками;
- 5) стикаюся з проблемами у налагодженні професійних контактів, внаслідок чого вимушено змінила багато місць роботи;
- 6) відзначаю у себе підвищений рівень тривожності, безліч необґрунтованих страхів, невпевненість у собі.

Окрім названих автором самозвіту труднощів у налагодженні особистих і ділових відносин, стабілізованого почуття меншовартості, ірраціональної агресивності, в процесі психокорекційної роботи також були констатовані психосоматичні порушення.

Як показав психоаналіз тематичних малюнків даного автора, психологічні передумови вказаних особистісних проблем, пов'язані з Едіповою залежністю, обтяженою деструктивною поведінкою батька, яка сприяла формуванню джерела тривоги і агресії, а також

з відчуженням матері за наявності ідентифікації з нею, з фіксацією на негативних аспектах відносин в сім'ї. Зміст фіксації виражає рис. 1, в якому образ людей, що б'ються, символізує стосунки батьків, а зображення переляканої дівчинки під столом - психологічний стан автора малюнку.

Рис. 1. Події минулого, які неможливо виправити

Наслідком пережитих в дитинстві подій, зображених на рис. 1, є те, що в дорослому житті суб'єкт постійно проявляє психологічні характеристики маленької дівчинки, переобтяженої агресією і тривогою. При цьому агресія спрямовується не тільки на інших людей, але і на саму себе, набуваючи форму почуття провини і стаючи глибокою причиною соматичних порушень. Для послаблення цієї деструктивної енергії (її "розрядки") суб'єкт несвідомо вибирає таких партнерів, з якими прояви агресії, виходячи зі свідомої логіки, є виправданими. Іншими словами, деструкції в її особистих і ділових відносинах парадоксальним чином виявляються своєрідною "самопсихотерапією". Без такої "розрядки" вся негативна енергетика була б спрямована на саморуїнування. Виходячи з логіки несвідомого, деструкції у відносинах також "використовуються" як засіб ствердження своєї здатності протидіяти агресії інших людей, а значить як засіб зниження власної тривожності. Прогностична функція несвідомого "підказує" суб'єкту, що її особисті відносини приречені на відтворення негативної батьківської моделі (забезпечують це відтворення такі захисні механізми, як ідентифікація, заміщення та ін.), тому психіка в цих обставинах "шукає порятунку" у самотності. В результаті відбувається її психологічне програмування, і людина не може сформувати стабільні міжособистісні стосунки і створити сім'ю.

Роль матері у формуванні зазначених особистісних проблем суб'єкта, а також весь негатив у ставленні суб'єкта до самої себе переконаливо розкривається в аналізі наступного малюнка:

Рис. 2. Людина, яку я не люблю

Психолог (П.): Ви говорили, що змогли самостійно проаналізувати деякі малюнки, поділіться, будь ласка, своїми знахідками.

Автор (А.): Ця змія була мені неприємна. Хоча, як я зараз бачу, малюнок вийшов достатньо яскравим, і це мене дивує.

П.: Дійсно, образ змії у мене викликає позитивні емоції.

А.: Змія - це віроломна людина, яку хтось "пригрів" і яка замість подяки може "вкусити". До того ж це "слизька" людина.

П.: Тобто в своїх діях вона використовує "непрямі" методи.

А.: Як колись мені говорила мама: "Ти все любиш робити нишком, щоб ніхто не знав". І ця змія також робить щось крадькома. Я дуже не люблю, коли людина робить щось несподіване і направлене проти мене. Коли я малювала, образ змії викликав у мене страх.

П.: Те, що ми зараз чуємо, по-перше, говорить, що слова мами не пройшли безслідно, а по-друге, дає підстави вказати на припущення, що образ змії може мати відношення до вас.

А.: Я не відразу це зрозуміла.

П.: Ще можна припустити наявність ідентифікації з мамою. Адже мама говорила, що це ви робите щось крадькома. А зараз ви говорите про подібних людей вже у вашому житті.

А.: Взагалі я не пам'ятаю, щоб робила щось крадькома. Звичайно, я любила деякі свої вчинки приховувати. Наприклад, мене завжди примушували їсти, а я не хотіла і намагалася ховати їжу. Пробувала викидати її через вікно, спускати в туалет. Був ще варіант - загорнути їжу в папір і заховати в квартирі.

П.: "Якнайкращий" спосіб уникнути такого годування - це захворіти. Тоді всі питання знімаються. Чи не було у вас проблем із здоров'ям, зокрема, з травленням?

А.: З травленням проблем не було. Всі органи були здорові.

П.: Чому тоді вам так не хотілося їсти? Можливо, мама неадекватно реагувала? Ви нормально їли, а їй здавалося, що мало? Чому взагалі це було проблемою в дитинстві?

А.: У мене завжди був поганий апетит.

П.: Поганий апетит як протест проти мами? Хоча це могло ніколи не потрапляти в поле вашого зору. Якщо ви відкрито не виражали негативне ставлення до мами, тоді протест міг бути у такій формі. Щоб не йти назустріч бажанням мами - "у мене поганий апетит". Ще необхідно звернути увагу на суху гілку на малюнку.

А.: На цій гілці і сидить "змієня", воно смертельно отруйне, це кобра або щось подібне. Блищить зуб з отрутою.

П.: Якщо це "змієня", тоді наші припущення щодо зв'язку образів малюнка з дитячими переживаннями не безпідставні. Мабуть, мама могла відчувати певний негатив у вашому ставленні до неї.

А.: Але що я могла такого зробити? Єдине, що пам'ятаю - як викидала їжу. В більш дорослому віці я з нею билася.

П.: В підлітковому віці?

А.: Так. Вона мене била, а я відбивалася. Якось я розсісувалася, а вона мене "дїставала". Вже не пам'ятаю точно, що трапилося, але я кинула в неї гребінцем і потрапила в обличчя так, що потекла кров.

П.: За це ви, очевидно, не дуже любите саму себе. Адже малюнок виконаний на тему "Людина, яку я не люблю". У зв'язку з цим ви можете переживати почуття провини, можуть бути також певні моменти самопокарання. Те, що "змієня" смертельно небезпечно, указує на інтенсивність деструктивних тенденцій по відношенню до мами. Вони знаходяться на рівні життя і смерті. Отже, ми виходимо на несвідоме бажання нашкодити мамі. Оскільки при цьому існує ідентифікація з мамою, то всі деструктивні тенденції по відношенню до неї можуть також бути направленими на саму себе. На попередньому занятті ви запитували, що робити з психосоматичними проблемами, значить,

ви відчуваєте, що психологічні негаразди відображаються на соматичному рівні.

А.: Я зараз погано себе почуваю, щось стиснуло мені горло, в голові все обертається.

П.: Коли ви пропрацюєте цей матеріал, вам, безумовно, буде легше, оскільки ви більшою мірою прийматимете себе у всіх своїх тенденціях.

А.: Я дуже здивувалася, коли зрозуміла, що на малюнку - я сама, адже я малювала людину, яку не люблю.

Діагностичні можливості психоаналізу комплексу тематичних малюнків в аспекті вивчення сімейних відносин також дозволяє продемонструвати рис.3 "Сприйняття щастя".

Рис.3. Сприйняття щастя

Явний зміст даного малюнка вербально представлений автором в процесі його аналізу, а саме: сприйняття щастя пов'язується з образами малюнка, що виражають ідилію в її майбутніх сімейних стосунках. Чоловік і жінка на малюнку символізують А і її обранця, дитина - їх майбутню дитину. При цьому використані в зображенні дитячих кубиків букви утворюють слово "ГАД" (під час виконання малюнка це не потрапило в полі зору автора), що дозволяє зробити обґрунтований висновок про взаємозв'язок рис.3 і рис.2 (на якому зображена змія, тобто "гад"). Таким чином, не викликає сумнівів, що символіка рис.3 "навантажена" прихованим від свідомості автора змістом, який був виявлений в процесі психоаналізу рис.2 і рис.1. Це дозволяє припустити, що образи рис.3 виражають не тільки уявлення А. про своє майбутнє сімейне щастя, але і ранні дитячі спогади автора, відповідний досвід того періоду часу і комплекс особистісних проблем, сформованих під впливом цього досвіду.

На підставі вищевикладеного матеріалу можна зробити висновок, що психоаналіз комплексу тематичних малюнків дозволяє адекватно діагностувати феноменологію сімейних відносин, а також прослідкувати їх роль у формуванні особистісної проблематики суб'єкта.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Романова Е.С., Потемкина О.Ф. Графические методы в психологической диагностике / Е.С. Романова, О.Ф. Потемкина. - Москва: Дидакт, 1992. - 256 с.
2. Захаров А.И. Психотерапия неврозов у детей и подростков / А.И. Захаров. - Ленинград, 1982. - 142 с.
3. Спиваковская А.С. Профилактика детских неврозов: комплексная психологическая коррекция / А.С. Спиваковская. - Москва: Изд-во МГУ, 1988. - 198 с.
4. Хайкин Р. Лечить рисованием / Р. Хайкин // Наука и жизнь. - 1998. - № 1. - С. 38-41.
5. Яценко Т.С. Психологічні основи групової психокорекції: Навч. посібник / Т.С. Яценко. - Київ: Либідь, 1996. - 264 с.

З. М. Куниця,

викладач історії і права ДНЗ "Городищенський професійний ліцей",
кандидат історичних наук, доцент

ШЕВЧЕНКІВСЬКІ СВЯТИНИ НА ЧЕРКАЩИНІ

Пам'ять - важлива етико-філософська категорія. Історична пам'ять народу є енергетичним джерелом, яке підживлює національну свідомість не дає її загаснути. Якими актуальними є сьогодні слова відомого російського письменника Д. Балашова: "Народ живий, допоки жива його історична пам'ять. Кінчається пам'ять - кінчається нація".

Незнищену силу духовної пам'яті як засобу зміцнення національної патріотичної самосвідомості визнавали й відверті вороги людської цивілізації. Німецький ідеолог А. Розенберг стверджував, що достатньо знищити пам'ятники народу, щоб він уже в другому поколінні перестав існувати як нація.

Актуальність теми зумовлена значимістю Т. Шевченка для історії українського народу. Кожного року на Україні і за рубежом відзначається **День народження поета, художника і мислителя, революціонера-демократа**, тому так доцільно звернути увагу на національну пам'ять покоління, яка виражена також через пам'ятні знаки поету. Ними надзвичайно багата наша Черкаська область.

Каталог скульптурної шевченкіани на Черкащині складає 102 пам'ятники. Пройдемося подумки тими шляхами, якими свого часу пройшов Т. Шевченко, побуваємо в місцях, що надихали поета на нові твори, давали матеріал для його малюнків.

У статті використані документи і матеріали, які стосуються постанов щодо пам'ятних днів та заходів у шанування Кобзаря, зокрема зведення пам'ятників. Ця ж проблема є основою в статті В. Чоса [10, 4] про перший пам'ятник, який створено в м. Городищі. Питання шевченкіани, а також біографічний огляд, який дає можливість прослідкувати значення населених пунктів Черкащини в долі Т. Шевченка, зокрема в роботах Р. Загоріна [4], В. Портянка [7], О. Кучерук [5], М. Іванченко [3], В. Гончаренко [2].

Село Моринці Звенигородського району відоме на весь світ тим, що тут народився великий геній українського народу Тарас Шевченко [6, 3]. Сім'я Шевченків проживала у будинку бунтаря Копія, поруч з батьком по матері - Якимом Бойком. За переказами хата проіснувала до 1918 р. У 1956 році згідно з постановою Ради Міністрів в селі встановлено пам'ятник Т. Шевченку [8, 446]. До 1964 року на місці хати стояв невеличкий пам'ятник із цегли у вигляді стовпа із трикутним дахом, а перед 150-річним ювілеєм Шевченка покладено 18-тонний камінь з написом: "Тут стояла хата, в якій народився великий український поет революціонер-демократ Тарас Шевченко". Поруч

у 1965 році встановлене погруддя Кобзаря, роботи скульпторів Вронського і Олійника.

У наш час відтворено садибу діда Я.Бойка. У 1989 році збудовано хату, за малюнками поета з ретельним дотриманням технології і всіх особливостей народної архітектури, характерної для цієї місцевості, кузню, споруджено каплицю, відновлено джерело, встановлено пам'ятник матері Катерині Шевченко з маленьким Тарасом на руках.

У 1816 році, коли Тарасові було близько двох років, у село повернувся із заслання власник будинку, і родина Шевченків змушена була оселитися в сусідній **Кирилівці**, нині село Шевченкове. Тут минуло нелегке дитинство поета [2, 20-21].

Батьки дуже рано посиротили дітей. Недовго господарювала на садибі і мачуха Оксана Терещенчиха. Батьківщину успадкував старший син Микита, а по ньому - його діти. У 1939 р., до 125-річчя з дня народження Шевченка, тут відкрито літературно-меморіальний музей. 175-роковини з дня народження Генія, а також своє 50-річчя музей зустрів оновленим. Просто неба на подвір'ї відтворили в дійсних розмірах хату Шевченків, збудувавши її за кілька десятків метрів від місця, де вона стояла, а там, де була батьківська хата - бронзова постать 13-річного Тараса. Босоногий, з чобітками за плечима, в полотняній одежині, з розумними ясними очима - він мандрує в далекі світи, ніби щойно вийшов з рідної хати. Упорядковано могили батьків: матірину, за музеєм у садку, батькову - у центрі села.

Село **Будище** розташоване між Моринцями і Кирилівкою. Тут знаходився літній маєток родини Енгельгардів [8, 447], у якому до 1829 року служив козачком малий Тарас. До нашого часу зберігся будинок, флігель, льох, сад, алея каштанів, що веде до будинку [3, 33]. Стоїть й 600-річний й дуб, у якому Тарас ховав свої малюнки. Перед в'їздом подорожніх зустрічає пам'ятник молодому Шевченку, а біля маєтку - меморіальна дошка з відповідним написом. Відновлено парк. Одна з пам'яток заповідника, що збереглася поблизу села - вітряк XIX ст.

1992 року літературно-меморіальний музей Т. Шевченка увійшов до складу новоствореного Державного історико-культурного заповідника "Батьківщина Т. Шевченка", який об'єднав села дитинства Кобзаря: Моринці, Кирилівку, Будище. У 2006 році Державному історико-культурному заповіднику "Батьківщина Т. Шевченка" надано статус національного. Заповідник є духовною субстанцією українців та шанувальників українства. Все тут особливе, неповторне...

Воїстину ця земля приречена стати Меккою українського людства.

Місто **Канів** пов'язане з пам'яттю Т.Шевченка - **Шевченківським національним заповідником** і його могилою на Чернечій горі. Важко знайти в Україні місце, яке справляло б таке враження на людину, як ця круча над Дніпром. Саме її обрали друзі Кобзаря, як місце останнього притулку поета.

Спочатку могила мала вигляд кургану на зразок козацької, насипаного місцевими жителями та селянами із сусідніх сіл з ініціативи Г. Честяхівського. Її обдернували і поставили дубовий хрест, який простояв до осені 1882 року. Упродовж 1867-1868 рр. під керівництвом В. Шевченка проходять роботи по благоустрою могили, яка набула вигляду двоярусної, обкладеної камінням.

1884 року київський генерал-губернатор вказав, що не буде створювати перепон щодо дозволу поправити хрест... Канівський ісправник Якубенко зазначав: "...На могилі буде насипано курган, висотою в три сажени і поставлено чугунний хрест в вісім аршин" [9, 15] на кошти В. Тарновського-молодшого та на кошти, зібрані Старою громадою, його замінили чавунним хрестом-пам'ятником [8, 126]. Проте в перші роки радянської влади хрест почав колоти очі атеїстичному керівництву держави, тому наприкінці лютого 1921 року президія ВЦВК прийняла ухвалу спорудити на Шевченковій могилі новий пам'ятник. Здійснювали задумане в ливарному цеху Городищенського цукрозаводу. Запрошений із Звенигородки скульптор К. М. Терещенко виготовив дерев'яну модель погруддя, яку вилили та обробили робітники цеху [10, 4]. Усіма цими роботами керував завідувач заводськими майстернями В.Л. Вольський. Коли роботу було закінчено погруддя та п'єдестал підводами велика група працівників заводу відвезла в місто Канів. Два тижні вони жили на Тарасовій горі, встановлюючи пам'ятник.

У неділю 1 липня 1923 року відбулося урочисте відкриття монументу. З 20 серпня 1925 року територію навколо могили Т.Шевченка було оголошено Державним заповідником, і пам'ятник, виготовлений городищенськими майстрами, виявився замалим. Його 1939 р. перенесли до музею, а на могилі встановили бронзовий монумент, який височить і зараз. Авторами пам'ятника є відомі українські особистості: скульптор М. Манізер, архітектор Е. Левінсон [8, 370].

Постановою Ради Міністрів УРСР № 287 від 21 листопада 1989 року на базі існуючого Канівського державного музею-заповідника Т.Шевченка створено **Шевченківський національний заповідник**. До складу Заповідника входять пам'ятки культурної спадщини українського народу, пов'язані з Шевченковою могилою в один меморіальний комплекс. На території Заповідника, площею 45 га, знаходяться пам'ятки археології, архітектури, історії, мистецтва та природи.

Головна мета Шевченківського національного заповідника - опіка над могилою

Тараса, функціонування літературно-меморіального музею, збереження та охорона цінних пам'яток, зв'язаних з життям та творчістю поета, популяризація його Слова та національної ідеї.

Ім'я Т. Шевченка тісно пов'язане з населеними пунктами **Городищини**. Тут, у селі Зелена Діброва, з 1823 року і до завершення свого життєвого шляху, жила сестра поета - Катерина Красицька. У селищі Вільшана Тарас козачкував у пана Енгельгардта. У Млієві працювали його щирі приятелі - родини видатних промисловців Симиренків, їх сподвижників Яхненків і Хропалів. У місті Городище проживала мати його друга - оперного співака, композитора і актора С.С.Гулака-Артемовського, з яким він зберігав добрі, земляцькі стосунки протягом всього життя.

Історія пам'ятників Кобзареві на Городищині особлива. Перший монумент-бюст Шевченка біля дитячої лікарні встановили 1928 р. [10, 4], другий - встановлено 1929 року з нагоди 115-річчя від дня народження поета на території цукрового заводу. Є версія, що на цьому постаменті стояв пам'ятник Карлу Марксу. Коли до міста увійшли фашисти, вони зачепили його канатом і стягнули танком. На заводі зберігався ще один пам'ятник Кобзареві, і директор підприємства І.Штепа розпорядився встановити його на спорожній п'єдестал. Було це на початку жовтня 1941 р. На відкритті нового бюста, як свідчать очевидці, голосно грала музика, перед широким загалом німців та мешканців заводського району виступали артисти місцевого клубу, декламували вірші, співали. Обидва пам'ятники до 140-річчя від дня перенесення праху поета з м. Санкт-Петербурга до м. Канева, 22 травня 2001 р. зайняли нові місця. Їх перенесено до школи №1 та медичного містечка центральної районної лікарні.

Шевченкова доля нерозривно пов'язана з **селищем Вільшаною**. На початку 1829 року прийшов 15-літній талановитий хлопчина у Вільшану просити дозволу навчатися малюванню у хліпнівського маляра. Та судилося йому інші шляхи: він не отримав дозволу і залишився на панському дворі. У Вільшані Тарас прожив рік, коли служив козачком у домі поміщика Енгельгардта [1, 16]. Саме Вільшана є початком славного шляху Тараса Шевченка у великий світ зверхень і поразок. Саме звідси відкрилася йому дорога у Вільно, а потім - у Санкт-Петербург.

Тут незабаром до 200-річчя з дня народження поета постане монумент Кобзарю. Серед скульпторів області відбувся конкурс на кращий варіант пам'ятника Т.Шевченка. Перевагу віддано макету, розробленого творчою майстернею голови національної спілки художників України В.Шпелика. Т.Шевченко зображений з пензлем і палітрою, у петербурзькому варіанті. Символічно відображено те, що Тарас з Вільшани почав свій шлях у мистецтво саме як художник. Тут він отримав перші уроки малювання і через роки прибув у Вільшану вже визнаним художником, академіком Петербурзької академії мистецтв, народним поетом.

У Млієві, на території інституту помології, теж встановлено чавунний пам'ятника поету. Модель погруддя виконав скульптор зі Звенигородщини - К. Терещенко.

Сам скульптор згадував:

- То були буремні роки після революції та громадянської війни. Все зруйновано. А люди так хотіли увічнити пам'ять Кобзаря... І що мені, земляку Тараса, залишалося? Робити, як веліла совість, як дозволяв хист. Старався.

Бронзове погруддя Т. Шевченка встановлено на території Зеленодубівського НВК. Сам НВК з 1989 року носить ім'я поета, в цій освітній установі створено музейну кімнату, експозиція якої розповідає про родовід Т. Шевченка та К. Красицької. У 2006 році реконструйовано могилу сестри: встановлено пам'ятник та проведено благоустрій прилеглої території. На місці колишньої садиби Катерини у селі **Зелена Діброва** встановлено пам'ятний знак.

Неодноразово бував Тарас Григорович **Корсуні**, зокрема, з 28 червня по 8 липня 1859 року він гостював у свого троюрідного брата і свояка Варфоломія Шевченка, який працював помічником управителя князя. Поет дуже любив прогулюватися Корсунським парком, замальовуючи його прекрасні куточки [10, 41]. Не випадково місто носить його ім'я, свідченням цього є пам'ятники: у міському парку, біля універмагу (1957 р.), на подвір'ї училища імені Т. Шевченка (1970 р.). У 1999 році відкрито пам'ятник Кобзарю біля центрального входу у Корсунь-Шевченківський державний культурний заповідник "Палацово-парковий ансамбль на острові М. Коцюбинського" [7, 32]. Тут же у ландшафтному парку встановлений пам'ятний знак на честь відвідання м. Корсуня влітку 1859 р. Т. Шевченком.

На майдані, де ступали ноги малого Тараса, що поспішав до сестри Катерини з Кирилівки в Зелену Діброву, куди їздив з батьком на базар продавати сливи **у м. Шполі** 10 травня 1925 р. за ініціативи місцевих жителів і за участі родичів Тараса був відкрито пам'ятник, автор К. Терещенко [8, 522]. В 1962 р. на площі ім. Т. Шевченка відкрито пам'ятник Кобзарю. А в 1979 р. поставлено сучасний пам'ятник, автор - скульптор М. Вронський, архітектор А. Павлова. Він являє собою бронзову скульптуру заввишки 3,55 м на гранітному постаменті.

У Черкасах пам'ятник поету відкритий до 150-річчя з дня його народження на розі бульвару Шевченка і вулиці Дашкевича. Автори - **скульптори М. Вронський, О. Олійник, архітектор В. Гніздилов**. Встановлені погруддя Кобзаря в 1989 році на території школи №22, автор А. Кравченко, та перед Гарнізонним будинком офіцерів [5, 382].

У 1988 році ініційовано відкриття музею "Кобзаря" в обласному центрі. І вже в травні наступного року він був відкритий у будинку Цибульських. Біля витоків ідеї та створення музею стояла Ольга Михайлівна Шарапа, прапраправнучкою Т. Шевченка по братові Микиті, і саме вона очолює заклад від часу його заснування. У музеї показано історію видання

доробку поета, джерела його творчості, найцікавіші видання, простежено еволюцію ілюстрування шевченківських творів, а також "Кобзарі" у перекладах мовами народів світу.

В області пам'ятники Т. Шевченку височать в містах **Золотоноша, Кам'янка**, біля залізничної станції ім. Шевченка в містах Сміла, Умані, Чигирині, смт. Лисянці, селах Шрамківка Драбівського району, Келеберда, Межиріч, Пекарі, Прохорівка Канівського району, Козацьке Звенигородського району, Лип'янка Шполянського району, Леськи, Руська Поляна, Червона Слобода Черкаського району, Мельники Чигиринського району. Один з останніх пам'ятників області відкритий 21 листопада 2009 року в селі Криві Коліна (скульптор **О. Хівренко**, архітектор **А. Дідковський**). На шестиметровому постаменті золотими літерами зроблено напис: "У те найкраще село, у те, де мати повивала мене малого..."

Шевченків край, земля великого поета, земля Тараса. Так часто називають сучасну Черкащину. Хоч, звичайно, ніяких територіальних меж генії не мають... Своєрідна історія відвідування шевченківських місць Черкащини, почалася саме з того дня, коли за поетовим Заповітом навіки прийняла його в свої обійми рідна земля.

Шевченко з чужини, з Петербурга тричі приїзжав в Україну і тричі відвідував Черкащину. В одних місцях він зупинявся на день-два, в інших жив довше працюючи як художник і поет. У нашому краї збереглися будинки, шумлять кременні вікові дуби, клени, тополі, так чи інакше пов'язані з іменем народного поета, поставлені пам'ятники і знаки. А найголовніше - все це увійшло у духовну спадщину й живе, збагачується у сучасних звершеннях поетових земляків.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Алексєєва Г. Біографія Т.Г. Шевченка - К.: Держполітвидав, 1939. - 68 с.
2. Гончаренко В. А. На Батьківщині Т. Г. Шевченка: Путівник. - Дніпропетровськ "Промінь", 1984. - 110 с.
3. Іванченко, М.Г. Звенигородщина: Путівник - Дніпропетровськ: "Промінь", 1969. - 52 с.
4. Загоріна, Р. К. Пам'ятники Т. Шевченку в Городищі змінюють місце прописки // Нова доба. - 2001. - 15 травня. - С. 2.
5. Кучерук, О. Пам'ятники Шевченка на земній кулі // Черкаський край - земля Богдана і Тараса: Культурологічний збірник / За ред. Б.В. Губського. - К.: Укр. пропілеї, 2002. - 678с.
6. Моринці - Батьківщина великого Кобзаря / В.К. Костенко - К.: Мистецтво, 1964. - 60 с.
7. Портянко, В. Пам'ятники Кобзареві // Українська культура. - 2003. - №3-4. - С. 32.
8. Тарас Шевченко: Документи та матеріали 1814 - 1963. - К.: Держполітвидав, 1963. - 566 с.
9. ЦДІА у Києві, ф 442, оп. 536, спр. 113, арк. 15 - 16.
10. Чос В. Перший пам'ятник Т. Шевченку створювали в Городищі // Нова доба - 2007. - 20 грудня. - С. 4.

А.М.Сас,

учитель української мови і літератури Тальнівського НВК
"загальноосвітня школа I-III ступенів №1- гімназія" Тальнівської
районної ради

"СКАРБИ БЕЗСМЕРТНОГО ТАРАСА"

КОМЕНТОВАНА ВИСТАВКА ДЛЯ УЧНІВ 8 - 9 КЛАСІВ

Мета: розширити знання учнів про життя і творчість Тараса Шевченка, про "Кобзарі" різних років видань; розвивати дослідницькі навички, виховувати в учнів любов і повагу до великого Кобзаря, до історичного минулого України, шанобливе ставлення до надбань української культури.

Обладнання: портрет Тараса Шевченка, надпис "Скарби безсмертного Тараса", "Кобзарі" різних років видань, мультимедійна дошка, презентація, відео "Кобзар", "Думи мої", "Реветя стогне Дніпр широкий"

Учитель. Сьогодні ми зібралися вшанувати пам'ять нашого славетного земляка Тараса Григоровича Шевченка. Давайте разом подивимося відео.

Перегляд відео 1 "Кобзар".

Учитель. Ця маленька книжечка, про яку говорив Іван Франко,-- це збірка творів Т.Шевченка "Кобзар". Відомі літератори схвально відгукнулись про вихід "Кобзаря" у 1840 році. Давайте сьогодні поговоримо про скарб, який залишив нам у спадок безсмертний Тарас.

Учень. Із чого усе починалося? Починалося ж усе з того, що українському поміщику Петрові Мартосу закортіло мати акварельний портрет пензля молодого, але вже відомого в Петербурзі художника Тараса Шевченка. Якось, уже під час роботи над замовленим полотном, той відлучився на хвилинку. Знудьгований Мартос підняв із підлоги аркуш паперу. Там були вірші. Та ще й які! "Знаєте автора?"-запитав, вражений, у художника, коли той повернувся.

Тарас знітився: "Так, - і за хвилюк додав: - Знаю, бо це я". Він витягнув із-під ліжка коробку, у якій тримав увесь свій поетичний доробок. Коли Мартос простяг руку до купки паперів, Шевченко притис їх до грудей. "Прочитаю й неодмінно поверну",- запевнив його Петро Іванович.

Тарас, віддаючи вірші, попросив: "Нікому не показуйте". Мартос побожився, що не показуватиме. А сам тут же подався до Євгена Гребінки-найавторитетнішого поета в українській громаді тодішнього Петербурга. Вірші читали разом. Хоча Гребінка вже знав твори Шевченка - готував добірку для збірника "Ластівка". Вирішили впорядкувати рукопис і видати книжкою. За сприяння Є.Гребінки і вийшов "Кобзар"1840року.

Учень. Перше видання "Кобзаря" побачило світ 26 квітня 1840 року. Воно вийшло накладом 1000 примірників по 115 сторінок, коштувало 1 руб сріблом. До першого видання "Кобзаря" ввійшло вісім творів: "Думи мої, думи мої, лихо мені з вами!", "Перебендя", "Катерина", "Тополя", "Думка", "До Основ'яненка", "Іван Підкова", "Тарасова ніч".

Зі всіх прижиттєвих видань перший "Кобзар" мав найпривабливіший вигляд: хороший папір, зручний формат, чіткий шрифт. Примітна особливість цього "Кобзаря"- офорт на початку книги за малюнком Василя Штернберга: народний співак - кобзар із хлопчиком - поводитирем. Це не ілюстрація до окремого твору, а узагальнений образ кобзаря, який і дав назву збірці. Вихід цього "Кобзаря", навіть урізаного царською цензурою, - подія величезного літературного й національного значення. У світі збереглося лише кілька примірників "Кобзаря" Т.Шевченка 1840 року.

Учитель. Після появи цієї збірки Шевченка почали називати Кобзарем. Навіть сам Тарас деякі свої твори підписував "Кобзар Дармограй". Першим твором, яким починався "Кобзар" 1840 року, була поезія "Думи мої".

Давайте подивимося відео, в якому, звучить уривок із вірша "Думи мої", який і зараз змушує усіх нас задуматися над нашою долею в долею нашої України.

Перегляд відео 2 "Думи мої".

Учень. "Кобзар" 1860 року надруковано коштами Платона Симиренка, з яким Тарас Шевченко познайомився під час своєї останньої подорожі Україною в 1854 році у Млієві. Платон Симиренко - відомий в Україні цукрозаводчик і меценат виділив для видання "Кобзаря" 1100 рублів. Це видання було значно повніше попередніх: сюди увійшло 17 творів і портрет Тараса Шевченка.

Того ж 1860 року вийшов "Кобзарь" у перекладі російських поетів (СПБ, 1860; переклад російською мовою за редакцією М.Гербея). Це останнє видання "Кобзаря" за життя автора.

Четверте видання "Кобзаря" з'явилося в 1861 році. Збірка Шевченкових віршів, друкована під заголовком "Кобзар", опублікована на сторінках щомісячного журналу "Основа" за

редакцією Василя Білозерського, книги I-XII. Текст надрукований кулішівкою і має наголоси на словах із кількома складами (за винятком букви "і", на якій не завжди друкарня могла позначити наголоси з технічних причин). Книга перша з'явилась за життя Шевченка, а у книзі II був опублікований некролог поета.

Кобзар виданий 1911 року в Санкт - Петербурзі.

На відзначення 100 - річчя видання "Кобзаря" в "Основі" 1861 року і сторіччя смерті Шевченка це видання вперше було передруковане окремою книжкою за редакцією Ярослава - Богдана Рудницького в 1961 році у Вінніпезі. Видання здійснила Українська вільна академія наук, Інститут шевченкознавства. Профінансував видання український підприємець з Вінніпега Степан Дурбак.

Учень. 1867 року видано "Кобзар", до якого, окрім згаданих вище поезій, входила більша частина творів періоду заслання.

Ще більш розширеним (вміщувало більшість поза цензурних творів поета) було празьке видання "Кобзаря" 1876. Порівняно повне видання "Кобзаря" в Росії вперше здійснено лише 1907 року, потім 1908 та 1910 за редакцією нашого земляка В.М Доманицького.

Перше радянське "канонічне" видання збірки побачило світ 1925 року за редакцією Яреми Айзенштока і Миколи Плеваки.

Урядовий Ювілейний Комітет по вшануванню пам'яті Тараса Шевченка ухвалив видати до 125-річного ювілею окремими виданнями повну збірку всіх поезій та п'ятитомний збірник творів, що вміщував усі поезії, прозу, драми і "Щоденник" поета. 1939 року у Державному Літературному Видавництві вийшов "Кобзар" (повна збірка поезій).

Станом на 2009 рік в Україні збірка виходила понад 200 разів загальним накладом понад 12 мільйонів примірників. Низку творів із "Кобзаря" перекладено понад 100 іноземними мовами.

2006 року видавництво "Корбуш" створило три "Кобзаря". Перший - колекційне видання: шкіряна оправа із золотим тисненням. Друге - доступніше, але теж вишукане. А третє - перекладене англійською. Усі три видання мають малюнки Тараса Григоровича, слайди яких надав Національний музей Т.Шевченка, та всі твори.

Учитель. Шевченкові твори дихають такою природністю, гармонійністю і багатою мелодійністю, тому не дивно, що багато з них стали народними піснями (понад 100). Так лише із твору "Причинна", яким розпочинається сучасний "Кобзар", три фрагменти дістали музичну інтерпретацію і стали народними

піснями: "Реве та стогне Дніпр широкий", "Така її доля", "Защebetав соловейко".

Перегляд відео 3 "Реве та стогне Дніпр широкий".

Учень. Твори безсмертного Тараса завжди хвилювали і хвилювали наших сучасників, вони надихають на утвердження своєї віри, національної гідності й честі. Багато рядків із його творів стали афоризмами: "В своїй хаті своя й правда, і сила, і воля", "І чужому научайтесь, й свого не цурайтесь", "Не вмирає душа наша, не вмирає воля" та інші.

Учитель. Тарас Шевченко -- це наша душа, наша сила. Які б нещастя й біди не випадали на долю нашого народу, він вистоїть, адже в нього є Тарас Шевченко, його слово, його заповіт для нас і прийдешніх поколінь:

Свою Україну любіть.

Любіть її. Во время люте,

В останню тяжкую минуту

За неї Господа моліть.

Нехай же в кожній оселі на почесному місці лежить "Кобзар", хай у кожній світлиці заквітне портрет Шевченка, щоб слово Тарасове було вічним в Україні. Нехай вогонь його душі запалить у наших серцях іскру Віри, Надії, Любові до рідної землі, до свого народу!

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Повне видання творів Тараса Шевченка у 14 томах. - Чикаго: Видавництво Миколи Денисюка. 1958-1963. (Тут у тексті цитується: Твори, вид. Денисюка. - Т. 11. - С. 48-52; Спогади про Тараса Шевченка, упорядкували Василь Бородин та Микола Павлюк. - Київ, 1982, цитується: Спогади. - С. 51 (спогади Михайла Чалого, 1816-1907); Jerzy Jędrzejewicz. Noce ukrainskie, albo rodowód geniusza. - Варшава, 1970. - С. 86-87.

2. Тарас Шевченко. Повне зібрання творів у шести томах, ред. Микола Гудзій. - Київ, 1964 (цитується: Твори, ред. Гудзій). - Т. 6. - С. 110 = укр. пер. Твори, вид. Денисюка. - Т. 10. - С. 110-111. /34/

3. Спогади Сошенка у записі Петра Лебединцева (1819-1896). - Спогади. С. 38; дещо відмінний запис у Сави Чалого (1816-1907). - Спогади. - С. 52. Див. ще: Павло Зайцев. Життя Тараса Шевченка. - Нью-Йорк, 1955 (скорочено. Життя ... - С. 41-43). Петро Жур (Шевченківський Петербург. - Київ, 1972. - С.90) подає 1836 рік.

4. Т.Г. Шевченко. Бібліографія літератури про життя і творчість, 1839-1959 / За ред. Євгена Кирилюка, у 2 томах. - Київ, 1963. - Т. 1. - С. 8 -9".

5. Перше видання "Кобзаря" Тараса Шевченка [1840 р.] Тарас Шевченко. Кобзар. - Видавництво Е.Фішера. - С.- Петербург, 1840. - 114 с. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: history.sumynews.com/.../420-pershe-vydannia-qkobzariaq-tarasa-shevch

С.М. Хавронич,

учитель української мови та літератури Черкаської спеціалізованої школи I - III ступенів № 18 Черкаської міської ради

"І ЖИТИ ДОБРИЙ СЛАВІ УКРАЇНИ, КОЛИ ДЗВЕНИТЬ "КОБЗАР" В УСТАХ ДИТИНИ!"

РОЗРОБКА ГОДИНИ СПІЛКУВАННЯ

Мета: перегорнути сторінки життєвого шляху Тараса Шевченка, розкрити безмежну любов Тараса до України, неперевершену цінність творів поета, їх значення для нас, його нащадків.

Обладнання: портрет Т. Шевченка, виставка "Кобзарів" різних років видання, мультимедійна презентація.

Хід години спілкування

I. Емоційний настрій. (2 хв.)

На екрані фрагмент відео: у виконанні Василя Зінкевича звучить пісня "Шлях до Тараса" (сл. Ю.Рибчинського, муз.О.Осадчого)

II. Оголошення теми і мети. Мотивація навчальної діяльності.

1. Слово вчителя. Є у нашій українській літературі імена, що увібрали в себе живу душу народу, стали часткою його життя. Таким ім'ям для нас, українців, стало ім'я Тараса Григоровича Шевченка, чия поезія от уже понад сто років викликає в людях почуття гордості і захоплення красою, своєю силою і народною мудрістю.

Кобзар став у народі легендарним. Нині ім'я Шевченка відоме на всіх континентах. Його твори звучать у перекладах на десятки мов народів світу. І сьогоднішній наш урок - це данина пам'яті великому поетові - правдолюбцю. Проведемо його у вигляді години спілкування за теми "І жити добрій славі України, Коли дзвенить "Кобзар" в устах дитини". Ми перегорнемо окремі сторінки його життєвого шляху, розкриємо безмежну любов Тараса до України, неперевершену цінність творів поета, їх значення для нас, його нащадків.

І став для нас Шевченко заповітом,
Безсмертним, як саме людське життя.

Ми будем славить перед цілим світом
Живе й святе Шевченкове ім'я!

Давайте ж і ми, юні друзі, помандруємо Шевченківськими місцями Черкащини. А почнемо ми свій шлях із мальовничого села Моринці, де народився майбутній геній.

Ведуча. 9 - го березня 1814 року, темної ночі, перед світом, у селі Моринцях в хаті Григорія Шевченка, кріпака пана Енгельгарда, блиснув у вікні єдиний на все село вогник, - народилася панові нова кріпацька душа, а Україні - її великий співець - Тарас Шевченко.

Ведучий. Не на шовкових пелюшках.

Не у величному палаці -

В хатині бідній він родивсь

Серед неволі, тьми і праці.

Нещасна мати сповила.

Його малого й зажурилась...

І цілу ніченьку вона -

За сина - кріпака молилась.

Ведуча. Тарас Григорович був четвертою дитиною у родині. Усього їх було шестеро. Коли маленькому Тарасові виповнилося 2 роки, родина Шевченків переїхала до сусіднього села - Кирилівки. Тут, у Кирилівці, в убогій хатині й минуло безрадівне

дитинство поета. Коли Тарасові було 8 років, його віддали в науку до дяка.

Ведучий.

Ти взяла мене, маленького, за руку

І в школу хлопця одвела

До п'яного дяка в науку.

- Учися, серденько, колись

З нас будуть люде, - ти сказала.

Інсценізація

(Звучить пісня на слова Т.Шевченка "Думи мої" у виконанні бандуристів. Заходить жінка, одягнена в селянський одяг, несе запалену свічку, ставить її на столик. До неї підходить хлопчик.)

Хлопчик. Матусю, а правда, що небо на залізних стовпах тримається?

Мати. Так, синку, правда.

(Жінка сідає на лаву, хлопчик біля неї, кладе голову на коліна матері, вона співає колискову.)

Хлопчик. А чому так багато зірок на небі?

Мати. Це коли людина на світ приходить, Бог свічку запалює, і горить та свічка, поки людина не помре. А як помре, свічка гасне, зірочка падає. Бачив.

Хлопчик. Бачив, матусю, бачив... Матусечко, а чому одні зірочки ясні, великі, а інші ледь видно?

Мати. Бо коли людина зла, заздрисна, скупа, її свічка ледь - ледь тліє. А коли добра, любить людей, ясно і світло. Це далеко видно.

Хлопчик. Матусю, я буду добрим. Я хочу, щоб моя свічечка світила найясніше.

Мати. Старайся, мій хлопчику. (Гладить по голові.)

Ведуча. Вчитися йому подобалося. Та недовго тривала ця наука. Коли хлопцеві виповнилося 9 років, від важкої праці померла його мати.

Ведучий. Там матір добрую мою

Ще молодую - у могилу

Нужда та праця положила.

Ведуча. Щоб яось упоратися із сім'єю, батько Тараса одружився знову. Мачуха виявилася жінкою сварливою, недоброю. Вона зненавиділа "чужих" дітей, а особливо Тараса. Щоб хлопець менше був на очах лихого мачухи, батько брав Тараса чумакувати. Та скоро помер і батько.

Ведучий. Там батько, плачучи з дітьми

(А ми малі були та голі),

Не витерпів лихого долі,

Умер на панщині!.. А ми

Розлізлися межі людьми,

Мов мишенята.

Ведуча. Осиротівши, Тарас пішов у найми. Не дивлячись на те, що народився поет у бідній кріпацькій сім'ї, він ріс допитливим і розумним хлопчиком. Не було нічого у хлопця-сироти, але був талант, прагнення вчитися. У нього рано проявилися здібності до малювання, співу та написання віршів.

Ведучий.

І золотої й дорогої

Моєї долі молоді,

А іноді така печаль
Оступить душу, аж заплачу.
І ще до того, як побачу
Малого хлопчика в селі.
Мов одірвалось од гіллі.
Одне - однісіньке під тином
Сидить собі в старій ряднині.
Мені здається, що се я.

Ведуча. Тарас наймитус, у вільній від роботи час читає і малює. А по закутках, щоб ніхто не бачив його горя, плаче. Але думка знайти людину, яка б навчила його малювати, не покидає хлопчика. Так він потрапляє до маляра, який погоджується навчити хлопця малювати, однак пан Енгельгард забирає його до себе в Петербург.

Ведучий.

Хоче малювати, прагне він до знань,
Та за це багато зазнає знущань.
Нишком він малює статуї в саду,
Вночі пише вірші про людську біду.

Ведуча. Зустріч у Петербурзі із земляком-художником Сошенком різко змінила долю Тараса Григоровича. Він знайомиться також із байкарем Гребінкою, художниками Брюлловим, Венеціановим, з поетом Жуковським. Вони побачили великі здібності молодого художника і купили його з неволі. Шевченко виправдав їхні надії.

Ведучий.

І виріс я на чужині
І сивію в чужому краї,
То самотньому мені
Здається кращого немає
Нічого в Бога, як Дніпро
Та наша славна країна.

Ведуча. Ще одна подія сталася в Петербурзі, знаменна не тільки в житті Шевченка, а й важлива для всієї України - вихід у світ книги віршів "Кобзар" у 1840 році. У наступному році окремою книжкою Шевченко видає велику історичну поему "Гайдамаки". Далеко від рідного краю живе поет мріями про Україну.

Ведучий.

Сонце заходить, гори чорніють,
Пташечка тихне, поле німіє.
Радіють люди, що одпочинуть
А я дивлюся... І серцем лину
В темний садочок на Україну.

Ведуча. Так, у 1843 році йому нарешті вдалося побувати на Батьківщині після 14-річної розлуки. Із цієї подорожі поет виніс гнітючі враження, Україна постала перед ним з усіма злиднями простого народу. Після повернення до Петербурга у 1845 році він закінчує художню академію з двома срібними медалями і званням "вільного" художника та мріє назавсім поселитися у рідному краї і боротися за покращення життя свого знедоленого народу. За бунтарські твори 33-річного Шевченка було заслано в солдати із забороною писати й малювати.

Ведучий.

Мені однаково, чи буду
Я жить в Україні, чи ні
Чи хто згадає, чи забуде
Мене в снігу на чужині! -
Однаковісінько мені.
В неволі виріс між чужими,
І, не оплаканий своїми,
В неволі, плачучи, умру.

Ведуча. Коли Шевченко був на засланні в далеких степах Казахстану, він дуже тужив за Україною. Завмирає душа, коли чуєш проникливу пісню на слова поета.

Звучить пісня "Садок вишневий коло хати" на слова Т.Шевченка.

Ведуча. Останні роки життя поет прожив в Петербурзі. 1859-го року ще раз, втретє і востаннє, відвідав Україну. Тоді він мріяв оселитися в Україні у хаті з вишневим садком. Але доля не судила йому цього звичайного людського щастя.

Ведучий.

Поставлю хату і кімнату,
Садок-райочок насажу.
Поси?жу я і похожу.
В своїй маленькій благодаті.
Та в одині-самотині
В садочку буду спочивати,
Присняться діточки мені,
Веселая присниться мати,
Давне-колишній та ясний
Присниться сон мені!...

Ведуча. Настав 1861 рік, четвертий рік його повернення із заслання, рік який почав підрахунок його останніх років життя. В день народження 9 березня Тараса Григоровича провідали друзі. Прийшло багато листів, вітальних телеграм з України. Прочитавши їх, хворий поет проказав: "От якби додому, там би я, може, одужав". Але не судилося. Вранці 10 березня життя поета обірвалось.

Ведучий. Тараса Шевченка поховали на Смоленському кладовищі в Петербурзі. У травні цього ж року тіло Великого Кобзаря було перевезено в Україну. Друзі вибрали для поховання місце на Чернечій горі, зв'язуючи величність місця з рядками "Заповіту".

Ведуча. Все йде, все минає... Та залишається пам'ять, добра слава про людей, що мандрують у світі у пошуках істини та правди.

Учитель. Дякую моїм помічникам. І пропоную далі виконати завдання, пов'язані із життям і творчістю Великого Кобзаря. На ваших столах лежать міні - підручники, звернемося до них.

Міні - підручник

І жити добрій славі України,
Коли дзвенить "Кобзар" в устах дитини
І. Чи знаєте, що ...

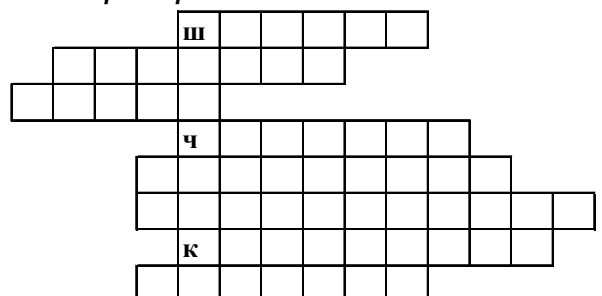
- Тарас Шевченко любив гармоніку і грав на ній.

- У "Кобзарі" слово калина Шевченко вжив 385разів, а всього у своїх творах він згадував про неї 965 разів.

- Шевченко-художник був нагороджений 3 срібними медалями за акварель "Циганка-ворожка" та малюнок "Хлопчик-жебрак".

- 2 вересня 1860 року за роботи в техніці гравюри він був удостоєний звання академіка гравірування.

II. Кросворд "Шевченко"

1. Прізвище майстра, у якого Т. Шевченко пройшов школу професійного вдосконалення.
2. Хто познайомив Т.Шевченка з К.Брюлловим і В.Жуковським?
3. Назва міста, де похований поет.
4. Одна із назв гори, де похований Шевченко.
5. Місто, де Шевченко навчався в Академії.
6. Прізвище пана, кріпаком якого був Тарас.

7. Село, в якому провів свої дитячі роки малий Тарас.

8. Село, в якому народився Шевченко.

III. Дидактична гра "Характеристика Т.Г. Шевченка"

Підібрати слова на першу букву, які характеризують поета.

Ш - (швидкий, шановний);

Е - (ерудований);

В - (волелюбний, вільний, видатний);

Ч - (чемний, чесний, чуйний)

Е - (енергійний)

Н - (наполегливий, настійливий, невблаганний, невтомний)

К - (кремезний, культурний)

О - (осиротілий, обдарований, особливий, освічений).

Учитель. Шевченко - вершина родоводу українського дерева. На гілках цього дерева мудрість, яка вчить нас і надирає. Зірвімо листочки, прочитаємо їх та зробимо ці слова своїм дороговказом.

(Учні по черзі зривають листочки з дерева, зачитують їх і залишають собі на згадку.)

Учитель. Дорогі друзі! У березні 2014 року в нашій школі ми відкрили кабінет - музей до 200 - річчя від дня народження геніального поета, художника і мислителя Тараса Шевченка. Спільними зусиллями вчителів, учнів, небайдужих людей він наповнився різними експонатами. Запрошую до слова екскурсоводів.

Розповідь екскурсоводів

1. Великий поет живе у своїх творах. Пропонуємо вам знайомство з різнобарв'ям книг славного сина українського народу Тараса Шевченка.

"Є ще тут у мене один земляк Шевченко, - писав у листі до Григорія Квітки - Основ'яненка Євген Гребінка, - що то за завятий пише вірші..."

2. А в 1840 році в Петербурзі з'явилася книжечка віршів молодого поета під назвою "Кобзар". Вона зараз же зробила його відомим.

3. Друзі! Перед вами видання однієї з найбільших реліквій українського народу - так звана захальявна, або Мала книжка поета. Це рукописний збірник його віршів перших чотирьох років заслання (1847 - 1850). Поета відправлено на заслання "під найсуворіший нагляд із забороною писати і малювати". Але як не важко було Шевченкові зносити заслання, він усе ж не відступив від своїх переконань. Ховаючись від наглядців, Шевченко записує в "захальявних книжечках" свої нові вірші. В одному з них він рішуче заявляє: "Караюсь, мучуся, але не каюсь!"

4. У "Малій книжечці" три нумеровані і 431 нумерована сторінка. Розмір її - 9,8 на 6 см.

Пильно придивіться до цих дрібних листочків "захальявних" книжечок. Кожна сторінка любовно оформлена поетом, акуратно обведена рамкою. Кожний рядок виведений нервовим, дрібним і стислим почерком.

5. А ось теж одне із цікавих видань "Кобзарів". В Женеві в 1878 році була видана мініатюрна книжечка. Її формат 55 на 85 мм. Вийшла вона тиражем 1000 примірників в друкарні "Громади", заснованій Михайлом Драгомановим. Цікаво, що через кордон книжечки перевозили у пачках для цигарок.

6. Крім того, ви можете побачити різноманітні видання книги "Кобзар" Тараса Шевченка у різні роки. Слід зазначити, що твори славного українського поета перекладені багатьма мовами. Полум'ям словом Тараса переймаються мільйони людей у світі.

Нащадок Кобзаря Василь Симоненко говорив:

У росяні вінки заплетені століття,

До ніг тобі, титане, кладемо.

Ми чуємо тебе, Кобзарю, крізь століття,

Тебе своїм сучасником звемо.

7. Минуло 200 років від дня народження Тараса Григоровича Шевченка, але й сьогодні його слово живе між нами. Кожне слово Кобзаря ніби із сьогоднішнього дня. Читайте його твори. Вони допоможуть осмислити минуле та зазирнути в майбутнє, відкрити для себе нове в мудрих рядках його творчості.

Учитель. Я рада повідомити вам, що наш музей поповниться ще одним виданням "Кобзаря". Нещодавно у приміщенні Національного музею Тараса Шевченка відбулася презентація кишенькового видання вибраних поетичних творів Тараса Шевченка, випущеного спеціально для українських воїнів на передовій. Автором ідеї такого "польового Кобзаря" став старший викладач Відкритого міжнародного університету розвитку людини "Україна" полковник Сергій Рудюк. На початку книги надруковано звернення автора ідеї створення цього видання до українських воїнів. (Учитель зачитує це звернення.)

Мабуть, волею провидіння Шевченкове слово з'явилося на барикадах. Адже свобода - найвища цінність. Цього і навчив Шевченко учасників Майдану. Чи може бути щось величніше, ніж Шевченко знову на барикадах свободи? Шевченко із гаслом: "Борітеся - поборите!"

(Перегляд відеоролика, де Сергій Нігоян читає уривок з поеми "Кавказ")

Хто ж він, цей герой, який так проникливо читав Шевченка?

Учень. Це Сергій Нігоян, 20- річний юнак, який на барикадах Майдану читав уривок з поеми "Кавказ" Тараса Шевченка. Він жив у селі Березнуватівка Дніпропетровської області. На Євромайдан приїхав 8 грудня. В проєкт "Є люди" розповідав, що від самого початку дивився по телебаченню новини про майдан і не міг спати ночами. 22 січня 2014 року його застрелили на вулиці Грушевського.

Учитель. Доля України, рідного народу була для Шевченка болем серця і найпершою турботою.

(Перегляд відеоролика "Тарас Шевченко "Думи мої...")

Учитель. Юні друзі! Любіть Україну, як любив її Тарас Шевченко. Бережіть її, як берегли ваші діди і прадіди! Читайте твори українських письменників, і ваша мова буде гарною, чарівною, барвистою, бо українська мова - одна з найкращих у світі.

Учіться, шануйте батьків, живіть дружно - учив Шевченко! І це сьогодні головне ваше завдання. Нехай на вашому шляху завжди будуть поруч Шевченкова любов до України, Шевченкова мужність і невмируще слово.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Доля: Книга про Т.Шевченка в образах та фактах /Упоряд. В. Шевчук. - Київ, 1993.

2. Спогади про Тараса Шевченка/Упоряд. В.Бородіна і М.Павлюк. - Київ, 1982. - 123с.

3. Сценарій [Електронний ресурс]. - режим доступу: www.library.kharka.ua/ ... / LibKh - 00000000...

4. Черкашино! України рідної окраса, Земля безсмертного Тараса: Методичні рекомендації щодо проведення в 2013-2014 навчальному році для учнів початкових класів Першого уроку, присвяченого 200-річчю з дня народження Т.Г. Шевченка. - Черкаси: Видавництво Черкаського обласного інституту післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради, 2013.

С. О. Коваль,

учитель початкових класів Звенигородської спеціалізованої школи І-ІІІ ступенів імені Тараса Шевченка Звенигородської районної ради Черкаської області

ШЕВЧЕНКОВЕ СЛОВО - ТО Є РІДНА МОВА

РОЗРОБКА УРОКУ ПОЗАКЛАСНОГО ЧИТАННЯ У 3 КЛАСІ

Мета: формування **ключових компетентностей:**

- **вміння вчитися** - критично мислити, знаходити оригінальні рішення, вчитися самостійно самоорганізовуватися до навчальної діяльності, взаємодії; загальнокультурної - дотримуватися норм мовленнєвої культури, ознайомлення з поетичними та художніми творами; поглиблювати знання про красу і силу української мови
- **соціальної** - уміння працювати в парі, групі; перемовинуватися, виконувати різні соціальні ролі;
- **громадянської** - знати життя і творчість видатного поета, історичне минуле України; комунікативної - уміння успішно користуватися мовою в процесі спілкування на уроці;
- **здоров'язбережувальна** компетентність - дбайливо ставитися до свого здоров'я.

Предметних компетентностей: розширити знання учнів про життя і творчий шлях видатного поета й художника Т.Г.Шевченка; зацікавити учнів творчістю Великого Кобзаря, викликати бажання читати його твори; збагачувати словниковий запас; удосконалювати навички виразного читання; поглиблювати знання дітей про красу і силу української мови, розвивати мовлення, пам'ять, артистичні здібності, музичний слух.

Виховувати любов до рідної мови, гордість за духовну спадщину українського народу, за Тараса Шевченка, за Україну, за свій рідний край.

Обладнання. Портрет Т.Г.Шевченка, виставка творів поета, ілюстрації до творів виконаних учнями, грамзаписи пісень, магнітофон, піраміди для розширення кута зору, графічні записи, завдання для груп.

Тип уроку: урок критичного мислення.

Хід уроку

I. Організація класу

Ось дзвінок наш дав сигнал

Працювати час настає.

Тож і ми часу не гаймо

І урок наш починаймо.

II. Артикуляційно-слухові вправи

1. Читання прямих та обернених складів "Біг по доріжці"

2. Повторення вивчених скоромовок

3. Гра "Без зупинок"

Рис	Приз	Шапки	Танки
Сук	Стук	Лапки	Латки
Мак	Смак	Голос	Колос
Тук	Стук	Дощик	Борщик
Кіт	Кріт	Битва	Бритва
Оси	Коси	Кубик	Клубок

4. Робота над скоромовкою

Мудрим ніхто не родився,

Мудрості в мудрого навчився

- Прочитайте з питальною інтонацією, передавайте здивування та радість під час читання.

III. Оголошення теми і мета уроку

1. А мудрості будемо вчитися у людини, яку можна назвати такими словами.

Кріп*к п*стух к*бз*р

с*рота по*т х*д*жн*к

- Тож у кого будемо вчитися мудрості ?

(Відповіді учнів і портрет Т.Г.Шевченка)

Учитель. Епіграфом нашого уроку будуть такі слова :

Ну що б здавалося слова

Слова та голос - більш нічого

А серце б'ється ожива

Як їх почує !...

- **А девізом нашого уроку є :**

"Рідну мову я вивчаю

Її люблю не забуваю

Рідну мову буде знати

Берегти і поважати".

Слово вчителя. Із першого дня свого життя дитина чує мову близьких їй людей - мами, тата, бабусі. Мала дитина ще не знає слів, а вже по звуках голосів впізнає близьких і дорогих їй людей. Проходить рік і вона сама слово за словом починає говорити.

Щасливі ми, що народились і живемо на такій чудовій багатій мальовничій українській землі. Тут жили прадіди, діди, тут живуть наші батьки, тут корінь роду українського, що сягає сивої давнини. І де б не були ми, скрізь відчуваємо поклик рідної землі, хвилюємось до сліз, зачувши рідне слово.

2. Інсценізація "В поїзді"

Автор. В купе вагону першого класу "Львів-Відень" швидкого поїзда їхали чотири пасажери: англієць, німець, італієць і українець. Балачки велись про мову - чия краща - чия багатша і котрій з них належать світове майбутнє. Звісно кожен почав вихвалити свою мову.

Англієць. Англія - країна великих завойовників і мореходців. Англійська мова - це мова Шекспіра, Байрона, Ньютона, Дарвіна ... Отже англійській мові належить світове майбутнє.

Німець. Ні в якому разі. Німецька мова - це мова двох великих імперій, Великої Німеччини і Австрії. Це мова філософії, техніки, армії, медицини. І тому, безперечно, німецька мова має світове значення.

Італієць. Ви, панове обидва неправі. Італійська мова - це мова сонячної Італії, мова музики. На мелодійній італійській мові написані кращі твори Данте, Петрарки, знаменитих опер Верді Пучіні, Россіні та інших великих італійців. Тому італійська мова є провідною у світі.

Українець. Я не вірю в світову мову. Йдеться про те, яке місце відводиться моїй мові поміж ваших народів. Я міг би сказати, що моя рідна мова - це мова Шевченка, Котляревського, Лесі Українки Івана Франка. Українською мовою звучать 300 тис. народних пісень. Чи могли б ви написати на своїх мовах вірш, в якому всі слова починалися з однакової букви.

Англієць. Ні, ні, ні. Це не можливо.

Автор. Українець читає вірш "Самотній сад".

Сипле, стеле сад самотній

Сірий смуток - срібний сніг,-

Сумно стогне сонний струмінь.

Серце слуха смертний сміх.

Серед саду смерть сміється,
Сад осінній смутком снить,-
Сонно сиплються сніжинки,
Струмінь стомлено шумить.
Стихли струни, стихли співи,
Срібні співи серенад,-
Срібно стеляться сніжинки -
Спить самотній сад.

В купе всі зааплодували і визнали : милозвучна і багата українська мова буде жити вічно.

Фізкультхвилинка.

Звучить мелодійна музика та вірш М.Бригільського

Учень 1.

Мова українська - то Шевченка слово,
Лесі Українки і Марка Вовчка.

Учень 2.

Мова українська - то дарунок Бога,
Це барвисте слово генія Франка.

Учень 1.

Мова українська - це і степ широкий,
Це сади вишневі, і гаї, й ліси.

Учень 2.

Мова українська - океан глибокий
Мудрості народу - вічної краси.

Учень 1.

Мова українська - берегиня наша,
Пісня материнська, голос немовлят.

Учень 2.

Мова українська - це достатку чаша
І найбільше свято із відомих свят.

Учитель. Почесне місце належить Тарасу Шевченку, який обробив, відшліфував і показав світові дорогоцінне каміння - мову простого народу України. Під бунтарським пером Великого Кобзаря, українська мова не тільки заграла всіма барвами, а й запалала гнівним вогнем. З вершин світової культури із найглибших глибин людської совісті і правди, він, Прометей людського слова закликав:

*...Вставайте,
Кайдани порвіте
І вражою злою кров'ю
Волю окропіте.*

III. Робота над творами Т.Г.Шевченка

1. Перегляд книжкової виставки.

- На книжковій виставці у нас розміщені твори Т.Шевченка. А перед вами, діти, лежить "Кобзар".

- Не один раз ви перегортали сторінки цієї книги, зачитувались, чарувались нев'янучим у своїй красі словом серця.

2. Конкурс на кращого читця твору Тараса Шевченка

*Світає, край неба палає
Світає, край неба палає;
Соловейко в темнім гаї
Сонце зустрічає.
Тихесенько вітер віє.
Степи, лани мріють;
Між ярами над ставами
Верби зеленіють.
Сади рясні похилились;
Тополі по волі
Стоять собі, мов сторожа,
Розмовляють з полем.
І все то те, вся країна
Повита красою,
Зеленіє, вмивається
Дрібною росою.
Споконвіку вмивається,
Сонце зустрічає...
І нема тому почину,
І краю немає!*

*Встала весна, чорну землю
Сонну розбудила,
Уквітчала її рясом,
Барвінком укрила.
А на полі жайворонок,
Соловейко в гаї -
Землю, убрану весною,
Вранці зустрічають...*

3. Конкурс юних ілюстраторів

"Довідкове бюро" - Т.Г.Шевченко не тільки геніальний поет, а й великий художник. Він написав 835 картин , 278 з них не знайдено (коментування учнями своїх ілюстрацій)

Учень. Тарас Шевченко з дитячих років любив слухати розповіді свого дідуся. З того самого часу він глибоко зрозумів вагу української мови, тому творив її, пильнуючи, щоб була вона якнайкращою.

Учень. Шевченко закоханий у красу української мови, її словесну розкіш, чудову співучість, невичерпний гумор.

Учитель. Вивчивши добре історію України, Шевченко приходять до висновку, що тільки "у своїй хаті - своя правда і сила, і воля". Він закликає всіх українців вивчати добре історію свого народу:

*... "Та читайте од слова до слова,
Не минайте ані титли,
Ніже тої коми,
Все розберіть... та спитайте
Тоді себе: що ми?
Чиї сини? Яких батьків?
Ким? За що закуті?
...Учіться, брати мої,
Думайте, читайте,
І чужому научайтесь,
Й свого не цурайтесь".*

Учень. Поезія Т.Г.Шевченка стала народними піснями. Скільки таких пісень прозвучало зі сцени великих театрів в ці березневі дні в різних куточках України.

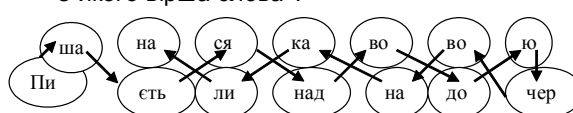
4. Слухання пісні на слова Шевченка "Реве та стогне Дніпр широкий".

Фізкультхвилинка

4. Виконання пісні "Зацвіла в долині".
5. Групова робота.

I група.

З якого вірша слова ?

II група.

З якого вірша ці слова ?

III група

Прочитайте вірш "Тече вода з під-явора".
Гра "Що я чую".

IV група

Прочитайте вірш "Тече вода з під-явора".
Гра "Що я бачу".

6. Прислів'я і приказки

- Ми Шевченка славить будемо і ніколи не забудемо.
- Тараса думки будуть жити віки.
- Тарасів "Кобзар" - народу великий дар.
- Хто Шевченка прочитав, той багатий серцем став.
- Шевченко дужий був не силою, а словом мудрим.
- Шевченко за народ бідував, бо з народу сам походжав.
- Шевченко народ захищав, а про себе забував.

7. Гра "Настрій автора".

Вчитель читає вірш "Мені тринадцятий минало", а учні кольором показують настрої вірша.

8. "Сенкан".

1-ий рядок - тема (іменник)

Тарас Шевченко

2-ий рядок - опис(прикметник)

3-ій рядок - дія (дієслово)

Писав, малював.

4-ий рядок - ставлення, почуття

Вчить любити українську мову .

5-тий рядок - синонім

Поет.

V. Підсумок уроку

Тарас Шевченко для українського народу не лише геніальний поет. Він - його сумління, совість, бунтівний розум, його ніжне щире серце, сповнене великою любов'ю і безмежним стражданням. Ось чому його люблять і шанують усі - незалежно від віку, естетичних уподобань, ідейних позицій.

Любіть Україну, як поет її любив. Читайте його твори, і наша мова буде багатою, чистою, чарівною, бо українська мова - одна з найкращих мов світу.

1. Світ починався зі Слова, і Україна починалася зі Слова. Слово, як плуг, орало

правічний переліг життя, із черноземної скиби його виростили поети, і в кожного на устах у час неволі й радості була своя, але одна молитва - Україна.

2. Слово, як собор, і в його святості палахкотять, як свічки, праведні душі поетів, і з блакитного купола благословляє нас небо, і хоралом віри зливаються голоси наших предтеч і сущих в одну молитву - Мова.

Дівчина в національному костюмі зі свічкою в руках читає "Молитву до мови"

Учень 1.

*Залишимо у спадок новим поколінням
Свої ідеали й свої устремління,
Могутню Вкраїну, в якій наша сила,
І геній Шевченка як нації крила.*

Учень 2.

*Залишимо і те, що душею народу
Зовуть недаремно від роду до роду,
Як вищу красу і життєву основу,
Залишимо Слово, ім'я своє, Мову.*

Учитель.

- Що нового дізналися на уроці?
- Що вам найбільше сподобалося?
- Яке завдання вам було найцікавіше виконувати?

Учіться, шануйте батьків, живіть у дружбі заповідав Шевченко Т.Шевченко "Заповіт", читає учень класу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Мельниченко В. Шевченкіана Черкащини: вшанування пам'яті Т.Г.Шевченка на Черкащині. [Текст]. / В Мельниченко. - Черкаси: Брама - України, 2013.- 208с.

2. Приходько О. Шевченкове слово: підсумковий урок у 3 класі. [Текст] / О.Приходько. // Початкова школа. - 2013.- №3.- С.35

3. Ткачук Г. "Шевченківські уроки" - в кожную школу і родину. [Текст] / Г.Ткачук. // Початкова школа. - 2014.- №3. - С.1

4. Шевченко Т.Г. Кобзар. [Текст] / Т.Г.Шевченко. - Київ: Наукова думка, 2002.- 367с.

В. М. Кравець,

учитель української мови і літератури Уманського НВК
"Загальноосвітня школа-інтернат І-ІІ ступенів ім. Ю.О.Гагаріна - педагогічний лицей"

"НАВІКИ З НАМИ СЕРЦЕ І СЛОВО ВЕЛИКОГО КОБЗАРЯ"

РОЗРОБКА ЛІТЕРАТУРНО-МУЗИЧНОГО СВЯТА

Мета: вшанувати пам'ять видатного сина українського народу; розкрити неперевершену цінність творів поета, їх значення для нас, нащадків великого Кобзаря; прищеплювати любов до творів Шевченка, учити любити свою Україну, рідне слово; розвивати творче та логічне мислення дітей, техніку читання.

Обладнання: портрет Шевченка, прикрашений вишитим рушником, мультимедійна презентація, відеоматеріали.

*І мене в сім'ї великій,
В сім'ї вольній, новій,
Не забудьте пом'янути
Незлим тихим словом.*

Т.Г. Шевченко

Хід заходу

Звучить пісня "Шлях до Тараса" (слова Ю. Рибчинського)

Читець.

Щороку в березні до нас

Значний приходить час.

Це ж народився наш Тарас,

Співець народних мас.

Ведучий. Україна, наша рідна земля, дала світові славного генія Тараса Григоровича Шевченка, який все життя, весь свій могутній талант присвятив служінню своєму народові.

Минають роки, а слово Шевченка живе, кличе нас на подвиги, кличе до єдності, віри і любові:

*Любіться, брати мої,
Україну любіте
І за неї, безталанну,
Господа моліте.*

Перегляд відеоматеріалу Іван Звенигородський "Тарасе"

Ведучий. Він був сином мужика, а став володарем у царстві духа. Він був кріпаком, а став велетнем людської культури. Він був самоуком, а вказав нові, світлі і вільні шляхи професорам і книжним ученим.

Ведучий. Десять літ він томився під вагою солдатської муштри. Доля переслідувала його в житті, скільки лиш могла, та вона не зуміла перетворити золота його душі в ржу, ані його любові до людей у ненависть і погорду... Доля не шкодувала йому страждань, але й не пожаліла втіх, що били із здорового джерела життя.

Ведучий. Найкращий і найцінніший скарб доля дала йому лише по смерті - невмирущу славу й усе розквітаючу радість, яку в мільйонів людських сердець усе наново збуджуватимуть його твори.

Ведучий. Шевченків "Кобзар" ... Він став синонімом сумління свого часу, бо сам автор зібрав сюди кожну сльозинку, найменший стогін болю кріпака. Духовну велич і красу народу він підніс на найвищу височінь, чим збагатив увесь світ. Ім'я Тараса Шевченка стало символом нашого народу. Його "Кобзар" лежить на столі поряд з хлібом, а пісні його вишиті на рушниках.

*В сім'ї українській і по всьому світу
Ти живеш із нами, завжди серед нас.
Ти дзвениш у пісні, в полум'янім слові,
В ореолі слави, любий наш Тарас.
Звучить пісня "Думи мої..."*

Ведучий. 9 березня 1814 року в селі Моринцях на Звенигородщині, в хаті Григорія Шевченка, кріпака пана Енгельгарда, блиснув у вікні єдиний на все село вогник, народилась нова панові кріпацька душа, а Україні - її великий співець Тарас Григорович Шевченко.

Читець.
*Не на шовкових пелюшках,
Не у величному палаці,
В хатині бідній він родивсь
Серед неволі, тьми і праці.
Нещасна мати сповивала
Його малого й зажурилась...
І цілу ніченьку вона
За сина-кріпака молилась.*

Інсценізація
Мати (колише дитину)

Сину мій, прости, що доля твоя буде тяжкою, бо народжений ти невольником - кріпаком. Сину мій, моя дитино! Яким воно буде твоє майбутнє? Чи матимеш кусень хліба, свою господу, стріху над головою?..

*Даю тобі мій синочку, Тарасику любий,
Щире серце, карі очі і чорнії брови.
Дай же йому, Божа Мати, тії благодаті,
Всього того, чого мати не зуміла дати.
(співає)*

*Люлі, люлі, мій синочку,
Зроблю тобі колисочку.
Мальовані бильця,
Срібні колокольца.*

*Повішу на калиноньку.
Будуть гулі прилітати,
Будуть вітри повівати,
Колисоньку колихати.
Колишись, колисонько,
Засни, моя дитинонько.*

Читець.

*І Бог почув молитву ту,
І дав душі убогу силу,
І в руки хлопця він вложив
Співецьку чародійну ліру.
В тій пісні людям він співав
Про щастя, про добро, про волю.
Будив зі сну, пророкував
Ім вищу і найкращу долю.*

Ведучий. Малий Тарас зростав допитливим хлопчиком, не міг намілюватись природою, тягнувся до пісні. А найбільше любив слухати розповіді свого дідуся про Коліївщину, гайдамаків, які закарбувалися в його пам'яті на все життя.

Ведучий. Невдовзі Тараса спіткало велике горе. Коли йому було дев'ять років, знесилена тяжкою працею померла мати, а через два роки і батько. Тарас залишився круглим сиротою.

Читець.

*Там матір добрую мою
Ще молодую у могилу
Нужда та праця положила.
Там батько, плачучи з дитьми
А ми малі були і голі,
Не витерпів лихої долі,
Умер на панщині!.. А ми
Розлізлися межі людьми,
Мов мишенята ...*

Читець.

*І золотої й дорогої
Мені, щоб знали ви, не жаль
Моєї долі молодой:
А іноді така печаль
Оступить душу, аж заплачу.
А ще до того, як побачу
Малого хлопчика в селі.
Мов одірвалось од гілля,
Одно-однісіньке під тиною
Сидить собі в старій ряднині.
Мені здається, що се я,
Що це ж та молодість моя.*

Перегляд відеофільму "Заповіт"

Ведучий. Сирота Тарас знайшов притулок у школі у приходського дячка як школяр - попіхач. Протягом дворічного тяжкого життя в так званій школі Тарас пройшов граматику, Часословець і, нарешті, - Псалтир.

Читець.

*Давно те діялось. Ще в школі,
Таки в учителя-дяка,
Гарненько вкраду п'ятака -
Бо я було трохи не голе,
Таке убоге - та й куплю
Паперу аркуш. І зроблю
Маленьку книжечку. Хрестами*

*І візерунками з квітками
Кругом листочки обведу.
Та й списую Сквороду
Або "Три царіє со дари"
Та сам собі у бур'яні,
Щоб не почув хто, не побачив,
Виспівую та плачу ...*

Ведучий. Восени 1829 року разом з обслугою пана Енгельгарда Шевченко виїздить до м. Вільно, а пізніше - до Петербурга. Мандруючи зі своїм поміщиком, Шевченко багато малює. У світлі петербурзькі ночі він бігав у Літній сад малювати статуї. Тут же його молоде й трепетне серце заспівало і заговорило віршами.

Ведучий. У Літньому саду Шевченко зустрівся з художником Сошенко, якому дуже сподобалися малюнки Тараса. Сподобалися вони і художнику Брюллову, який користувався великою славою у Петербурзі.

Порадившись, Брюллов, Сошенко, Венеціанов, Жуковський і Гребінка вирішили будь-що викупити Шевченка з кріпацтва. 22 квітня 1838 року Тарас стає вільною людиною.

Читець.
*І пішли слова Тараса
Мандрувати всюди,
Просто в серце западали
кріпацькому люду.
В піснях тим людям він співав
Про щастя, про добро, про волю,
Будив від сну, пророкував
І кращу, і найвищу долю.
А Україна в битвах гомоніла
Нові шаблі гострили квалі,
І кров людська повсюди червоніла
За нашу землю й правду на землі.*

Ведучий. У 1938 році Шевченка викуплено з кріпацтва, а вже через два роки побачив світ його знаменитий "Кобзар". У літературі сталася неймовірна подія, яка не знала собі рівних. "Мужик", ще вчорашній кріпак, наспілівся писати вірші рідною мовою, щоб показати справжнє лице страждань народу.

Шевченків "Кобзар"... Він став синонімом сумління свого часу, бо сам автор зібрав сюди кожну сльозинку, найменший стогін болю кріпака. Духовну велич і красу народу він підніс на найвищу височінь, чим збагатив увесь світ.

Читець.
*У вікні любисток, на підлозі м'ята,
В золотій оправі книга серед книг.
Наче щедре сонце поселилось в хаті,
Як велике щастя стало на поріг.
Мудра, світла книга, - то "Кобзар" Тараса,
На столі, як свято, білий коровай.
І пішло повір'я з дідівського часу,
Як "Кобзар" у хаті - буде щастя, знай.*

Читець.
*Пожовклі сторінки гортаю
Старої книги - "Кобзаря".
В ній вітер з гаєм розмовляє,
В ній чути спів плугатаря.
В книзі цій - велика мудрість,
Вона розкаже про усе -
Про наймичку і Титарівну,
І як Тарас ягнят пасе.*

Ведучий. Шевченко декілька разів приїжджає на Україну. З любов'ю і теплотою зустрічали його земляки. Він відвідує знайомі і дорогі йому місця, стає членом Кирило-Мефодіївського товариства, виступає за скасування кріпацтва.

Мріє здійснити друге видання свого "Кобзаря", поїхати до Італії. Але в 1847 році поета заарештували. Шевченка призначили рядовим у окремих Оренбурзький корпус під найсуворіший нагляд із забороною писати і малювати. Писати заборонено обурливі листи, а малювати - і сам верховний суддя не знав, за що забороняв.

Звучить пісня "Рече та стогне Дніпр широкий"
Інсценізація

Виходить юнак у вишій сорочці. Довкола нього збирається гурт селян.

Дід. Тяжка наша доля в кріпацькому ярмі, Тарасе.

Чоловік. Пани-кати ... латану свитину з каліки знімають, із шкурою знімають, бо нічим обуть кнajat недорослих!

Дівчина. А он розпинають вдову за подушне... а сина кують ... Єдиного сина, єдину дитину, єдину надію в військо оддають!

Жінка. А онде під тином опухла дитина, голоднее мре, а мати пшеницю на панщині жне...

Дід. Чи бог бачить із-за хмари наші сльози, горе?

Дівчина. Чи довго ще на сім світі катам панувати?

Шевченко.

Схаменіться!
Будьте люди,
Бо лихо вам буде.
Розкуються незабаром
Заковані люде,
Настане суд, заговорять
І Дніпро, і гори!
І потече сторіками
Кров у синє море
Дітей ваших ...

Дід. Ех, Тарасе, не доведуть тебе до добра такі вірші!

Читець.

*І пісня голосно лилась,
Але недовго: ворог лютий
Підкрався нишком - і замовк
Співець, кайданами окутий.
І довго у степу глухим
В неволі жив між москалями
Співець самотній, мовчазний
З своїми думами-піснями.
Перегляд відеофільму "Арешт"*

Читець.

*Лічу в неволі дні і ночі,
І лік забуваю.
О Господи, як то тяжко
Тії дні минають.
А літа пливають за ними,
Пливають собі стиха,
Забирають за собою
І добро, і лихо.*

Лунає пісня "Зоре моя вечірня"

Перегляд відеофільму "Шевченко-художник"

Ведучий. Десять років тримав царизм Шевченка в заслання, десять жадливих років, що підірвали здоров'я поета, але не зламали його волі.

У 1858 році Шевченко повернувся до Петербурга. Завітна мрія поета - оселитися на Україні - не покидала його. Хотілось хоч трошки особистого щастя, свою хату і господиню. Але й цього, найменшого в житті, Шевченкові не довелося побачити.

Читець.

*Якби з ким сісти хліба з'їсти,
Промовить слово, то воно б,
Хоч і як-небудь на сім світі,
А все б таки ялось жилось.
Та ба! Нема з ким. Світ широкий,
Людей чимало на землі...
А доведеться самотнім
В холодній хаті кривобокої
Або під тином простягтись.*

Ведучий. З листопада 1860 року Шевченко почав частенько хворіти. Але, незважаючи на тяжкий стан, він продовжує працювати. 14-15 лютого поет написав останній свій вірш:

Читець.

*Чи не покинуть нам, небого,
Моя сусідонько убога,
Вірші нікчемні віршувать,
Та заходиться рихтувать
Вози в далеку дорогу,
На той світ, друже мій, до Бога,
Почимчикуєм спочивать.
Втомилися і підтопталися,
І розуму таки набралися,
То й буде з нас! Ходімо спать,
Ходімо в хату спочивать...*

Ведучий. І 10 березня 1861 року серце поета перестало битися. Смерть Шевченка була тяжкою втратою для України.

Дорогі останки поета було вирішено перевезти з Петербурга до Канева, як заповідав Шевченко.

Читець.

*Уже достигли полуниці
Росу вечірню трави п'ють,
І в ароматі медуниці
Хрущі шевченківські гудуть.
Нема співця, о ні, він з нами,
Його пісні, його любов,
Його це місяць над садами
У сьайві тихому зійшов.
І все здається, я клянуся,
Крізь сьайво місячне бліде
До мене рідний, добровусий
Тарас Григорович іде...*

Відеоматеріал "Тарас Шевченко - визначна постать України".

Читець. (Власний вірш читає учениця Кравець

Олена)

*Наш земляк Тарас Шевченко -
найвідоміший поет.
У всьому світі його знають,
Шанують, пам'ятають.
Нелегка доля була в нього:
Сирота, пастух, кріпак.
Потім чужина, заслання -
Багато витерпів бідак.
Та не зрадив Україну,
Понад усе народ любив.
У свої вірші та картини*

Народне горе перелив.

*Писав про козаччину вільну,
Про біди жінок-матерів,
Про нашу природу чарівну,
Про ненависних панів...
І ось "Кобзар" його читаю,
Для нащадків грізний "Заповіт".
Перед портретом Шевченка обіцяю:
Любити рідний край, як Він любив!*

Ведучий. Тож нехай "Заповіт" великого Кобзаря стане заповітом для нас - зберегти мову народу, його звичаї, його пісні і пронести через віки й майбуття.

Звучить "Заповіт", усі слухають його стоячи

Читець.
*Над широким Дніпром у промінні блакить,
І висока, і тиха могила.
В тій могилі співець незабутній лежить,
Що народу віддав свої сили,
Що народу віддав своє серце й пісні,
Свої мрії про зорі досвітні ...
А навколо лани вдалині, удалині
Розлетілись, як птиці блакитні ...*

Читець.

*Поклонімося сьогодні поету,
Рідні сестри і брати мої,
Його славі й орлиному злету
Нема рівних ніде на землі.
Поклонімося Тарасу святому,
За слова чарівні крізь віки,
Що навчав нас долати утому,
Вперто йти до своєї мети.*

Читець.

*Поклонімося великій людині
Що стоїть на Чернечій горі
І шукає по всій Україні
Патріотів живої душі.
Поклонімося, дорослі і діти,
За натхнення, що в душу лягло,
За Кобзарські вірші і квіти,
За оспіване кожне село.
Поклонімося знову і знову
У весняні ці дні осяйні,
Вічна слава Пророчому слову,
Вічна слава, Тарасе, Тобі!*

Галина Андрусишин

Ведучий. Ім'я Т. Шевченка - поета, художника у списку видатних людей, достойних відзнаки. Це свідчення того, що його талант визнаний на світовому рівні й здійснилося бажання поета:

Не забудьте пом'янути
незлим, тихим словом ...

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Пономаренко М.І. Шевченківські свята в школі / Микола Пономаренко, Галина Шихова. - Київ: Шк. світ, 2013. - 128 с.
2. Середюк Г.М. Позакласна робота з української мови та літератури / Г.М. Середюк. - Тернопіль: Навчальна книга - Богдан, 2010. - 136 с.
3. Тарас Шевченко. Кобзар. - Київ: Радянська школа, 1987. - 606с.

Г.І.Богославець,

старший викладач кафедри педагогіки комунального навчального закладу "Черкаський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради"

ПЕДАГОГІЧНИЙ ДОСВІД В.О. СУХОМЛИНСЬКОГО У ПРАКТИЧНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ КЕРІВНИКА ЗАКЛАДУ ОСВІТИ

"Освіта, яка не вчить жити в сучасному світі, не має ніякої цінності. Кожен із нас приходить у життя з природженою здатністю жити успішно і щасливо. А ми повинні збагатити цю здатність знаннями і навичками, які допомогли б нам її реалізувати якомога ефективніше".

Р. Т. Кіосакі

Сучасна освіта і особливо загальноосвітня школа, під впливом науково-технічного прогресу та інформаційного буму, вже тривалий час перебувають у стані неперервного організаційного реформування та переосмислення усталених психолого-педагогічних цінностей. Необхідність докорінної зміни освітньої парадигми на етапі переходу до постіндустріального суспільства, економіка якого базуватиметься на інформаційних технологіях, ще тільки починає усвідомлюватися освітою. Адже традиційно навчальний процес був зорієнтований на отримання, в кращому випадку - на творче засвоєння, суми знань тими, хто навчається. При цьому освіта формувала (та у ще й нині формує) молодих людей у ролі засвоювачів "готових знань".

В той же час людина майбутнього має стати насамперед творцем, а не бути тільки споживачем раніше створених благ. Для цього молодь, яка вчиться, необхідно орієнтувати на соціально-культурний розвиток особистості, яка стане не тільки професіоналом за обраним фахом, а й культурно розвинутою, високо освіченою людиною та носієм новітніх знань [1].

Сучасна освіта повинна готувати людину, котра здатна жити в надзвичайно глобалізованому і динамічно змінному світі, сприймати його змінність як суттєву складову власного способу життя. Глобалізація, трансформаційні процеси та неперервна інформаційна змінність обумовлюють включення людини в дуже складну систему суспільних взаємовідносин, вимагають від неї здатності до нестандартних і швидких рішень. Тільки інноваційна за своєю сутністю освіта може виховати людину, яка живе за сучасними інноваційними законами глобалізації, є всебічно розвинутою, самостійною, самодостатньою особистістю, яка керується в житті власними знаннями і переконаннями. Загалом, це більше потрібно суспільству, ніж освіті чи конкретній людині, бо без всебічно розвинутої особистості неможливо розбудувати ані основ демократії, ані досягти параметрів економічно розвинених країн [1].

Сучасна освіта, окрім надання знань, має прищепити молодій людині здатність самостійно засвоювати знання, оволодівати потрібною інформацією та творчо осмислювати її. Тобто освіта покликана навчити майбутнього громадянина на

основі отриманих знань критично і творчо мислити, використовувати знання як у професійній, так і в суспільно-політичній діяльності. Творчо сформована особистість стає активним суб'єктом суспільних відносин.

Саме про такі важливі питання для кожної людини в суспільстві йдеться в концепції "Нова українська школа".. "Наше завдання - кожній дитині дати доступ до якісної освіти. Успіх України в тому, щоб побудувати суспільство освіченого загалу, бо кожна дитина незалежно від її здібностей має право на успіх у житті, максимальне розкриття власних здібностей, яке може запропонувати якісна освіта", - зазначає Міністр освіти і науки України Лілія Гриневич. І додає, що реформа освіти зорієнтована на те, щоб зробити випускника конкурентоспроможним у XXI столітті - випустити зі школи всебічно розвинутою, здатною до критичного мислення цілісну особистість, патріота з активною позицією, новатора, здатного змінювати навколишній світ і вчитися впродовж життя. І насамперед ці завдання покладаються на школу.

Для кожної людини в суспільстві і для держави важливим є споконвічне питання: Якою має бути сучасна школа? Для батьків важливим є запитання: Якою є школа, особливо для власної дитини? Для суспільства, що розвивається в різних вимірах, важливо: якою буде школа через десятиліття, зважаючи на різні чинники впливу. Увійшовши до третього тисячоліття, практично кожний загальноосвітній навчальний заклад намагається знайти відповідь на запитання: від чого залежить результативність роботи школи? Як зробити школу привабливішою для учнів і їхніх батьків? Саме тому основна увага у педагогічних колективах має приділятися питанням подолання консерватизму в підходах до навчально-виховної діяльності, існуючих стереотипів педагогічної праці та процесу мислення в учасників процесу навчання і виховання. При цьому велике значення має особа, роль і діяльність директора школи.

"Нова українська школа - це наша спільна реформа, і тільки в співпраці ми можемо досягнути результатів. Саме керівники, насамперед директори шкіл мають вести колектив до змін..., саме директор з колективом буде вчити, виховувати і будувати Нову українську школу", - зазначає заступник міністра Павло Хобзей.

Тому сьогодні дуже актуальним постає питання - яким має бути директор сучасної школи, адже він є ключовою фігурою освітнього середовища. Здебільшого, саме він повинен визначати долю освітніх реформ і досить істотно впливати на педагогічну творчість кожного вчителя. Особистість директора школи, його загальна ерудиція, професійна підготовка, такт, енергійність, організаторські здібності визначають його авторитет, впливають на імідж школи, діяльність педагогічного й учнівського колективу загалом. Адже школа - це відкрита, взаємодіюча з багатьма соціальними інститутами соціально-педагогічна система. Не секрет, що батьки, вибираючи школу для своєї дитини, керуються думками інших про цей заклад. А думки ґрунтуються на авторитеті школи, на іміджі самого директора. Саме на управлінця-освітянина, менеджера освіти, на директора школи покладена особлива відповідальність за впровадження освітніх реформ і створення оптимальних умов для функціонування освітньої галузі.

Так яким же має бути сучасний керівник освітнього закладу? Відповідь однозначна: таким, що вміє ламати стереотипи педагогічної діяльності, максимально ознайомлювати з новими технологіями, зацікавлювати можливістю їх впровадження, створювати сприятливий клімат для вчителя, котрий шукає, експериментує, дає хороші результати. У цьому контексті директорський досвід В.О.Сухомлинського може стати гідним орієнтиром у справі будівництва нової школи України.

Великий педагог, визначаючи роль директора навчального закладу, наголошував: "Якщо ви хочете бути хорошим директором, намагайтеся, передусім, стати хорошим педагогом; ...керувати навчально-виховним процесом через педагогічний колектив - це значить повсякденно спиратися на думку і досвід колективу; керівник навчального закладу буде хорошим наставником учителів і учнів лише доти, доки він удосконалює свою майстерність і майстерність учителя й вихователя..."

Стиль роботи вчительського колективу залежить і від того, як буде вчитися директор, як він буде працювати. "Довго сам учися, якщо хочеш учити інших. У всіх науках і мистецтвах плодом є правильна практика", - зазначав Григорій Савич Сковорода. Сьогодні безперервна освіта протягом усього життя стала нормою, що, насамперед, поширюється на професію директора через її творчий характер. Керівник школи буде гарним, авторитетним наставником учителів і учнів лише доти, поки він удосконалює свою майстерність і майстерність учителя й вихователя. Директор - це, перш за все, учитель, до того ж - учитель вищої категорії, на роботу якого рівняються інші вчителі. "Отже, йому треба особливо старанно й уважно готуватися до власних уроків. Авторитет керівника залежить саме від цього особистого прикладу в повсякденній роботі" [3, с. 41]. Він багато уваги приділяє підготовці та проведенню своїх уроків, виховних заходів. Бере активну участь у методичній роботі школи. Дає відкриті уроки, запрошує вчителів до себе на заняття. Залюбки надає консультації з актуальних та складних навчальних проблем. Цікавиться новими підходами до викладання навчальних предметів. Особисто впроваджує інновації. Створює умови для оптимізації навчально-виховного процесу в закладі освіти. Користується авторитетом у дітей та батьків як учитель.

Василь Олександрович доповнював свою думку: "...місію керівника школи я вбачаю в тому, щоб зробити кожного вчителя вдумливим, допитливим дослідником". Сам директор також є

дослідник. Особливу увагу приділяє експериментально-дослідницькій роботі у школі. Він відстежує новаторські ідеї, підтримує щільні зв'язки з вищими навчальними закладами, науковцями. Як правило, сам пише дисертацію або допомагає у цьому іншим, створюючи на базі школи експериментальний майданчик великого значення надає участі у різного роду конкурсах, олімпіадах, турнірах.

Сьогодні керівників шкіл закликають перекваліфікуватися з головних педагогів в ефективних менеджерів. Якщо ми хочемо зробити школу самостійною й сприяти розвитку в ній творчості, то без педагогічної складової не обійтись. Серйозний менеджер, не упускаючи з поля зору насущних фінансових проблем, працює на стратегічну педагогічну перспективу насамперед [4]. Директор-менеджер орієнтований у своїй діяльності на професійний підхід до управління. Він має відповідну менеджерську підготовку, володіє знаннями щодо ефективного управління та використовує їх у практичній діяльності. Основна управлінська технологія - управління за результатами. Директор з повагою ставиться до персоналу, мотивує та стимулює до новаторства, якості роботи педагогів. Прагне створити педагогічний колектив з високим творчо-інтелектуальним потенціалом. Залучає педагогів, батьків, учнів до співуправління. Гідно веде себе з вищими органами управління. Безумовно, сучасному керівнику освітнього закладу потрібно бути науково грамотним, обізнаним із найсучаснішими технологіями освітнього менеджменту, мати багато особистісних якостей, від яких, власне, залежить авторитет самого керівника, а також імідж навчального закладу та його місце в освітньому просторі міста, села, регіону, країни. Сучасній школі потрібен директор-менеджер, який має бути не просто висококласним фахівцем у сфері освітнього менеджменту, а й людиною ідеї, з власним баченням мети й завдань сучасної школи та спроможною реалізувати ці ідеї, збудувавши технологічно продуману освітню систему.

Нині в уявленні про сучасного директора школи як про менеджера постає і поступово формується образ "нового лідера", робота якого полягає у створенні "організації, яка навчається" та формувати свій власний, новий та ефективний стиль управління навчальним закладом. Ось чому сьогоднішній школі потрібен "лідер-творець, лідер-розпорядник і лідер-учитель", лідер, здатний координувати неминучий, динамічно складний процес змін [6, с. 208-216]. Головні ролі директора школи - лідер і менеджер освіти. Саме лідери здатні просувати вперед процес реального реформування школи, який має відбуватися, насамперед, на первинному рівні? Рівні окремо взятої школи. Якщо нав'язувати ідеї (навіть прогресивні) згори, то, за відсутності справжнього лідерства, це буде, у кращому разі, імітація реформування середньої освіти.

Зусилля менеджменту спрямовуються на те, щоб керувати не людьми, а процесами змін, утверджувати толерантність до тих, хто мислить інакше.

Директор школи - "генератор змін" має бути готовим до подолання перешкод, таких, як: опір будь-якій новій ідеї; опір науково-теоретичним обґрунтуванням; опір технологічному прогресові; фінансово-економічний опір; соціальний опір; психологічний опір, авторитарна ментальність, стереотипність побудови уроку, підсвідоме прагнення залишити все, як є [6, с.106].

Школа завжди схожа на свого директора, бо від його професіоналізму, мобільності,

спроможності, готовності до змін, творчого підходу до справи залежить доля освітніх реформ в Україні.

Директор-організатор. У своїй дисертації "Директор школи - організатор навчально-виховної роботи" В.О.Сухомлинський зазначає, що директор школи повинен зосередити у своїх руках керівництво всім життям школи: планування, організація режиму й створення традицій у школі, навчально-виховна робота, робота з батьками тощо. Він завжди повинен бачити взаємозв'язок і взаємозалежність між різноманітними явищами шкільного життя, уміти аналізувати причини й наслідки цих явищ і, відповідно, передбачати, планувати поліпшення якості навчання й виховання. Крім того потрібно пам'ятати, що директорів школи треба писати численні звіти, дбати про шкільну документацію, організувати різноманітні заходи, вести просвітницьку роботу в мікрорайоні школи, боротися з правопорушниками, забезпечувати прибирання прилеглої території та багато іншого. Хороший директор, зазначає В.О. Сухомлинський, це, перш за все, добрий організатор, вихователь і дидакт як для дітей, так і для вчителів.

Від директора школи значною мірою залежить підбір, розміщення й виховання педагогічних кадрів. Директор повинен дбайливо вирощувати кожного вчителя, удосконалювати його майстерність, виховувати й берегти свій педагогічний колектив. Невичерпною проблемою роботи школи Василь Олександрович вважав удосконалення педагогічної майстерності на основі професійного і духовного росту вчителя. Він закликав учителів пам'ятати важливу істину: виховують і навчають не програми й підручники, не методи і технологія, а виключно особа вчителя [3, с. 39]. Головним методом роботи директора з вчителем педагог вважав індивідуальну, дружню, відверту, душевну розмову. "Коли мені вдається переконати вчителя і він почне доводити свою переконаність практичною роботою, лише тоді я вважаю, що виконав свою місію керівника" [3,с.39]. Щоб бути справжнім керівником навчально-виховної роботи, директор повинен глибоко знати свою справу, знати все те, що є змістом роботи кожного вчителя: програми й підручники середньої школи, методичну літературу, методику виховання. Тільки при цій умові він буде здатний удосконалювати педагогічну майстерність учителів, виробляючи також і свою систему підвищення ділового рівня. Педагогічна й методична освіченість керівника школи повинна служити зразком для всього педагогічного колективу. Особливістю стилю керування шкільним колективом у школі Сухомлинського було те, що він знав всі предмети навчального плану. Для нього стало правилом стежити за найновішими успіхами і досягненнями наук, що становлять шкільну програму: "Мої інтереси й захоплення передаються вихованцям і безпосередньо, і особливо через учителів" [2, с. 44].

Директор-господар. Добре дбає передусім про матеріально-технічне забезпечення навчально-виховного процесу. Українські реалії сьогодення змушують директора не лише "розпоряджатися в установленому порядку шкільним майном і коштами", а й зосереджуватись на пошуках фінансових ресурсів, які б забезпечували елементарне функціонування та розвиток школи (функція фандрейзингу) [6, с. 191-196]. Він уміє знайти додаткове фінансування, не боїться створювати різного роду благодійні фонди. Дбає про своєчасний ремонт будівлі, озеленення шкільної садиби, побудови спортивних майданчиків тощо .

"Водночас ми сподіваємося, що вже найближчим часом в ОТГ директори шкіл не опікуватимуться майновими та господарськими питаннями, а займатимуться виключно навчально-виховним процесом. Зараз громади можуть створювати комунальні підприємства, які фахово надаватимуть відповідні послуги",- зазначає заступник міністра П. Хобзей. .

Директорів школи потрібно завжди пам'ятати, що престиж його посади - не гарантія його авторитету як керівника. Чим привабливішими будуть для педагогів й учнів його особистісні й професійні дані, тим авторитетнішим він буде для них як особистість. Одержить більше визнання як керівник освітнього закладу. Саме директор має забезпечити процес переведення освіти у відкриту систему, сприяти самоорганізації й саморегулюванню розвитку педагогічного колективу, розроблення і впровадження технологій, покликаних налагодити ефективну взаємодію всіх учасників управлінського процесу. Все це і забезпечить високу результативність освітньої діяльності.

Гострою проблемою сьогодення є старіння педагогічних кадрів, особливо керівних, тому виникає необхідність радикального оновлення директорського корпусу, потрібен приплив свіжих сил, і дуже важливо, щоб прийшли не просто нові люди, а нові люди як носії нових ідей. Сучасна кадрова політика в галузі освіти у загальному вигляді представлена такими нововведеннями:

- омолодження педагогічних кадрів шляхом залучення в школи молодих педагогів, що несуть дітям нове модернізаційне мислення;
- технічне переоснащення шкіл на базі сучасних інформаційних технологій;
- демократизація керування установами освіти, у тому числі через процедуру вибору керівників освітніх установ на конкурсній основі [4].

Так, сьогодні передбачається оновити директорський корпус. Ставка робиться на відновлення педагогічного й управлінського персоналу шкіл, що, по-своєму, логічно. Однак у цьому випадку необхідно згадати слова великого педагога: "Продовжуючи себе в своїх вихованцях, ми творимо не тільки людину. Ми творимо самий час. Дух часу, взаємовідносини між людьми - все це залежить від того, які ми з вами, від того, яка школа, що їй народ ввіряє своє майбутнє, від того, яке керівництво школою" [2, с. 394]. Від того, наскільки глибоко розуміє директор школи найтонші деталі педагогічного процесу, "його глибинні джерела - духовний світ школяра, особливості його розумової праці, процес опанування знань, формування переконань" [2, с. 39], залежить уміння керувати колективом. Директор школи - це знаючий, досвідчений педагог і психолог, але таким директор стає не відразу.

Директор - "виховний центр" школи. Для цього йому необхідно знати кожного учня своєї школи, здійснювати різноманітні методи виховної роботи з усім учнівським колективом, на конкретних прикладах показувати класним керівникам, як виховувати класні колективи. При організації роботи класних керівників, директор школи повинен домагатися того, щоб у роботі безпосередніх вихователів класних колективів створювалася певна система. У відомій книзі "Павлиська середня школа" В.О.Сухомлинський зазначає, що основою наукового керівництва вихованням і освітою, організації роботи колективу школи є наука виховання. У широкому розумінні виховання - це оновлення як тих, хто виховується, так і тих, хто виховує [2, с.20]. У зв'язку з цим на директора покладається велика

відповідальність, що висуває ряд вимог до його духовного світу - моральності, інтелекту, вольових якостей.

М. Г. Чернишевський стверджував, що три якості - широкі знання, звичка думати та благородні почуття - необхідні для того, щоб людина була дійсно освіченою. Культурна освіченість керівника і моральність взаємопов'язані. Моральність - це уміння гідно поводитися із людьми, співпереживати, чути голос совісті, почуття відповідальності. Часто посада керівника асоціюється із покаранням, криком, агресією. І. Павлов радив "жагу загнати у м'язи", найти полегшення у фізичній роботі чи інших заняттях. Керівникові дуже важливо вміти розслабитись, зняти напруження.

Для педагога, а особливо для керівника, найголовніша якість - "це глибока любов до дітей, глибока людяність і здатність проникнути в духовний світ дитини, зрозуміти, відчувати в кожному з вихованців особисте, індивідуальне" [2, с. 31]. "Якомога глибше знати духовний світ дитини - це перша заповідь і вчителя, і директора" [2, с. 39]. Директор повинен бути другом і товаришем для вихованців: "шлях до серця дитини лежить через дружбу, через спільні інтереси, захоплення, почуття, переживання" [2, с. 40]. Чуйність, дружбу, колективізм директор повинен вносити в духовне життя школи: "багато наших труднощів можна подолати тільки справжньою людяністю" [2, с. 38].

Предмет постійної уваги директора - здоров'я дітей. Вивчаючи спеціальну медичну літературу, він навчав педагогів розуміти внутрішні фізіологічні, психічні, вікові, статеві процеси, що відбуваються в організмі вихованця. Адже від розуміння цього залежить успіх дитини в навчанні.

Значну увагу директор **В.О.Сухомлинський** приділяв роботі **батьківської школи**, без якої він не уявляв повноцінного шкільно-сімейного виховання. Основною формою занять в батьківській школі були лекції і бесіди директора, завуча, вчителів. Теоретичні знання з психології і педагогіки тісно пов'язувалися з практикою виховання в сім'ї. Найважливіші питання діяльності Павлиської школи завжди обговорювалися і вирішувалися за участю всього педагогічного і батьківського колективів. Управління навчально-виховним процесом за В.О. Сухомлинським - це ретельно сформована професійна команда, яка формувала нову ідеологію і практику життєдіяльності. "За таких умов керівництва кожна казівка директора стає більш авторитетною, бо вона умотивована волею всього колективу, виходить з його прагнень" [3, с. 38]. Перевірка виконання прийнятого рішення здійснювалась також з участю всього колективу, тому що у процесі перевірки створювалась необхідна громадська думка. У цьому процесі посилювалась відповідальність кожного учителя за свою роботу перед педагогічним колективом. Саме у створенні такої **громадської думки** і полягає мистецтво керувати. Громадська позиція колективу вчителів проявляється також в ініціативності при розв'язанні того чи іншого питання, яке ставить перед школою суспільство. Важливо, щоб кожний шкільний колектив жив не із чужих слів, а вмів сказати власне слово. Намагаючись втілювати виховні ідеї в різноманітні шкільні справи, треба бачити стратегічну перспективу розвитку колективу. І в цьому процесі вирішальну роль відіграє директор школи.

Враховуючи реалії сьогодення та зважаючи на швидкоплинність і динаміку змін у житті країни, суспільства, світу цілому, які можна визначити основні функції керівника сучасного

загальноосвітнього навчального закладу? **Це наступні:**

- **бачення стратегії** (обізнаність із філософією освіти, законодавчою та нормативною базою, особливостями розвитку місцевих освітніх систем, уміння прогнозувати розвиток школи, використовувати надбання світової педагогічної думки, готовність до змін тощо);

- **керівництво освітнім процесом** та його моніторинг (обізнаність із методичними основами, теорією та практикою навчально-виховного процесу, уміння організувати роботу персоналу, спрямовану на досягнення поставленої мети, готовність приймати управлінські рішення та здійснювати моніторинг якості управління навчальним закладом тощо).

- ***мотивація та управління персоналом** (обізнаність із теоретичними основами, психолого-педагогічними особливостями, формами і методами роботи з персоналом, уміння використовувати ті чи інші стимули, розв'язувати конфліктні ситуації, готовність до виправданого ризику, здатність толерантно ставитися до опонентів тощо).

- ***управління розвитком та фінансами** (обізнаність з основами економіки й маркетингу та відповідною законодавчою і нормативною базою, уміння ефективно використовувати матеріальні та фінансові ресурси, здійснювати фандрейзинг і маркетинг, бути готовим до запровадження інновацій тощо). *внутрішня та зовнішня комунікація (загальні знання про комунікаційні процеси, володіння іноземними мовами; уміння організувати такі сучасні форми взаємодії, як робота в команді; готовність до управління навчальним закладом як відкритою педагогічною системою тощо) [5, с. 217];

Адже управління є тим важелем, тією рушійною силою, яка націлена на активізацію людини шляхом створення оптимальних умов для прояву та розвитку її творчого потенціалу. Для цього керівнику сучасного закладу освіти потрібно орієнтуватися у різноманітності сучасних управлінських ідей, вивчати і успішно застосовувати досягнення науки і перспективного педагогічного досвіду, організувати перетворювальну діяльність [1]. Такий підхід дає можливість школі стати по-справжньому успішною та сучасною.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Каменский А.М. Директор школы - ключевая фигура педагогических инноваций / А.М. Каменский [Электронный ресурс]. - Режим доступа: <http://www.Likt590.ru>.
2. Поза межами можливого: школа - якою вона є / За ред. М. Мосієнко. - Київ: Шкільний світ, 2004. - 264с.
3. Сухомлинський В.О. Вибрані твори в 5-ти т. Т.4. / В.О.Сухомлинський. - Київ: Радянська школа, 1976. - 640 с.
4. Сухомлинський В.О. Директор школи - керівник навчально-виховної роботи / В.О.Сухомлинський // Радянська школа. - 1953. - №1. - С. 38-41.
5. Теорія і практика управлінської діяльності районного відділу освіти: Монографія.[Зайченко О.І., Островерхова Н.М., Даниленко Л.І.]. - Київ: ВПЦ Техпрінт, 2000. - 352с.
6. Ямбург Е.А. Отсутствие грамотной стратегии образования - угроза национальной безопасности / Ямбург Е.А.// Народное образование. - 2012. - №6. - С. 39-45.

В.Б. Ложка,

учитель предмета "Захист Вітчизни" Черкаської спеціалізованої школи І-ІІІ ступенів №28 ім. Т.Г. Шевченка Черкаської міської ради Черкаської області

БОЙОВІ ТРАДИЦІЇ УКРАЇНСЬКОГО КОЗАЦТВА**РОЗРОБКА НАВЧАЛЬНОГО ПРОЕКТУ ДЛЯ УЧНІВ 8 - 10 КЛАСІВ**

Навчальний процес, орієнтований на особистість учня з урахуванням його індивідуальних особливостей і здібностей, передбачає, що у центрі навчального процесу знаходиться учень, його пізнавальна та творча діяльність.

Головна мета такого навчання - розвиток інтелектуальних і творчих здібностей учнів, усвідомлення ними моральних цінностей, що згодом дозволить їм стати здатними до самореалізації, самостійного мислення, прийняття важливих рішень.

Інтенсифікація сучасного викладання предмета відбувається завдяки застосуванню інтерактивних методик, до яких можна віднести нові інформаційні технології і метод проектів.

Метод проектів не є принципово новим у світовій педагогіці. Він виник у 20-ті роки минулого століття у США (його називали також методом проблем). Цей метод пов'язують з ідеями гуманістичного напряму у філософії й освіті, висунутими американським філософом і педагогом Дж. Дьюї, а також його учнем В.Х. Килпатріком.

У створенні нашого проекту головним є вибір тематичних питань. Основні запитання проекту супроводять навчання. Вони:

- відображають основну концепцію навчальної теми;
- постають знову і знову впродовж вивчення теми;
- не мають очевидної "правильної" відповіді;
- сформульовані так, що провокують зацікавленість школярів.

Тематичні запитання широкоохоплюючі, здійснюють зв'язок між навчальними предметами ("Історія України", "Захист Вітчизни", "Трудове навчання", "Технології"). Зокрема, використовуються практичні заняття, під час яких учні працюють на кінцевий результат проекту.

Створюючи навчальний план проекту, проаналізована навчальна діяльність учнів, продумані ті вхідні знання та навички, які необхідні учневі на початку роботи. Разом з учителями-предметниками виокремлено теми, на які вони будуть посылатися під час формулювання навчальних цілей Навчального проекту. Тому окремо до проекту подається добірка матеріалів (далі - Додатки), які учитель може використовувати реалізуючи навчальний проект разом з учнями.

У навчальному плані нашого проекту подані тематичні запитання, на які мають отримати відповідь учні для досягнення мети проекту, вказано час реалізації навчальних етапів, визначено, що роблять учні та кожному з етапів проекту, передбачено екскурсії, запрошення на заняття фахівців з обраної теми, продумано, яке обладнання та матеріали необхідні для реалізації практичної частини проекту.

ПАСПОРТ ПРОЕКТУ

Мета проекту: вивчати бойові традиції українського козацтва, сприяти їх поширенню; сприяти збереженню українських національних звичаїв та патріотичному вихованню дітей та молоді.

Завдання проекту:

- дізнатися про українське козацтво;
- дослідити бойові традиції українських козаків;
- залучати дітей та молодь до спортивних секцій, робота яких побудована на козацьких традиціях;
- формувати громадянську позицію як один з проявів патріотизму й духовності.

Шляхи реалізації: робота з науковою і художньою літературою, пошук інформації в мережі "Інтернет", використання ПК, самостійна пошукова та дослідницька робота дітей з учителем, власна творчість учнів, екскурсії, майстер-класи

Тип проекту: довготривалий, груповий, змішаний (дослідницький, інформаційний, пошуковий, творчий)

Форма презентації: створення мультимедійних презентацій, виготовлення макетів козацької зброї, створення веб-сторінки на електронному ресурсі школи з систематизованою інформацією про бойові традиції українського козацтва, що досліджувалися учнями у ході реалізації проекту.

Виконавці проекту: учні 8-11 класів

Термін реалізації проекту: навчальний рік

Додаток 1**УКРАЇНСЬКІ КОЗАКИ: ХТО ВОНИ? ІСТОРІЯ ВИНИКНЕННЯ КОЗАЦТВА**

Запоріжжя, запорізький край вважаються колискою гідного подиву явища XV - XVII ст. в Європі - зародження, процвітання і загибелі козацтва, що увійшло в історію під назвою "Запорозького".

Спеціалісти досі не зійшлися на єдиній думці, звідки виникло слово "козак", хоча ще в старовинних билинах так називали руського богатиря Ілля Муромця. Козаки - це вільні люди. Вони йшли від панів, від утисків у дикі степи Наддніпрянщини, збираючись у ватаги за дніпровськими порогами. Звідси і пішла назва - запорожці.

На той час південні й східні окраїни України обжиті майже не були. Тут пролягав незримий кордон із войовничим татаро-монгольським ханством. Козаки - чи хотіли вони того, чи ні - змушені були ставати воїнами, захисниками окраїнних земель, займаючись одночасно мисливством, рибальством, хліборобством.

Із часом на Запоріжжі, враховуючи постійне неспокійне оточення, почали виникати козацькі фортеці - Січі. За переказами, першу з них князь Дмитро Вишневецький побудував у 1550 році на острові Мала Хортиця, що розташований у руслі Старого Дніпра. Січ являла собою укріплення,

усередині якого стояли церква, господарські будівлі і житлові приміщення - курені.

Історики налічують вісім Січей: Томаківську, Базавлуцьку, Микитинську, Чортомлицьку, Кам'янську, Олешківську, Нову і Задунайську. В різні часи вони розташовувалися в різних місцях України і проіснували майже два з половиною століття. Остання - Задунайська Січ розпалася в 1823 році.

Неприборкана вольниця, козацтво в політичну і військову силу українського народу почало перетворюватись у другій половині XVI століття, досягнувши свого розквіту за часів славних отаманів **Петра Сагайдачного та Івана Сірка**.

Історія козацтва - це постійні війни: з турецьким султаном, кримським ханом, шляхетською Польщею. Вміння козаків воювати вражало Європу, і багато хто з монархів не відмовлявся від послуг запорожців, у тому числі й російські царі.

На Січі постійно проживало не так багато козаків: сімейні оселялися на хуторах і в містечках, але у випадку небезпеки протягом кількох днів на службу збиралося величезне військо, рівних якому не було в Європі.

Козаки ніколи не знали панщини, кріпацтва, були вільними людьми, єдиним обов'язком яких вважався захист південних кордонів. Потреба в них для імперії відпала, коли Росія вийшла до берегів Чорного моря і "гніздо самовілля", як називала запорозьке козацтво імператриця Катерина II, за її наказом, наприкінці травня 1775 року було зруйновано.

На території Запоріжжя збереглися деякі свідки тих давніх часів: залишки козацьких укріплень на острові Хортиця, 800-річний запорізький дуб, та й назви історичних місць острова нагадують про запорожців: балка "Січові ворота", "Козацька переправа". А на території теперішнього університету знаходиться могила останнього запорозького кошового отамана Йосипа Гладкого.

Відродження козацтва почалося наприкінці 90-х років XX століття: у Запоріжжі майже одночасно виникли такі організації, як "Козацьке братство", "Козацька вольниця", "Козацький кіш".

У грудні 1991 року на Першій об'єднаній Раді було прийнято ухвалу про утворення товариства "Запорозька Січ", основними напрямками роботи якого стали духовне відродження, пропаганда козацької ідеї, козацьких традицій.

У 1994 році з товариства виділилося Військо Запорізьке Низове, козаки якого поставили перед собою такі цілі: військо-патріотичне виховання молоді, адресна підготовка до служби в армії, охорона громадського порядку, розвиток козацької економіки, пропаганда козацької ідеї і способу життя. У цьому ключі, зокрема, давно працюють школи джур (тобто молодих козаків). З часом, у 1996 році, на базі Війська Запорізького Низового, утворилася Спілка Козаків України, до якої вже входять представники 16 областей України.

Крім того, в останні три роки в Україні в День Покрови Пресвятої Богородиці - 14 жовтня - відзначається День Українського козацтва.

Цікаві факти про козаків

Напевне, ніхто не сперечатиметься, що козаки - досить цікаве "явище" в українській (і навіть світовій) історії. Скільки є різноманітних згадок про них, і не тільки українських. Однак поряд з їх мужністю, силою, хитрістю та розумом частенько зустрічається краплинка містики, яка робить їх чимось більшим, ніж просто вояками. То може й справді запорожці були не такими вже й звичайними?

Ось кілька цікавих фактів про українських лицарів:

- Окрім зброї, сили і вміння гарно битися, козаки мали ще одну значну перевагу - кмітливість та хитрість. Практично завжди їм вдавалось непомітно підкрастися до ворога та застати його зненацька. Звичайно це додавало шансів здобути перемогу.

- Згадаймо і про **оригінальний човен**, який козаки використовували для військових походів. Як би дивно це не звучало, але його можна назвати "прабатком" сучасних підводних човнів. Він складався з двох днищ, між якими розміщували вантаж аби занурити судно у воду. Так козаки непомітно підпливали до ворогів. Перед початком наступу вантаж викидався, а судно раптово піднімалося на поверхню. Звичайно, це ставало несподіванкою для противника, адже ніхто не очікував, що запорозьке військо може з'явитись з морських глибин. Для такого ж діла використовувались перевернуті чайки - славнозвісні човни козаків, котрі не боялись ні штормів, ні ворожих військових кораблів. Їх часто перевертали догори дном, аби непомітно підкрастися до ворога.

- Запорізьку Січ по праву називають **першим демократичним об'єднанням** світі. Якщо взяти до уваги, що багато людей прийшли сюди через соціальну несправедливість, то це й не дивно. Всі питання, стосовно життя та діяльності козаків вирішувались голосуванням на радах.

- Вважається, що у мирний час головною розвагою козаків була пиятика. Звичайно, не обходилося і без цього. Але запорожці також полюбили і культурний відпочинок: грали на музичних інструментах, співали пісень, танцювали та влаштовували показові бої на втіху собі та іншим. Також було у них багато справ по господарству, адже на Січі жінок не було, то ж доводилося поратися самотужки. А от у походах пиячити було суворо заборонено. Порушення цього правила прирівнювалось до зради і могло каратись смертю.

- Зрозуміло, що сімейне життя козака було складним, якщо взагалі було. Але вони знаходили побратимів на Січі, за яких усе ладні були віддати. Подейкують, що був у них навіть особливий ритуал, під час якого воїни обмінювались **власними натільними хрестами**. Це означало вірність один одному.

- Закони на Січі були досить жорстокими. **За крадіжку чи вбивство** одного з побратимів, козак не те що платив життям, а робив це в дивовижно жорсткій формі: його могли поховати живцем разом з небіжчиком, або бити кийками, що часто закінчувалось фатально. Так, можна сказати, що це не гуманно, зате дисципліна була відмінна.

- Були серед козаків особливі хлопці, яких звали **характерниками**. Вважалося, що походять вони від древніх язичницьких волхвів, які володіли таємними знаннями, вміли пророкувати майбутнє. Деякі історики притримуються теорії, що після прийняття на Русі християнства їх переслідували князі та греки. Тому **волхви-язичники** створювали невеликі об'єднання далеко від великих міст - січі. Там вони навчали майбутніх воїнів бойовим мистецтвам, обрядам та звичаям. Про характерників казали, що їх "ні вогонь, ні вода, ні шабля, ні звичайна куля, крім срібної, не брали" і що вони "могли відкривати без ключів замки, плавати на човнах по підлозі, як по морських хвилях, переходити через річку по сукняній повсті чи циновках з лози, брати в голі руки розпечені ядра, бачити за кілька верств довкола себе, перебувати на дні ріки, влізати і вилазити з туги

зав'язаних і навіть зашитих мішків, "перекидатись" у котів, перетворювати людей у куці, вершників - на птахів, залазити у звичайне відро і плисти в ньому під водою сотні, тисячі верств"...

- Козаки користувались не тільки власними знаннями, а й запозичували бойові прийоми в інших народів. Подейкують, що на Січі жили не лише українці, а й представники близько **20 різних національностей**: росіяни, поляки, молдавани, білоруси... Окрім того самі козаки та гетьмани часто подорожували світом, знайомились з культурою та звичаями інших країн.

- Що стосується характерної **зачіски та вусів українських лицарів**, то кажуть, що козаки успадкували їх від язичницьких предків. Традиція голити голову та обличчя передавалася від місцевих племен до Київської Русі і так з часом дійшла і до козаків. Історики кажуть, що у древніх слов'ян немає жодного бога з бородою чи довгим волоссям, а отже такий образ вважався здавна божественним. Хоча існує ще одна легенда, що козаки вважали себе надто грішними для раю. Тому, коли вони потраплять у пекло, Бог може змилюватись над ними і витягнути за чуба. Загалом, така легенда, як і зачіска, була притаманна не тільки козакам. В древні часи оселедця вистригали єгипетським фараонам, індіанцям з деяких племен, татарам, індіанцям, персам, японським самураям... Чи згадайте бодай турецького Джина. Для багатьох народів оселедця символізував "промінь сонця". Різниця між ними і козаками полягала лише в тому, що запорожці вистригали оселедця на лобі, у той час як інші народи залишали його по центру голови чи на потилиці. А ще козаки казали: "Як на війні загину - мене ангел понесе в небо за чуприну".

- Існував у запорожців цікавий звичай. Їх курені були завжди відкриті. Мандрівник чи перехожий може зайти туди, погостювати, попоїсти і рушити далі в дорогу. І це навіть якщо господаря немає вдома. Однак існувало суворе правило, з куреня нічого не виносити, а інакше - покарання. А як хтось знайде якусь річ на Січі, прив'яже її до високого стовпа. Як за три дні власник не знайдеться, то і річ переходить у володіння того, хто її знайшов.

- Розповідають, що на Хортиці досі росте величезний дуб, оспіваний у козацьких піснях і легендах. В деяких з них розповідається, що запоріжці проводили під ним свої обряди, йдучи на бій. Подейкують, що цьому дереву уже 700 років.

Додаток 2 ВІЙСКОВЕ МИСТЕЦТВО ЗАПОРІЗЬКИХ КОЗАКІВ

Особливості військового мистецтва козаків пов'язані з тими жорстокими умовами, за яких зародилося й формувалося Військо Запорозьке. З одного боку, козаки жили в стані постійної бойової готовності до відсічі нападу кочівників. З іншого - вони не могли сподіватися на сприяння й підтримку держави. Козак зазвичай володів усіма способами ведення бою та різною зброєю. Хоча, звичайно, окремі вояки відзначалися особливою майстерністю в тому чи іншому виді військового мистецтва.

Українське козацтво не мало окремих родів військ. Козак був універсальним вояком. Він зазвичай володів усіма способами ведення бою та різною зброєю. Хоча, звичайно, окремі козаки відзначалися особливою майстерністю в тому чи іншому виді військового мистецтва.

Запорозька Січ виникла й розвивалася в тому регіоні, де в сутичках між сторонами, що ворогують, переважно брали участь озброєні вершники.

Однак козацтво не мало достатніх матеріальних статків для утримання чисельної кінноти. Тому козаки виробляли власні бойові прийоми, щоб урівноважити свої військові можливості з ворожими.

Ударну силу козацького війська становила **піхота**. Її бойовий успіх досягався або за рахунок раптової атаки, або веденням щільного рушнично-артилерійського вогню. Козацькі піхотинці, на відміну від європейських вояків, не поділялися на тих, хто володів вогнепальною або холодною зброєю. До речі, у Європі до Тридцятирічної війни піхотинці-стрільці (аркебузьєри, мушкетери) вважалися допоміжними частинами. А в козаків вогнепальна зброя застосовувалася як основний вид озброєння. Це були рушниця, аркебузи, мушкети, гаківниця, яничарки тощо, **а кіннотники мали ще й пістолі**.

Козаки влучно стріляли з луків, прикриваючи стрільців під час перезаряджання ними вогнепальної зброї. Легка кіннота використовувалася як допоміжне військо. На неї покладалася розвідка, переслідування, рейди в тили ворога, флангові атаки, заманювання супротивники в пастки. Під час атаки застосовувалася лава - наступ півколом, що давало можливість вести бойові дії проти ворога не лише з фронту, а й охоплювали його з флангів і навіть заходили в тил.

Однією з переваг козацького війська було бездоганне володіння **саперною справою**. Козаки вміли швидко та якісно будувати міцні укріплення безпосередньо під час бою. З огляду на чисельну перевагу ворога це часто було питання життя чи смерті. Польські та європейські наймані інженери не приховували свого захоплення фортифікаційними спорудами козаків.

Ведучи воєнні дії в зоні степу й лісостепу, козаки застосовували особливий спосіб **утворення табору з возів**. Це було чотирикутне рухоме укріплення, що складається з кількох рядів возів, зчеплених між собою. У середині такої "рухомої фортеці" розміщувалося козацьке військо. За потреби вози засипали землею або вкопували в ґрунт, створюючи в такий спосіб оборонний вал. Довкола для швидкого й непомітного переміщення козаки копали шанці (окопи), готували для ворога пастки - "вовчі ями" із загостреним кіллям на дні.

Високий рівень на Запорозжжі мала **сторожова й розвідувальна служби**. Запорозжжя створили оригінальну систему сигналізації. Вона складалася з "маяків", або "фігур", які утворювали своєрідний світловий телеграф. Щойно помітивши ворога, козаки запалювали перший маяк, що стояв на кордоні, за ним спалахував другий, третій... Чорний густий дим та яскравий вогонь попереджали населення про наближення загарбників.

Додаток 3 КОЗАЦЬКА ЗБРОЯ

Зброя козаків була дуже різноманітною. Складалася вона зі зброї виготовленої на Січі, та зброї захопленої в боях з іншими народами. Частина зброї була дуже поширена, як то шаблі, пістолі, рушниця, інші навпаки зустрічалися нечасто - алебарди, аркебузи, бердиші. Козаки вміло застосовували наявну зброю, постійно підвищували свій рівень, а також вигадували нові прийоми застосування зброї, що надавало їм значної переваги перед супротивником.

Ніж

Холодна колюча та ріжуча зброя - захлавні ножі. Запорозжжя використовували різноманітні

клинки, які виготовлялись в кузнях Січі та трофейну зброю, яку було захвачено під час битв з турками, татарами.

Спис

Холодна зброя у вигляді довгого древка на кінці якого розміщено металевий гостряк. Спис, перш за все, - це колюча зброя. Хоч деякі види списів були розраховані також на ріжучі та рублячі удари

Шаблі

Іранський різновид шабел був основним типом шабел Запорозжів. Відзначається такий тип значною кривизною клинка, котра розпочинається майже від хрестовини і різко наростає у робочій частині (остання третина клинка). Іранський клинок переважно позбавлений долів і сильно звужується у вістря. Руків'я є переважно кістяним чи роговим, не нахиленим, з довгою металевою хрестовиною та загнутою, майже перпендикулярно до леза клинка, голівкою. Іранські клинки - короткі і легкі (середня довжина - 80 см, а вага 500 г).

Пістолі

За козацької доби були поширені як колінчасті, так і кремневі замки, за допомогою котрих здійснювалось запалення пороху, що і призводило до пострілу.

Окрім бойового призначення пістолі носили характер військово-парадної зброї, задля чого багато прикрашались. Особливої уваги прикрашенню зброї надавали східні майстри. Вони використовували гравірування, черніння, насікання та інкрустацію золотом і сріблом та коштовними каміннями

Запорозжці, як правило, носили за поясом по 2 пістолі і ще 2 пістолі - у кобурах на сідлі. Така кількість пістолів свідчила про високий рівень вогневої сили як окремого козака, так і цілого козацького війська. Сам постріл з пістоля виконували переважно з однієї руки у різноманітних положеннях, включаючи і верхову їзду.

Рушниця

Козаки використовували рушниці різного походження: турецькі, кримські, кавказькі, німецькі, польські, російські, місцевого виробництва.

Більш легкі рушниці (порівняно з мушкетами) набули значного поширення.

Запорозжці під час таємних вилазок задля того, щоб ворог не помітив блиску зброї - ледь замочували стволи у розсолі, тоді втрачався блиск зброї.

Завдяки легкості рушниці, з'явилась можливість вести бій у різноманітному положенні, у тому числі і сидячи на коні.

Рушниці активно використовували і для ведення залпового вогню по ворогу. При цьому застосовували як рядний принцип стрільби, так і ведення вогню лише найвлучнішими стрільками.

Фузія

Рушниця, винайдена у Франції XVII століття, з ударно-кремінним замком та тригранним багнетом. Була поширена у XVII -XVIII століттях. На озброєнні запорозьких козаків зустрічались фузії європейського та російського виробництва.

Фальконети

Малокаліберна гармата, снаряди - свинцеві ядра. За деякими даними, Запорозжці заряджали фальконети замість ядер дробовим зарядом, що на ближніх дистанціях та в морських боях, призводило до значної дробової осипі, вражаючи велику кількість живої сили супротивника.

Гармати

Кількість гармат, які перебували в козацькому війську, не перевищувала 20-30 штук. Гармати, які

використовували запорозжці, як правило були малокаліберними. Це пов'язано з тим, що козацьке військо відзначалося великою мобільністю і тому використовувало легкі гармати.

Крім того, польський уряд намагався не озброювати козаків гарматами, а особливо гарматами великих калібрів.

Кораблі - Чайки

Кіль, тобто основу днищ цих суден, козаки робили зі стовбурів верби або липи, належним чином видовбуючи та обтісуючи їх. Далі корпус формувався а грубих дошок, їх дуже ретельно припасовували одну до одної, а щілини між ними забивали клоччям. Борти цих суден, довжина яких сягала 20, а ширина 4 метрів, просмолювали, а потім обшивали тугими оберемками сухого очерету, іноді ще й липовою корою. Це робилося для того, щоб підвищити плавучість човнів.

Ніяких надбудов та захистків од негоди козаки на чайках не робили. Зате ставили по два стерна - на носі та кормі і посередині щоглу. Було також по 10 весел з кожного борту. Щодо екіпажу, то він, залежно від розміру судна, становив від 50 до 70 чоловік. Озброєння - 6 легких гармат, рушниці, луки, пістолети, списи.

За наших часів були спроби реконструювати чайки за рештками, видобутими з Дніпра. І багатьох дослідників охопив подив: козацькі бойові човни багато в чому схожі на човни вікінгів. Вони, по суті, ідентичні. Тому логічніше називати чайки не човнами, а малими бойовими кораблями, на яких мореплавці досить упевнено могли виходити у відкрите море, долати великі відстані і ставати до бою з ескадрами, що складалися з кораблів, значно більших за своїми розмірами.

У розвідці історика Михайла Драгоманова (1841-1895) "Про українських козаків, татар та турків " знаходимо такий виклад народних переказів про морські походи козаків: "Запорозжці пускалися на море найбільше восени. У кожную чайку сідало чоловік 50-70 з усяким припасом. Коли вони, бувало, стрінуть турецьку галеру або корабель, то вони робили так: спускали щоглу і заїздили, щоб сонце заходило їм за спину. Через те, що чайки невисоко стояли над водою, їх не видно було на морі. За одну годину до заходу сонця підходили вони на милю до турецького корабля, щоб не згубити його з очей, а опівночі нападали на бусурманів і потопляли корабель разом із людьми. Удень козаки на чайках не могли нічого вдіяти туркам.

Додаток 4

ХТО ТАКІ КОЗАКИ-ХАРАКТЕРНИКИ?

У багатьох дослідженнях періоду національно-визвольної війни українського народу за свою незалежність 1648 -1654 років зазначається, що у цей час козацька розвідка Богдана Хмельницького була однією з найефективніших у тогочасній Європі. У той же час документальних свідчень функціонування в Україні у зазначений період окремого розвідувального відомства не виявлено. Натомість у хроніці часів козаччини є письмові згадки про розвідувальну діяльність, що сприяла втіленню стратегічних планів, та ієрархію осіб, які брали участь в організації цієї справи. У цій ієрархії особливе місце посідає гадяцький полковник **Лаврін Капушта**.

Козацька розвідка

Про дату народження та молоді роки майбутнього очільника козацької розвідки достовірної інформації немає, як і про обставини його призначення на цю відповідальну утаємничену посаду. Зрештою, правильніше слід говорити не про призначення на посаду, а про

довіру гетьмана виконувати при ньому особливі функції. У одному з досліджень зазначається, що Лаврін Капуста став "очима і вухами" Богдана Хмельницького, прийшовши на зміну Максиму Кривоносу. Той нібито якось зауважив, що йому ліпше шаблею в бою махати і полком командувати, ніж займатися розбиранням перехоплених листів, перевіркою різноманітних відомостей і чуток, засиланням у стан супротивника надійних гінців. При цьому порекомендував на своє місце сотника Лавріна Капусту, який "з молодих та ранніх", "знає стільки мов, скільки й сам Богдан", "бував з гетьманом ще у Франції". Мабуть, малася на увазі участь козаків на прохання французького короля у битві під Дюнкерком.

Відомо, що у 40-х роках XVII століття Лаврін Капуста перебував у Запорозькій Січі, у квітні 1648 року брав участь у повстанні реєстрових козаків у Кам'яному Затоні, разом з якими приєднався до української армії під проводом **Богдана Хмельницького**. Пізніше був учасником Жовтоводської, Корсунської та Пилявецької битв. У листопаді 1648 року він за наказом гетьмана здійснив на чолі окремого корпусу похід на Городок і Перемишль. Є неодноразові згадування про нього як гадацького полковника. А в лютому 1649 року Б. Хмельницький призначив його суботівським городовим отаманом. Саме так зазначається в історичних документах. Це свідчило про особливу довіру. У Суботіві знаходився родовий маєток гетьмана. І хоч ні за розмірами, ні за кількістю жителів цей хутір до статусу міста аж ніяк не дотягував, і тут цілком вистачило б і сотника, Б. Хмельницький все ж робить полковника Л. Капусту городовим отаманом, підносячи тим самим його вагу серед свого оточення.

Завдяки такому наближенню до себе відданого і перевіреного в екстремальних ситуаціях козацького полковника **Богдан Хмельницький** зміг неодноразово убезпечитися від неодноразових підступних намірів ворогів отруїти або вбити його. Справа в тому, що Лаврін Капуста одночасно займався як розвідувальною, так і контррозвідувальною роботою. Перебуваючи у Суботіві, він перший звернув увагу на підозрілу поведінку дружини Б.Хмельницького Мотрони, а згодом отримав і докази тому. У перехоплених листах, які за дорученням польських магнатів писав їй Чаплинський, давалася вказівка отруїти чоловіка, за це призначалася велика винагорода. Мотрона була заарештована і після допитів зізналася у зраді.

Завдяки добре налагодженій своєрідній службі внутрішньої безпеки у **травні 1649 року** вдалося запобігти замаху на гетьмана, організованого польським шпигуном Яковом Смяровським. Поляки, дізнавшись що в оточенні гетьмана є незадоволені, завербували цього православного шляхтича, який був колишнім підстаростою Черкаським. Знаючи про це, поляки доручили йому організувати вбивство Хмельницького. Він отримав 50 бланків-привілеїв на шляхетство, куди потрібно було лишень вписати прізвища, і зумів підкупити чотирьох козацьких старшин. Але спроба завербувати п'ятого стала фатальною: змову викрили, під час обшуку у Смяровського знайшли оті бланки-привілеї, і прямо на старшинській раді йому винесли смертний вирок. Пізніше, у 1650 та 1652 роках, козацькій контррозвідці вдалося розкрити кілька спроб підготовки убивства керівника Української держави, у 1653 році - зірвати таємні антигетьманські інтриги окремих старшин, у листопаді цього ж року - підготовку змови полковника М. Федоровича проти Б. Хмельницького.

І все ж основними завданнями для Л. Капусти були організація і проведення розвідувальної діяльності. Кожен крок узгоджувався безпосередньо з Богданом Хмельницьким, який, за свідченням джерел, здійснював загальне керівництво розвідкою і лише до нього надходила вся найважливіша інформація військового чи політичного змісту. Напевно у складі Генеральної канцелярії працювали особи, причетні до розвідувальної служби, однак вони підлягали не генеральному писарю, а гетьманові. У найважливіших випадках він сам приймав розвідників, інструктував їх перед відправкою у стан супротивника і потім вислуховував від них звіти. Але, звісно ж, він не міг сам всього охопити, тому вирішення багатьох таємних справ покладав на таких близьких помічників, як Лаврін Капуста.

Не виключено, що саме за участю **Л. Капусти** з кінця 1650 до літа 1651 року була проведена одна з наймасштабніших у тогочасній Європі розвідувальних операцій з направлення у Польщу й Галичину близько двох тисяч осіб із завданням збирати відомості різноманітного характеру, проведення диверсійних актів та підготовки повстань. Характерно, що їхня діяльність носила не стихійний характер, а спрямовувалася на місцях резидентами. Добувати відомості військового характеру були зобов'язані полкові й навіть сотенні структури державної влади. Чимало бійців тогочасного таємного фронту за своїм соціальним статусом належали до шляхти, обіймали офіцерські посади, що давало їм змогу добувати особливо цінну інформацію. Основне ж ядро розвідувальної системи складали козаки, саме вони мали змогу збирати політичну інформацію під час місій до Польщі, Литви, Московії, Швеції, Османської імперії, Кримського ханства. Важливу роль в заштанкових справах відігравали православні священики та ченці. Серед розвідників були й представники неможливих верств населення: утікачі, жабраки, вуличні артисти.

Б. Хмельницький застосовував силу лише тоді, коли вже хитрість виявляла безсилля. Так, у вересні 1648 року, коли 100-тисячне українське військо стояло під Пилявцями (неподалік нинішнього Старокостянтинова), гетьман провів ефективну дезінформаційну операцію. Про участь у її розробці Лавріна Капусти даних немає, хоч він тоді вже перебував у оточенні Б.Хмельницького і брав активну участь у битві. У той час козаки очікували підходу союзників - татарського загону - і бойових дій проти поляків, яких було понад 14 тисяч, не розпочинали. Прийшло ж усього 4 тисячі кримчаків. Після певних роздумів Хмельницький підіслав до шляхтичів священика із завданням "правдиво" розповісти, що прибуло 40-тисячне татарське військо. У результаті в польському стані почали панікувати, а коли розпочалася битва, ворог не втримався й кинувся тікати. У порожньому таборі шляхти козаки заволоділи багатими трофеями - усією артилерією та військовим обозом.

Богдан Хмельницький умів помічати й цінувати обдарованих полковників у своєму оточенні і вміло їх використовувати в інтересах Української держави. Коли він зрозумів, що Лаврін Капуста на своєму посту досяг неабияких здобутків, став масштабно мислити, добре розбиратися в заплутаних хитросплетіннях міжнародної політики і при цьому давати слухні поради, вміти аргументовано переконувати інших на козацьких радах, він вирішив спробувати його використати в дещо іншій сфері таємної дипломатії. У 1654 році гетьман, розуміючи, що самотужки Україні важко протистояти зазіханням Польщі і Кримського

ханства на свої території, все більше звертає погляд на Московське царство як можливого союзника у справі захисту православних християн. Він прагне переконати московський уряд у необхідності спільних дій, якнайшвидшому перекиненні своїх полків на терени козацької України, щоб рішучими зусиллями не допустити об'єднання кримської та польської армій.

Упродовж 1655 - 1657 років Лаврін Капуста на чолі українського посольства кілька разів виїздив до Туреччини, де зустрічався з султаном та іншими сановними особами, намагаючись схилити їх до прийнятної для української сторони позиції на міжнародній арені.

Коли у липні 1657 року помер Богдан Хмельницький, Лаврін Капуста в умовах суворої конспірації здійснив ще одну, чи не останню в своєму житті таємну операцію. На наступний день після похорону він забрав тіло з Іллінської церкви у Суботові, де воно за останньою волею небіжчика було поховане поруч із сином Тимошем, і перепоховав у печері у горі біля Чигирина, щоб навіть над мертвим козацьким отаманом ніхто не зміг поглумитися. Принаймні, так ідеться у одній з легенд, бо до сьогоднішнього дня точне місце поховання Б. Хмельницького невідоме, як і не знайдено його прах.

Сам Лаврін Капуста ще раніше, у середині травня 1657 року, нібито тяжко захворів під час перебування у Стамбулі. Можливо, хвороба була дійсно серйозною і згодом призвела до смерті. Та документальних свідчень про це не збереглося. Лише в деяких джерелах, де наводиться його біографія, зазначається: "рік народження невідомий, дата смерті - після травня 1657 року".

Додаток 5

(авторський матеріал поданий скорочено)

ХАРАКТЕРНИЦЬКІ ПРАКТИКИ, ТЕХНІКИ І МЕТОДИКИ

Бойовий звичай характерників - Спас

Це бойова наука українських козаків, яку після розгрому Запорізької Січі зберегли чумакі. Ця наука полягає в тому, що людині, яка володіє Спасом, ніхто не може заподіяти великого зла.

Ось, для прикладу, ведуть десять чумаків обоз у сто возів, і їх ніхто не чіпатиме, хоч і чисте золото будуть везти через всю країну. І справа не в тому, що вміють вони битися як кулаком, так і ножом, шаблею або сокирою, влучно стріляти з пістолів і рушниць. Головне, щоб був серед них один з тих, хто вміє, як фокусник-гіпнотизер, відводити злих людей від себе і від валки.

Наука Спасу дуже складна. Брала в науку (і то за великі гроші) хлопчиків дев'яти дванадцяти років, і вже до тридцяти років ставали вони справжніми характерниками. Вони і в темряві бачили, і болячки зашептували і заговорювали, і пристрій і порчу знімали вміли, і ще багато такого, чого ми й не знаємо вже, секрети ті втрачені, забуті.

Знаю тільки, що живуть на людині дев'ять божих невидимих істот. Людина в цій компанії - десятий.

Всі разом живуть здебільшого дружно, але іноді і сваряться. Коли між ними згода, з'являється над головою цієї людини блакитний бриль із жовтим донцем або, як малюють богомази на іконах, два жовтих кільця.

Наука Спасу Великокого загублена, залишились лише малі Спаси: знахарство, різне чаклунство, замовляння, дрібні "чудеса". У нашому роду з діда до батька, від батька до сина або дочки передається бойовий козацький Спас. Кожен день ним користуватися не можна: організм не витримає величезних психічних навантажень. Цей

Спас проявляється часом сам по собі, коли людина потрапляє у біду. Діди наші недарма казали: "Буде ворог - буде і сила".

Багато імен народних героїв донесли до нашого часу думи та билини, що передавались з уст в уста кобзарями. Що то були за люди? Яким чином полковник українських козаків Северин Наливайко в битві з польськими рейтарами на коні з двома шаблями в руках виривався з оточення? - І тільки коли він на коні перепливав річку, змогли його догнати і, оточивши а усіх боків, заколотити списами вороги. Як міг Іван Гонта під час тортур, коли кати на площі, прилюдно, різали ремені із шкіри на його спині, говорити без тіні мучеництва: "Так оце хіба такі страшні тортури? Тільки і всього?..."

Герої минулого володіли мистецтвом Спасу, вмінням свідомо входити в такий стан в якому відкриваються надприродні здібності, подвоюються і поддесятерюються фізичні сили, виділяється психічна енергія, що також впливає на противника.

На відміну від скандинавських берсерків, людина у стані спаса володіє своїми емоціями, не втрачає аналітичного мислення. Вона здатна прогнозувати в численних варіантах майбутнє - від сотих долей секунди в рукопашному бою до багатогодинних, багатолітніх передбачень, вона не відчуває фізичної болі, вона здатна керувати психічною енергією не тільки своєю, але й противника. Цікаво, що у народів Півночі людей не карали за поступки, вчинені у стані берсерка. Народи ж, що заселяли Україну, а також запорозькі козаки карали смертю за вчинки, що виходили за межі встановлених тоді звичаїв і законів, незалежно від того, у якому стані людина їх здійснила.

Спас - це особливий стан психіки, в який свідомо входить людина для розкриття своїх надприродних здібностей з метою виконання неординарних завдань, які звичайними методами вирішити неможливо.

Спас - одна з течій психокультури, що існувала у індоєвропейських народів, була притаманна для духовної культури східних слов'ян і збереглась у звичаях українського козацтва.

Володінню Спасом на Запоріжжі приділялась особлива увага, оскільки людина, яка оволодіває Спасом, стає психологічно незалежною, волю її неможливо підкорити чи подавити. Спас-характерник може підкоритися лише добровільно, при повному розумінні того, що відбувається. В історії України було немало видатних діячів, котрі володіли мистецтвом Спасу, а саме - старокіївські князі-воїни, козацькі гетьмани Петро Конашевич-Сагайдачний та Петро Дорошенко, Іван Богун, Іван Гонта, Максим Залізняк, кошовий отаман Іван Сірко та багато інших козацьких героїв-воїнів. Володіння прийомом Спасу відіграло визначну роль у долях окремих людей, мало свій вплив і на хід історичних подій.

Хто хоч раз перебував у стресовому стані, той відчував приблизно наступне: темніє в очах, потім настає просвітлення, все бачиться, немов через товсте, ідеально прозоре скло. Перед людиною немов би постає кришталева стіна. Це і є вхід у стан спаса, незалежний від волі людини. Підготовлена людина починає керувати собою у цьому стані, у не підготовленої може статися розлад психіки, здатний продовжуватися протягом багатьох місяців і навіть років. Усі школи йоги, власне, і займаються введенням людини у стан стресу з одночасним навчанням того, як керувати собою у цьому стані. Свідомий вхід у стан спаса - це є вхід у передстресовий стан (в очах при цьому

не темніє) з подальшим заглибленням у стрес не "широкою смугою", а вузьконаправленими променями, що мають конкретну цільову спрямованість.

У стані спаса людина може перебувати близько 9 годин, виконують роботу із надзвичайними навантаженнями. Потім відбувається вихід із стану з відчуттям легкої втоми. Людина, яку хоч раз було введено у стан спаса, може потім самостійно при вольовому зусиллі знову увійти в цей стан для проведення сеансу зцілення, яснovidіння та іншого. Більшість людей, які входили у стан спаса заради цікавості, з часом втрачають здібності, набуті ззовні. При достатній наполегливості, людина навчена входу в стан спаса, може натренувати, розвинути в собі так-звані надприродні здібності і тоді на головою у неї з'являється інформативно-керуючий центр усього організму - "бріль". Якщо людина не продовжує працювати над вдосконаленням свого психічного стану, то "бріль" як енергетичне утворення розпадається.

Вводять у спас, звичайно, людину у доброму настрої, у врівноваженому стані психіки. Усвідомлення того, що крім фізичного існує ще й ефірне тіло, яке можна спостерігати у всього: людей, тварин, дерев, каменів, неживих предметів - приводить новачка спочатку в стан ейфорії. Затим відбувається зміна стереотипів, у результаті деякі люди, вважаючи, що це на них зійшла Божа благодать, вдаються до релігії, залишаються в житті активними і праведними особистостями.

Особливо цінним для людини, яка оволоділа мистецтвом спаса, є те, що вона набула стійкого стресового імунітету, тобто вміння швидко входити і виходити з стресового стану.

Практики, техніки і методики:

1. БАЧИТИ СВІЙ "РОЗМІР"

Таке виховання починалося ось з чого. Молодого козака послали до лісу за палицею, з допомогою якої він повинен був перестрибнути через високий паркан. "Не свого розміру" вибрана палиця не дозволяла отримати очікуваний результат. Крім того важливим було те, де за неї взятися. Високо - палиця ламалася, низько - стрибок не виходив. Вправу можна було урізноманітнити стрибком з тією ж палицею в довжину через рів.

Потім бралися за шаблю, довжина, форма і вага якої теж мали бути підігнаними під козака. З такими ж вимогами обирали і коня. Вчили одразу бачити в боротьбі ту точку, попадання в яку вводить з рівноваги супротивника під час бою. Цьому ж мистецтву вчили і в житті, де потрібно було побачити ключову подію, яка повертала всю ситуацію в правильне русло. Щоб це стало можливим, потрібно було мати відповідний погляд на оточуючий світ, який охоплював би всю подію в цілому.

2. ШВИДШЕ, НІЖ ТІНЬ

Юнака ставили спиною до сонця, щоб він виразно бачив свою тінь на стіні. Завдання ставилося таке - торкнутися рукою стіни, швидше ніж туди дійде тінь. З точки зору звичайних уявлень, це виконати неможливо. Неможливо, якщо працювати в одному і тому ж шматку часу і простору. Необхідного результату добивався той учень, який вчився переходити в такі змінені стани свідомості, коли людина на якусь мить виходила за межі навколишньої реальності, входячи у простір з іншим ліком часу. Поступовий розвиток цього мистецтва робив рухи характерника надшвидкими, непомітними для звичайного погляду. Коли така людина на коні врівалася у

ряди противника, то могла нанести йому дуже великої шкоди. Звичайна людина в навколишньому просторі не фіксувала переміщення кріпа, напад якого був завжди як зрім серед ясною неба.

3. УЗГОДЖЕННЯ З ВНУТРІШНЬОЮ СИЛОЮ

На довгому стовбурі, встановленому горизонтально над головою людини, вішалися довгі сітки з камінням, десь на крок одна від одної. Пізньої ночі з одного краю того стовбура запалювали яскраве полум'я, водночас приводились в рух сітки з камінням. Молодому козакові треба було пройти на світло уздовж стовбура і не бути збитим вагою каменів, які гойдалися в сітках попереk його шляху. Рухатися треба було швидко, бо вогонь закривався через деякий час, і була загроза залишитися в темряві серед тих каменів, що гойдалися. Тільки дії людини, узгоджені з його внутрішньою силою, могли провести його по тому шляху. Лише за умови досягнення відповідної безсторонності, дії людини стають інстинктивно точними і швидкими, що гарантує безпечність проходження того шляху.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Концепція національно-патріотичного виховання молоді [дод. 2 до наказу Міністерства освіти і науки України від 16.06.2015 р. No 641] // Інформаційний збірник та коментарі Міністерства освіти і науки України : єдине офіц. вид. М-ва освіти і науки України. - 2015. - № 8. - С. 87-95.
2. Ровесники незалежної України: думки, інтереси, громадянські позиції [Електрон. ресурс] // Фонд Демократичні ініціативи [веб-сайт] - Режим доступу: dif.org.ua/ua/poll
3. Державний стандарт базової і середньої освіти. // Міністерство освіти і науки України [веб-сайт] [Електронний ресурс] - Режим доступу: mon.gov.ua
4. Виховання громадянина: Сутність громадянського виховання / П. Ігнатенко, В. Поплужний, Н. Косарева, Л. Крицька // Шкільна бібліотека. - 2003. - № 8. - С. 3-19.
5. Коркішко О. Становлення патріотичного виховання в 19-20 ст.: (Історичний аспект) // Рідна школа. - 2004. - № 2. - С. 60-62.
6. Чорна К. Громадянське виховання - нагальна потреба України / К. Чорна // Освіта України. - 2000. - 20 грудня. - С. 5.
7. Дерев'яно Т. Лицарське товариство: Посвячення у козачата / Т. Дерев'яно // Шкільний світ. - 2002. - № 15. - С. 12.
8. Прокопченко Л. Україно, соборна державо, Сонценосна колиска моя / Л. Прокопченко // Позакласний час. - 2006. - № 1-2. - С. 99-101.
9. Зубалій М. Д. Форми військово-патріотичного виховання допризовної молоді / М. Д. Зубалій. - Київ, 2010. - 272 с.
10. Методика військово-патріотичного виховання учнів у позакласній роботі: посіб. / [уклад. М. Д. Зубалій, В. В. Івашковський, О. І. Остапенко, М. В. Тимчик, Б. В. Шаповалов, З. М. Діхтяренко, І. П. Білоцерківець] - К. : ПАЛИВОДА А. В., 2016. - 225 с.
11. Програма українського патріотичного виховання дітей та учнівської молоді / І. Д. Бех, К. І. Чорна. - Київ, 2014. - 29 с.

В.К. Курас,

магістрант ЧНУ ім. Б. Хмельницького, методист центру STEM-освіти комунального навчального закладу "Черкаський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради

ВИМІРЮВАННЯ РІВНЯ МОТИВАЦІЇ СТУДЕНТІВ ДО НАВЧАННЯ

При організації навчальної діяльності студентів важливе місце займає проблема мотивації, оскільки успіх у навчанні на 70-80% залежить від мотивів. Основні дослідження мотивації проводилися у 60-тих роках 20 ст. Мотивацію почали розглядати, як важливий аспект навчальної діяльності. На цьому етапі вченими Мак-Клелландом Д.К., Аткінсоном Д.Т. створювалися нові методи, способи, засоби для вимірювання рівня мотивації [10].

Сучасні дослідження проводяться вченими та дослідниками у різних напрямках. О.С. Кочарян, Фролова Є.В, Павленко В.М. розглядають проблеми вимірювання рівня мотивації у вищих навчальних закладах. На їхню думку вищі навчальні заклади повинні забезпечити формування мотивації навчально-професійної діяльності у студентів та розроблення методів і заходів реалізації внутрішніх мотиваційних ресурсів особистості студентів [7].

Гилюн О.В., Мухіна Г.А., Мечніков А.Н. розглядали мотиви вступу до вищого навчального закладу. Волкова Н.П., Гебос А.І., Михайличенко В.С., Полянська В.В., Якунін В.А. досліджували формування позитивної мотивації до навчально-пізнавальної діяльності. А вчені Морошин В.І., Соколов І.Г. вивчали професійні рівні мотивації.

Швейцарський психіатр Карл Юнг стверджував, що в кожному індивідумі закладено інстинктивне прагнення до самореалізації. А вчений Генрі Мюррей запропонував системний підхід до вимірювання рівнів мотивації [6]. Мюррей вважав, що один й той самий мотив нерідко призводить до різної поведінки людини.

У сфері освіти спостерігаються негативні тенденції, які пов'язані зі зниженням мотивації до навчання. Враховуючи те, що якість навчального процесу є одним з пріоритетних завдань освіти, питанням мотивації навчальної діяльності приділяється особлива увага. Важливим напрямком дослідження студентів є особливості мотиваційної сфери в процесі навчальної діяльності.

Американський вчений Аткінсон Д.Т. одним з перших запропонував загальну теорію мотивації, яка пояснює поведінку людини, спрямовану на досягнення певної мети. Ця теорія є прикладом символічного уявлення мотивації.

Сила прагнення людини до досягнення поставленої мети, може бути встановлена за допомогою такої формули: мотивація = досягнення успіхів*досягнення мети*значення для людини

Якщо якимось чином виміряти перераховані змінні і підставити їх значення в праву частину формули, то можна обчислити силу внутрішнього прагнення людини до досягнення відповідної мети [8].

Наприклад за допомогою психологічного тестування можна виявити кількісну оцінку мотивації студента до навчання тобто загальний

стан мотивації. Тому рівень вимірювання мотивації студентів до навчання, можна визначити, як високий, середній та низький [9].

Вимірювати мотивацію можна також за двома рівнями: більший або менший. Це означає, що студент має більшу, або меншу мотивацію до навчання. Щоб підвищити мотивацію студентів до навчання необхідно знайти індивідуальний підхід до кожного студента.

Для вимірювання рівня мотивації навчально-пізнавального процесу використовують різні методи, способи та засоби.

Методи вимірювання рівня мотивації. Для вимірювання рівнів мотивації використовують описані нижче методи [5].

1. Прямі методи психодіагностики мотиваційної сфери особистості. Ці методи дозволяють визначити поведінку людини, яка є установленою, тобто такою, що прийнята соціумом та етичними нормами.

2. Проективні методи. Ці методи побудовані на уявленнях людини, щодо певних життєвих моментів. Діагностують неусвідомлювані мотиви, тобто коли людина несвідомо готова до певних кроків у житті. Наприклад людині дають завдання, яке вона робить, але при цьому вона раніше не наважувалася б його виконати.

3. Метод, який заснований на проективних методах і має назву "**Тест гумористичних фраз**". Тест гумористичних фраз має перевагу, оскільки в ньому використано одночасно і тест, і техніку індивідуально підходу, що дозволяє точніше визначити мотивацію.

Способи вимірювання мотивації. Їх поділяють на два типи: психологічні та індивідуальні.

Психологічні способи визначають поведінку людини, пояснення якої знаходимо в мисленні. Тобто це ті способи, які забезпечують відображення світу і перетворення інформації. Роль процесів психічної регуляції полягає в забезпеченні спрямованості, інтенсивності і тимчасової організації поведінки. При застосуванні психологічних способів розробляють тести-опитувальники, які використовують для дослідження поведінки, яку представляють в тестових оцінках.

До **індивідуальних способів** відносять самомотивацію, яка ґрунтується на внутрішніх переконаннях особистості: бажаннях і прагненнях, цілеспрямованості і послідовності, рішучості та стабільності. При дослідженні індивідуальним способом досліджують ситуаційні умови, що впливають на рівень мотивації. Прикладом успішної самомотивації є ситуація, коли при інтенсивних зовнішніх перешкодах людина продовжує діяти для досягнення поставленої мети. Існують різні способи для самостійної мотивації, в числі яких:

1) самонавіювання - процес, що передбачає самостійний вплив особистості на психічну сферу, націлений на формування нової моделі поведінки;

2) **розвиток вольової сфери** - виконання діяльності "через не хочу";

3) **візуалізація** - дієва методика, що ґрунтується на уяві, переживанні досягнутих результатів.

Засоби для вимірювання рівня мотивації. Засобами вимірювання рівня мотивації є опитування, анкетування, тест.

Опитування - застосовуються для вимірювання рівня мотивації студентів до навчання. Форми опитувань можуть бути такими, як: інтерв'ю, анкета. Як правило, випробуваному пропонується вибрати із запропонованого переліку мотивів, інтересів, потреб ті, які найточніше його описують, задаються прямі запитання про те, наскільки співробітнику подобається сама робота, її умови, відносини в колективі, стиль керівництва і т.п.

Тест - це опитувальник, що містить серію питань, з відповіддей на які судять про психологічні якості випробуваного. Це тест-випробування, за підсумками виконання якого визначають наявність мотивації студентів до навчання.

Основні засоби, за якими виконується вимірювання мотивації до навчання, коротко описуються нижче.

1. **"Діагностика мотивації учнів"** середньої та старшої школи - цей засіб дозволяє визначити основні напрямки в мотивації для студента.

2. **"Спрямованість особистості"** - вивчення мотивації поведінки в групі, засіб дозволяє визначити спрямованість на ті задачі, які ставлять перед студентом.

3. **"Мотивація успіху"** - засіб дозволяє визначити мотиви на визначені кроки, щоб бути успішним.

4. **"Діагностика соціально-психологічних установок особистості у сфері мотивації і потреб"** - за допомогою засобу визначають на скільки студент соціально-психологічно самостійний та впевнений у своїх силах.

5. **Спосіб "Професійного вигорання"** (вимірювання діагностики синдрому) - цей тест дозволяє визначити на скільки особа віддає себе на виконання професійних обов'язків.

6. **"Вимірювання мотивації досягнення"** - засіб дозволяє визначити наскільки особа прагне до успіху.

7. **"Виявлення рівня тривожності у підлітків"** - засіб дозволяє виявити на скільки схильний студент у конкретні ситуації до хвилювання.

8. **"Вивчення ставлення до навчальних предметів"** - засіб дозволяє виявити бажані навчальні предмети та причини кращого ставлення до предметів.

9. **"Мотивація навчальної діяльності"** - засіб визначає рівень пізнавальної мотивації навчальної діяльності в студентів.

10. **"Вивчення мотивації навчання у вузі"** - вимірювання рівня мотивації студентів до професії.

Способи для вимірювання мотивації мають бути точними. Тому пропонується спосіб вимірювання мотивації студентів до навчання, адаптований до вимірювання рівня мотивації при роботі в інтерактивному комп'ютерному середовищі [9].

На основі способу, на який отримано патент на корисну модель пропонується створити інформаційну систему для вимірювання рівня мотивації при роботі студентів у комп'ютерному середовищі.

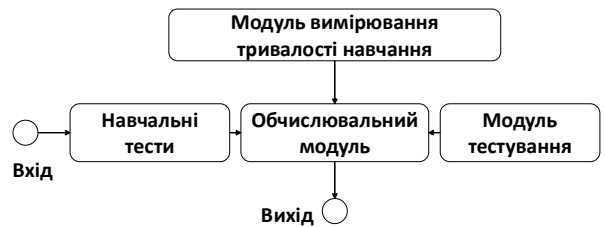

Рисунок 1 - Схема вимірювання рівня мотивації студента

Система формує сигнал пропорційний часу, витраченому на вивчення навчального матеріалу, сигнал пропорційний обсягу інформації, що пройшла через монітор у процесі навчання, сигнал пропорційний інтерактивній насиченості виявленій студентом у процесі вивчення навчального матеріалу, сигнал, пропорційний часу витраченому на сеанс тестування. Ці сигнали в обчислювальному модулі перемножуються і домножуються на сигнал, пропорційний співвідношенню тривалості сеансу тестування. На виході обчислювального блоку одержуємо рівень мотивації.

Висновки. У статті розглянуто методи, способи, засоби вимірювання рівня мотивації до навчання та запропоновано концепцію інформаційної системи вимірювання мотивації при роботі в інтерактивному комп'ютерному середовищі, яка підвищить точність вимірювання мотивації до навчання.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Асланов Т.А. Оцінка рівня мотивації : Блог. Сайт / Т.А. Асланов [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://supersales.ru/terminy-i-opredeleniya/osenka-urovnya-motivacii.html>. - 30.10.2018.
2. Діагностика мотивації. Методики для вимірювання мотивів : форум. Сайт [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <https://studfiles.net/preview/5111044/page:35/>. - 02.11.2018
3. Колот А. М. Мотивація, стимулювання й оцінка персоналу: Навч. посібник А.М. Колот. - Київ: КНЕУ, 1998. - 224 с.
4. Конспект лекцій з курсу "Теорія мотивації" / Укладач О.В. Прокопенко. - Суми: Вид-во СумДУ, 2006. - 171 с.
5. Курас В.К. Інформаційна система вимірювання мотивації студентів до навчання при роботі в інтерактивному комп'ютерному середовищі / В.К. Курас // Матеріали п'ятої міжнародної науково-технічної конференції "Проблеми інформатизації". - Черкаси 2017. - С. 19-20.
6. Патент 80972UA МПК G09B 19/00 (2013.01) Спосіб вимірювання мотивації слухачів до навчання при роботі в інтерактивному комп'ютерному середовищі / Смирний М.Ф., Смирная С.М., Салогубова В.М. Східноукраїнський нац. ун-т ім. Володимира Даля; заявл. 30.01.2013; опубл. 10.06.2013, Бюл.№11
7. Психологічні теорії мотивації: форум. Сайт [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <https://studopedia.info/1-5671.html>. - 10.10.2018.
8. Структура мотивації навчальної діяльності студентів [Текст]: навч. посіб. / О. С. Кочарян, Є. В. Фролова, В. М. Павленко. - Харків: Нац. аерокосм. ун-т ім. М. Є. Жуковського Харк. авіац. ін.-т, 2011. - 40 с.
9. Усе про мотивацію / уклад. А. Г. Дербеньова. - Харків : Вид. група "Основа", 2012. - 207 с.

Н.Ю. Бабіченко,

учитель початкових класів Смілянської загальноосвітньої школи I-III ступенів №11 Смілянської міської ради Черкаської області

**НАЙВАЖЛИВІШІ ФАКТОРИ
ВИХОВАННЯ ОСОБИСТОСТІ****МЕТОДИЧНИЙ МАТЕРІАЛ ДЛЯ ВИКОРИСТАННЯ У
ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ****"Я РОБЛЮ ЦЕ ТАК". МАЙСТЕР-КЛАС 1**

Тема. "Хочеш жити в злагоді зі світом - довіряй людям"

Мета: представити форми роботи з учнями, застосування яких забезпечує створення позитивних умов навчання та виховання молодшого школяра.

Завдання:

- Розвивати, навчати, виховувати одночасно.
- Максимально враховувати індивідуальні здібності учнів.
- Будувати роботу на позитивних емоціях учителя й учня.
- Всебічно розвивати творчі здібності учня.
- Формувати свідомо активну особистість та громадянина.

Однією з найважливіших особливостей творчості педагога є те, що об'єкт його праці - дитина - постійно мінлива, завжди нова, сьогодні не та, що вчора. Наша праця - формування людини, - і це накладає на нас особливу, ні з чим не порівнянну відповідальність.

В.О. Сухомлинський

I. Вступне слово

Учитель. Довіра - це стан душі, який дає змогу людині бути відкритою, відвертою, прямо й чесно ділитися з іншою людиною своїми думками (навіть, якщо вони не дуже й гарні), бажаннями (навіть, якщо вони й не цілком "правильні"), тривогами (хай і перебільшеними). При цьому той, хто довіряє, знає: він може розраховувати на увагу, зацікавленість, турботу іншого; його почуття і потреби поважають і визнають.

Якщо людина не вміє довіряти, їй важко вибудувати близькі взаємини із навколишніми: у неї нема ані друзів, ані коханих. Така людина ризикує опинитись у зачарованому колі ізольованості: чим менше вона довіряє, тим менше в неї друзів, чим менше друзів, тим бідніші стосунки, які живлять довіру. Людині видається, що навколишні не потребують її, що вона якась не така, що з нею не все гаразд. В її душі оселяється вразливість. У спілкуванні з іншими у такої людини скоріше виявляється потреба у самозахисті, аніж у відкритості.

Від стилю керівництва класом, від стилю спілкування класного керівника з дітьми багато в чому залежить те, які взаємини складаються в учнів з учителем і між собою. Лише демократичний стиль, при якому учень розглядається як рівноправний партнер у спілкуванні, враховується його думка у прийнятті рішень, заохочується самостійність суджень, сприяє створенню в класі невимушеної, доброзичливої, творчої атмосфери співробітництва та довірчої взаємодії, взаємодопомоги.

В основі згуртування дитячого колективу лежить не тільки спілкування, а праця, пізнання, гра та інші види діяльності, організації яких необхідно приділяти постійно велику увагу.

Моя професійна позиція: "Бачити в кожній дитині спочатку людину, а вже потім учня".

Тому, велике значення в своїй роботі приділяю здоровому психологічному клімату в класі, довірливому та толерантному відношенню один до одного, доброзичливим стосункам між дітьми та вчителем.

Здоровий психологічний клімат означає, що дитина перебуває у стані духовного комфорту: рівноваги, спокою, захищеності; вона задоволена своїм буттям, оптимістична. У стані емоційного комфорту дитина характеризується оптимістичним світосприйняттям, вона вірить у прихильність до неї оточуючих, відкрита для контактів. Це позитивно позначається на всіх сферах життєдіяльності, підвищує працездатність, посилює активність, упевненість, віру у свої можливості, сили.

З перших днів навчання дитини у школі націлюю її на довірчу взаємодію між усіма суб'єктами навчально-виховного процесу, в першу чергу, учнями, вчителями і батьками.

Свої відносини з дітьми будує на засадах доброзичливості та дружелюбності, готовності прийти на допомогу іншій людині, уважності до неї; вміє зрозуміти іншу людину, поставити себе на її місце, в здібності до співчуття, співпереживання; в толерантності - терпимості до чужих думок, вірувань, поведінки.

II. Організаційний момент

Учитель. Перш ніж розпочати свою роботу, ми з вами ближче познайомимось. Сьогодні наш майстер - клас буде присвячений важливій проблемі - створення позитивної умов навчання та виховання молодшого школяра. Але спочатку налаштуємось психологічно на нашу подальшу роботу. У цьому нам допоможуть інтерактивні вправи.

Самопрезентація. Вправа "Стрічка знайомств"

Учитель. Умовою ефективної праці є невимушене, неформальне спілкування. Передусім давайте познайомимось. Передаючи стрічку, по черзі називатимемо себе, і нехай кожен скаже, чим він пишається, який він. (Наприклад, мене звать Наталія, я пишаюся тим, що займаюсь улюбленою справою - навчаю і виховую дітей).

Підсумок. Подивіться, яке чудове вийшло у нас мереживо. Кожний із нас неповторний, має

свої індивідуальні риси, якості, розвиток, а отже, формує власний підхід у навчанні і вихованні учнів. Але спільним, мабуть, є прагнення дізнатися більше, щоб підвищити ефективність навчання та виховання, сприяти гармонійному розвитку особистості.

Рефлексія: що Ви відчували під час виконання цього завдання? З якою метою, на вашу думку, виконують цю вправу?

Вправа "Прийняття правил"

Учитель. Шановні учасники, пропоную вам прийняти правила роботи. Правила поведінки важливі в житті людини та суспільства. Вони допомагають регулювати взаємостосунки людей. Для продуктивної праці в нашій групі, щоб кожен учасник почувався комфортно і міг діяти ефективно, потрібно ухвалити свої правила.

Висловлюйте, будь ласка, свої пропозиції. (Наприклад: бути ввічливим; бути позитивним; не критикувати; говорити від свого імені; бути активним; бути толерантним; "піднята рука"; "стоп").

Учитель. Такі і інші правила поведінки ми можемо встановлювати на будь-якому уроці, виховному заході, або навіть на батьківських зборах.

Вправа "Кольори". Поділ на групи

Мета: підготувати учасників до успішної діяльності; створити комфортну атмосферу, гарний настрій.

Обладнання: картки - смайлики різного кольору: червоний, жовтий, синій.

Хід вправи

Учитель. А зараз оберіть, будь ласка, картку певного кольору. Психологи доводять, що червоний колір означає оптимізм, гарний настрій; жовтий колір - пізнання істини; синій колір - душевний підйом. З таким настроєм ви сьогодні прийшли на заняття.

Вправа "Конверт проблем". (5 хв.) Робота в групах.

Учитель. Сформулюйте на аркуші найбільші проблеми у роботі з дітьми з даної теми і покладіть до конверта. Обміняйтесь. Дайте поради, як краще вирішити це питання. Вони повинні бути конкретними і дієвими.

III. Презентація досвіду роботи

ІГРИ

Перші дні. Адаптаційний період. Діти потрапили в незвичну обстановку. Все їм незнайоме. Вони губляться серед безлічі осіб. Не знають, як звернутися до оточуючих. Дітям дуже важко запам'ятати відразу всіх, і вони відчувають дискомфорт від того, що не знають, кого як звать.

Необхідно допомогти дітям познайомитися і ближче пізнати один одного. Не тільки запам'ятати імена, але і деякі особливості характеру.

Для цих цілей я підбрала кілька ігор, які допомагають познайомитися створити позитивну атмосферу у колективі.

Гра "Братання"

Вільно переміщаючись по класу, діти знайомляться так: обравши партнера, торкаються один одного правим плечем, потім лівим плечем, по черзі колінами, правою щогою, лівою щогою і

говорять свої імена. Потім знаходять іншого партнера і повторюють ритуал.

Завдання: постаратися познайомитися з усіма.

Гра " М'ячик"

Діти стають у коло. Передаючи м'яч по колу, називають своє ім'я. Потім, граючи в м'ячик, знайомимося: той, у кого м'яч, кидає його будь-кому з тих, що стоять у колі і називає при цьому ім'я того, кому адресований м'ячик. Той, хто переплутав ім'я, або той, хто не спіймав м'яч, називає імена всіх учасників.

Завдання: запам'ятати якомога більше учасників гри.

Гра "Добрий друг"

Всі учасники діляться на дві рівні групи. Одна група утворює внутрішнє коло, інша зовнішнє. Діти, що стоять у внутрішньому колі повертаються обличчям до тих, що стоїть у зовнішньому колі, таким чином утворюються пари. Учасники гри повторюють за ведучим такі слова, супроводжуючи їх жестами.

- Здрастуй, друже! (Тиснуть один одному руки).

- Як ти тут? (Плескають правою рукою по лівому плечу партнера).

- Де ти був? (Обережно тріпають вухо).

- Я нудьгував! (Складають руки на грудях).

- Ти прийшов! (Розводять руки в сторони).

- Добре! (Обіймаються).

Після цього діти, що стоять у зовнішньому колі, роблять крок у бік, тим самим роблячи заміну партнера. Слова і рухи вимовляються знову. І так далі, поки знову не зустрінуться перші пари.

Завдання: перезнайти усіх учасників між собою.

Гра "Привіт всі!"

Кожен повинен за певний час (1-3 хв, або поки грає музика) встигнути привітатися за руку з максимальною кількістю дітей. Увага дітей фіксується на тому, що руку треба тиснути доброзичливо, дивлячись людині в очі і називати своє ім'я. Тоді по завершенні вправи вчитель запитує: "Хто привітався більше ніж з 10 дітьми? А більше ніж з 20?" Визначаються декілька переможців.

Завдання: встановити доброзичливі відносини між учасниками гри.

"Хто дружніший"

Клас ділиться на дві рівноцінні команди приблизно з однаковою кількістю хлопчиків і дівчаток у кожній. Можна врахувати взаємні інтереси і симпатії. Ведучий малює навпроти кожної команди квадрат, розділений на вісім клітин. Кожній команді пропонується зайняти якомога менше клітин.

Завдання: встановити позитивний мікроклімат.

Гра "Автопортрет"

Завдання: намалювати на невеликому аркуші свій портрет, але в дещо незвичній формі: замість очей намалювати те, на що любить дивитися, замість рота - що любить їсти, замість вух - те, що любить слухати, замість волосся - те, про що найчастіше думає, замість носа - те, що любить нюхати. Всі портрети приклеюються на аркуш ватману: "Знайомтеся, це ми!"

Гра "Ми йдемо в похід"

Гравець, повідомивши своє ім'я, називає предмет, що починається на першу букву свого імені, який він може взяти в похід (для початку ми спростили завдання і називали просто будь-який предмет, що підходить для походу). Наприклад: "Мене звали Катя, я йду в похід і беру з собою компас". Тоді наступний гравець промовляє: "Мене звать Сергій, я йду в похід і беру з собою спальник, а ще Катю з компасом", і т. д. Можна вигадувати щоразу нове місце відвідування.

Завдання: встановити доброзичливі відносини між учасниками гри.

2. ВПРАВИ - ЕНЕРГІЗАТОРИ

Керуючись сучасними вимогами педагогіки та психології до організації та проведення уроку, передовим педагогічним досвідом відомих педагогів, багато працюю над тим, щоб з першої хвилини уроку оволодіти активною увагою учнів, над створенням гарного настрою на урок. З цією метою зразу включаю дітей до активної пізнавальної діяльності. Постійно дбаю про те, щоб після того, як я зайшла до класу, всіх огорнула приємна атмосфера співпраці. Значить, перший крок зроблено: учнів налаштовано на настрій, який сприятиме ефективному навчанню. А допомагають мені в цьому вправи які активізують почуття учнів, створюють емоційний настрій на уроці, спонукають учнів зорганізуватися на цікаву й серйозну працю.

"Компліменти"

Мета: отримати й актуалізувати інформацію від учасників групи, зняти напруження.

Завдання: усі учасники стають в коло, обіймають один одного за плечі, повільно і розслаблено похитуються ліворуч-праворуч. А потім говорять один одному компліменти.

"Улюблені речі"

Мета: підняти настрій, зняти напругу, створити почуття задоволення.

Завдання: учасники заплющують очі і роблять три глибокі подихи. Потім згадують ті речі або події, які принесли з собою гарний настрій або почуття задоволення, а далі поступово, зберігаючи гарні відчуття, відкривають очі, встають і потягуються. Після закінчення вправи присутні за власним бажанням можуть обговорити свої почуття, розповісти про найкращі події у житті, про свої улюблені речі.

"Подарунок"

Мета: підняти настрій, зняти напругу, створити почуття задоволення.

Завдання: учні стають у коло. Починаючи з ведучого, кожний по черзі засобами пантоміми зображує якийсь предмет чи поняття і "дарує" його сусідові (морозиво, квітку, кішку, сонце, свій настрій тощо). Сусід "приймає подарунок" і робить якийсь інший подарунок наступному учасникові

"Емоційний ланцюжок"

Мета: закріплення позитивних результатів уроку.

Завдання: учасники стають у коло, кладуть руки на плечі сусіда і по черзі один за одним дякують сусідові зліва за гарну роботу, позитивні емоції, висловлюють побажання тощо. Останнім висловлюється вчитель.

"Настрій"

Мета: створити комфортну атмосферу, підняти настрій, налаштувати на успішну працю.

Завдання: діти ходять по кімнаті, відчуваючи власне тіло.

Ведучий. Подумайте про власний настрій, у якому ви почали вправу. За допомогою ходи продемонструйте різний настрій.

Кожен рух виконуйте протягом 13-ти секунд. Рухайтесь як:

- дуже втомлена людина;
- щаслива людина, яка отримала радісну звістку;
- людина, яка постійно чогось боїться;
- геній, який отримав Нобелівську премію;
- людина, у якої "нечиста" совість;
- канатоходець, який рухається по дроту.

Повертаючись на своє місце, покажіть настрій, у якому перебуваєте зараз.

Графічна вправа "Мої друзі"

Мета: діагностування та з'ясування проблем у міжособистісних стосунках дитини.

Обладнання: кольорові олівці, фломастери, папір.

Завдання. Намалюйте кольоровими олівцями своїх друзів. Можна намалювати їх як людей, а можна у вигляді тварин, птахів, квітів, дерев тощо.

Рекомендації педагогу: після малювання потрібно обговорити малюнок з дитиною, запитавши її, хто тут намальований, чому вона намалювала саме цих дітей? Чому намалювала їх в певному образі?

Вправа "Подаруємо один одному посмішку"

Мета: покращити емоційний стан учнів.

Завдання: учитель ставить питання: "Чи можна сумувати, коли посміхаєшся?" і пропонує, подумавши про сумне, посміхнутися. В результаті діти роблять висновок: посмішка може керувати нашим настроєм.

"Добра тварина"

Мета: підготувати учасників до успішної діяльності; створити комфортну атмосферу, гарний настрій.

Завдання: діти стоять тримаючись за руки. Ведучий тихим голосом каже: "Ми одна велика, добра тварина. Послухаймо, як вона дихає!" Усі прислухаються до свого дихання і дихання сусідів. "А тепер подихаймо разом!" Видих - усі роблять два кроки назад. Вдих - два кроки вперед. "Так не тільки дихає тварина, так чітко й рівно б'ється її велике, добре серце. Стук - крок уперед, стук - крок назад. Ми всі беремо дихання та стук серця цієї тварини собі. Ми - єдине ціле".

Вправа "Розбилася склянка"

Мета: поглянути на "безвихідну" ситуацію з іншої сторони. Спрямувати дитину на пошук виходу з даної ситуації.

Учитель показує розбиту склянку й запитує... .

Чи може склянка знову стати цілою?

- А якщо довго чекати?
- А якщо заплакати?
- А якщо закричати?

Висновок: ситуацію змінити не можна, але можна змінити наше ставлення до неї. Сподіваюсь, що мій досвід роботи допоможе вам вдосконалити свою майстерність, стане корисним у навчанні дітей.

"Я РОБЛЮ ЦЕ ТАК". МАЙСТЕР-КЛАС 2*"Раз добром нагріте серце - вік не прохолоне"***Т.Г.Шевченко**

Учитель. Доброта людини - у її погляді, лагідних очах, щирій посмішці. А ще в доброму привітному слові. Часом, нам так не вистачає його. Кажуть, що словом можна і ранили боляче, якщо воно зле і безсердечне, і виликувати, оживити, якщо воно чуйне та сповнене безмежною турботи. Завдання вчителя навчити дітей бути добрими та чуйними, ставитися до людей з теплотою.

Тема. Вчимося бути добрими людьми

Мета: допомогти учням досягнути, що значить бути добрим, що лежить в основі доброти, доброгочинку. Формувати уявлення школярів про значення доброти і доброзичливості в суспільстві як важливого критерію душевної краси людини. Виховувати потребу в чуйності, людяності, доброті, співчуття до ближніх, бажання робити їх щасливими.

Структура заняття

I. Представлення теми і мети

Учитель. На сьогоднішньому занятті ми поговоримо про те, що означає бути людиною.

Вправа "Давайте привітаємося з Другом"

Мета: створити комфортну атмосферу, підняти настрої, налаштувати на успішну працю.

Завдання: вітатися з друзями потрібно лагідно та весело, давайте спробуємо.

У коло всі разом ставайте

І посмішку передавайте .

На сусіда подивіться

Та йому ви посміхніться.

Другу ви ім'я назвіть,

Руку дружби протягніть.

Від ласкавих імен стало тепло як від сонечка. Давайте ми всі спробуємо перетворитися на сонечко й зігріти одне одного поглядом, промінчиками, посмішкою.

Проблемне питання

- Чи можна доторкнутися до добра?
- Чи можна його скуштувати?
- Чи можна понюхати?
- Як же зрозуміти, що це - добро?
- На що або на кого воно схоже? Як би ви його намалювали?
- Яким кольором ви намалювали б добро?
- Чого більше в сучасному світі - добра чи зла?

Вправа "Обличчя доброти"

Мета: розвивати творчість, фантазію, колективну співпрацю.

Завдання: діти об'єднуються у групи і малюють обличчя доброти.

Учитель. Діти, сьогодні ми поговоримо про найважливішу цінність людської душі - про доброту.

- Як ви думаєте, що таке добро? Чи могли б ви його описати, намалювати?

- Для цього я пропоную вам вправу "Обличчя доброти". Об'єднайтеся в групи і намалюйте доброту та прокоментуйте свої малюнки.

Метод "Прес"

Розгляньте фотографії людей. (Злість, гнів, радість, страх і тд.) З якою людиною ви б почали спілкування, а з якою - ні? Поясніть чому?

Гра "Люстерко"

Мета: підвищити впевненість у собі.

Завдання: погляньте на себе у люстерко. Дайте відповіді на питання: "Що мені у собі подобається", " Чим ти подобаєшся своїм друзям"?

Гра "Крамничка"

Учитель. На стікерах напишіть свої людські якості, якими ви пишаєтеся. Підійдіть до крамнички і виберіть ті якості, яких поки що вам бракує. (На дошці на картках прикріплені слова - назви людських чеснот).

Порядність	Людяність	Доброта
Щирість	Правдивість	Скромність
Вихованість	Стриманість	Акуратність
Чуйність	Дружелюбність	Сміливість

II. Робота у групах. Метод "Суд від свого імені" (за текстом "Краса душі")

Мета: вчити дитину вільно висловлювати свої думки, відстоювати власну точку зору, сперечатися з опонентами, при цьому не ображати суперника, вміти виходити з конфліктних ситуацій.

Завдання:

- Суддям - підготувати стислий переказ твору, донести головну думку;
- Позивачам - підготувати вступну промову - обвинувачення Квіточки та викладу аргументів;
- Відповідачам - підготувати промову - відповідь на захист Квіточки.

Чи можна назвати красивою людину, яка робить погані вчинки?

Фантастичні гіпотези

Уявіть, що могло б бути, якби всі люди почали робити тільки погані вчинки?

Які поради ви б дали злим людям?

Вправа "Дерево побажань"

Діти обводять свою долоньку, вирізають її та записують на ній свої побажання однокласникам і прикріплюють їх до дерева побажань. Причому, побажання можуть бути і повчального характеру.

III. Підсумок. Вправа "Сплети павутинку"

Завдання: діти стають у коло, учень передає клубочок з нитками однокласнику, який зробив для нього добру справу. Нитку тримають у руках, створюючи таким чином павутинку доброти.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Блог-пост[Електронний ресурс]. - Режим доступу: http://klimkacun.blogspot.com/2016/10/blog-post_14.html
2. Доброта: сценарії [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://www.slavkrug.org/dobrota-scenarij-shkilnogo-svyata/>
3. Інтерактивні технології навчання у початкових класах /Авт.-упор. І. Дівакова. - Тернопіль: Мандрівець, 2008. - 132с.
4. Нестандартні уроки в початковій школі / Упоряд. О. Кондратюк. - Київ: Ред. загальнопед. газ., 2005. - 128 с. - (Б-ка "Шкільного світу").
5. Тематичний словник школяра. - Київ: Гала, 1997. - 234с.

Л. І. Гнед,

методист природничо-математичного циклу відділу освіти
Канівської міської ради

ЕФЕКТИВНИЙ ЗАСІБ РОЗВИТКУ КЛЮЧОВИХ ТА ПРЕДМЕТНИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ УЧНІВ

ІЗ ДОСВІДУ ПРОВЕДЕННЯ МІЖНАРОДНОЇ ПРИРОДОЗНАВЧОЇ ІНТЕРАКТИВНОЇ ГРИ "ГЕЛІАНТУС"

Термін "**компетентність**" передбачає загальну здатність людини раціонально діяти у різних життєвих ситуаціях, ефективно розв'язувати актуальні проблеми в різних сферах життєдіяльності. Компетентнісна освіта зорієнтована на практичні результати, досвід особистої діяльності, вироблення ставлень, що зумовлюють принципові зміни в організації навчання, яке стає спрямованим на розвиток конкретних цінностей і життєво необхідних знань та умінь учнів [4]. Компетентність є кінцевим результатом навчання, мета якого полягає у формуванні й розвитку особистості учня, розкритті його здібностей і талантів.

Нова українська школа пропонує цілий ряд різноманітних форм діяльності, що забезпечують становлення та розвиток компетентностей учнів. Одним з ефективних засобів розвитку компетентностей школярів ми вважаємо гру "Геліантус". Навчання в грі особливо ефективне, тому що проходить без напруження, страху, без боязні отримати незадовільну оцінку з боку вчителя або однокласників. Навчання в грі проходить тільки з позитивними емоціями. Гра "Геліантус" для учнів - це посилений інтерес до нового та бажання перевірити свої сили. Кожен учасник має індивідуальний збірничок завдань і спокійно працює, знаючи, що робота його буде перевірена та оцінена неупереджено. Учасники гри мають уявлення про критерії осмисленої самооцінки, що передбачені розробниками запитань, викладених у збірнику завдань інтерактивного конкурсу "Геліантус".

Участь у "Геліантусі" - це не лише творчість, але й напружена розумова праця. Ігрова модель навчання сприяє не лише реалізації дидактичних цілей, але й розвитку зосередженості й самостійності мислення учнів. Гра - одна з найважливіших умов розвитку компетентної особистості. Саме в процесі гри учень включається у віртуальні ситуації, в яких діє як у реальному світі.

Ключова компетенція "вміння вчитися" є основою в діяльності школяра. Її формування розпочинається з 1-го класу і діє протягом всього навчального процесу до закінчення школи. Гра "Геліантус" націлює учнів на демонстрацію своїх можливостей, формує готовність учасників гри до учіння, уміння організувати свою діяльність. Завдання гри актуалізують необхідність загальнонавчальних навичок: техніки читання, уміння зосередитися, розуміти суть поставленого запитання, відповідати на конкретне запитання; уміння працювати з текстовим матеріалом, з додатковою та науковою літературою тощо. Досвід показує, що частина учнів середньої ланки і старшокласників, економлячи час, пробують давати відповіді, не прочитавши повністю завдання, роблять поспішні, а від того часто помилкові, висновки. Завдання гри "Геліантус" змушують дітей досконало вивчати питання, зрозуміти його суть, а потім відповідати. Структура завдань гри вимагає від учня вдумливого читання всього тексту, повного розуміння питань (у кожному наступному реченні завдання є додаткова інформація, яка може докорінно змінити остаточну відповідь).

Учні, які протягом кількох років беруть участь у грі "Геліантус", поступово удосконалюють цю компетентність. Результатом такої діяльності є вміння

більшості старшокласників самостійно працювати з довідковою, додатковою та науковою літературою, складати конспект прочитаного, робити короткі записи лекцій, вибирати основне, розуміти суть прочитаного.

Гра "Геліантус" значно розширює змістовий компонент уміння вчитися на предметах природничого циклу. Запитання, що пропонуються учням не обмежені рамками тільки шкільного програмового матеріалу, а значно ширше інформують учнів про вчених, історичних осіб, відкриття, описують певні явища, умови, реакції, досліди, формуючи в дітей вміння легше засвоювати основні поняття, теорії та закони, засвоювати методи дослідницької діяльності (наприклад, вивчення властивостей речовин у хімії), формують вміння порівнювати, робити аналіз результатів досліджень, практичних та лабораторних робіт, самостійно здійснювати науковий експеримент.

Процесуальний (діяльнісний) компонент уміння вчитися при опануванні предметів природничого циклу ґрунтується на досвіді, здобутому впродовж навчання класного та позакласного. Учасники гри "Геліантус", особливо ті, які беруть участь у грі вже кілька років, свій досвід, набутий під час гри та підготовки до неї, продуктивно застосовують у проектній діяльності на уроках. Учні беруть участь у проектах, як довготривалих, коли вони працюють самостійно в позаурочний час (наприклад, вирощують кристали, визначають твердість води з різних джерел і пропонують шляхи її усунення), так і короткотривалих, коли протягом відведеного часу на занятті учень чи група учнів проектує наприклад, діяльність хімічного комбінату щодо підвищення практичного виходу продукту (амоніаку, нітратної, сульфатної кислоти) або застосовують логічне програмування можливих перетворень речовин неорганічних або органічних відповідно до їх властивостей.

Гра "Геліантус" містить запитання зміст, яких виходить за рамки шкільної програми, зачіпає широкий спектр життєвих проблем. Тому гра стає для учнів мотиваційним компонентом компетентностей уміння вчитися. Вона формує зацікавленість природничими науками як навчальними предметами, налаштовує на більш відповідальне ставлення до вивчення теоретичного матеріалу з предметів природничого циклу, стимулює інтерес до різноманітних демонстраційних дослідів; виховує ціннісне ставлення до досягнення поставленої мети. Учасники гри розуміють, що від уміння працювати залежить їх успіх.

Мета конкурсу "Геліантус" націлена на формування в учнів загальноосвітніх навчальних закладів цілісного уявлення про природу і наукового світогляду на основі знань з фізики, хімії, біології, географії [6]. Не секрет, що завдання гри "Геліантус" вчителі природничих дисциплін часто використовують під час своїх уроків, щоб похвалити навчальний процес (наприклад, у 7-х - 9-х класах складають завдання для "хімічного лото" при вивченні хімічних знаків, для "хімічного доміно", вивчаючи Періодичну таблицю хімічних елементів, при вивченні основних класів неорганічних сполук створюють

різноманітні кросворди, шаради, цікаві завдання "Знайди помилку в тексті" тощо).

Гра "Геліантус", оскільки має певні хронологічні рамки, націлює учнів на вміння зосереджуватися, концентрувати свою увагу на важливому та раціонально використовувати час. А це є дуже важливим при написанні підсумкової державної атестації та зовнішнього незалежного оцінювання з природничих предметів: хімії, біології, фізики, географії. У цьому сенсі гра "Геліантус" виступає тренувальним тестом з використанням відліку часу й аналізом кількості та якості виконаної роботи.

Інтерактивна гра "Геліантус" стимулює в учнів критичне мислення. Учні мусять шукати докази, що підтверджують або спростовують отриману інформацію, повинні працювати над розширенням особистого світогляду. Діяльність школярів повинна орієнтуватися на вміння визначити проблему та на здійснення пошуку можливостей її вирішення. І при цьому тільки практикуватися і не здаватися, а будь-які проблеми чи невдачі сприймати тільки як додаткові досвіди.

Учасники гри "Геліантус" виявляють креативність, мислять та діють не шаблонно, а вчать знаходити нестандартні рішення проблем, завдань, задач. Постановка завдань гри стимулює в учнів вміння вирішувати комплексні проблеми, розглядати завдання багатоаспектно, з різних позицій. Учасники гри "Геліантус" вчать розв'язувати соціально і особистісно значущі практичні та пізнавальні проблемні задачі, пов'язані з реальними об'єктами природи, зі сферою відносин "людина - природа", різноманітні екологічні задачі. Важливим є для розуміння учнями цілісності навколишнього світу трансдисциплінарна взаємодія, результати якої висвітлені в задачах інтерактивної гри "Геліантус". Так учні розуміють зв'язок фізики з біологією при знайомстві з оптичною системою ока і лінзи; тема води пов'язує цілу низку предметів: хімію, яка вивчає будову молекули води, водневі зв'язки, розчини, причини та механізми електролітичної дисоціації; фізику, де розглядають фізичні властивості, агрегатні стани, густину води; біологію, що підкреслює особливе значення води для живих організмів; географію, яка розкриває питання водних ресурсів планети, країни, окремих територій; екологію, що опікується проектами водопостачання та вивчає проблеми очищення питної води.

Завдання "Геліантусу" формують в учнів здоров'язберігаючу компетентність, підводять дитину до думки про цінність здоров'я та необхідності дотримання здорового способу життя, раціонального харчування, вчать простим прийомам профілактики та елементарним засобам долікарської допомоги. Придільється увага висвітленню експериментів з використанням побутової хімії, лікарських препаратів, харчових продуктів. Інформація про такі експерименти дозволяє сформулювати в учнів грамотне поводження з хімічними речовинами у повсякденному житті та побуті. Завдання "Геліантусу" стимулюють проведення домашнього експерименту. Учні вчать застосовувати набуті знання в домашній практиці (виведення плям іржі за допомогою лимонної кислоти та кухонної солі; добування крохмалю з картоплі; ряду прийомів консервації та зберігання харчових продуктів; використання питної соди як мийного засобу та розпушувача для випічки; порошку гірчиці для миття посуду). При цьому діти розуміють, що застосування натуральних засобів у побуті є значно дешевшим, ніж розрекламованих синтетичних їх аналогів. Ці приклади закладають у свідомість учнів елементи фінансової грамотності.

Питання здоров'я учасники гри "Геліантус" тісно пов'язують з екологічними питаннями, набуваючи впевненості про необхідність розумного та раціонального користування природними ресурсами в рамках сталого розвитку, розуміють роль навколишнього середовища для життя і здоров'я людини та формують основу для своєї екологічної грамотності.

Гра "Геліантус" працює на розвиток предметних компетентностей школярів. Розглядаючи ціннісний компонент предметних компетентностей, можна

зазначити, що учасники гри краще усвідомлюють місце хімії, біології, екології серед інших природничих наук; роль природничих наук в пізнанні навколишнього світу; загальнокультурний, гуманістичний характер природничих знань; значення природничих наук в житті й техніці, у розв'язуванні глобальних проблем людства. Висвітлюючи знанневий компонент, розуміємо, що в учасників конкурсу "Геліантус" легше формується розуміння пізнаваності матеріального світу; розуміння основ природних явищ; матеріальної єдності речовин та живих об'єктів у природі; розвитку природи від простого до складного; генетичних зв'язків між речовинами, між живими об'єктами; причинно-наслідкові зв'язки між складом, будовою, властивостями, застосуванням. Враховуючи діяльнісний компонент предметних компетентностей необхідно зазначити, що гра "Геліантус" допомагає учням оволодіти науковою термінологією (наприклад, хімічною мовою); методикою виконання елементарних операцій (хімічних, фізичних) та обчислень, методами пояснення природних явищ з погляду природничих наук (хімії, фізики, біології). Допомагає здійснювати аналіз інформації, а також стимулює бережливе ставлення до природи та здоров'я свого і оточуючих, здійснювати рефлексію власної діяльності.

Десятирічний досвід проведення Міжнародної природознавчої інтерактивної гри "Геліантус" серед учнів загальноосвітніх навчальних закладів м. Канева свідчить про те, що ця гра, насамперед, формує в учнів науковий світогляд шляхом цілісного сприйняття природи, базуючись на вдалому поєднанні комплексних знань з фізики, хімії, біології, екології, географії, предмету "Основи здоров'я", вміло стимулюючи дитячу цікавість до природних явищ та розвиток дослідницьких здібностей учнів.

Гра також є важливим чинником підвищення кваліфікації вчителів природничих дисциплін (фізики, хімії, біології та географії), активізуючи їхню не тільки класно-урочну, а й позакласну та позашкільну діяльність.

І, насамкінець, зазначимо, що Міжнародна природознавча інтерактивна гра "Геліантус" є одним із засобів розвитку ключових та предметних компетентностей учнів завдяки якісному й сучасному продукту, створеному авторами й розробниками методичної комісії гри.

СПИСОК ІНФОРМАЦІЙНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Гузик Н. Десять ключових компетентностей, які обслуговують особистість та її природний талант: реалізація в умовах шкільного навчання / Н. Гузик / - Київ, 2006 - 146 с.
2. Критерії оцінювання навчальних досягнень учнів у системі загальної середньої освіти // Директор школи. - № 39-40. - 126 с.
3. Кацевич Л.С. Формування ключових та предметних компетентностей учнів шляхом використання новітніх технологій / Л.С. Кацевич [Електронний ресурс]. - Режим доступу: http://gimnaz-kiv.at.ua/pdf/1_metodichka_khimija_vipr.pdf
4. Лист Міністерства освіти і науки України від 30.11.2017 №1/9-646 "Про проведення VIII гри "Геліантус"-2017" та організацію IX гри "Геліантус"-2018".
5. Наказ Міністерства освіти і науки України № 371 від 05.05.2008. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://shkola.ostriv.in.ua/publication/code-223FB48350ABA>
6. Наказ Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України від 12.10.2012 № 1101 "Про затвердження положень про Всеукраїнську українознавчу гру "Соняшник", Всеукраїнський конкурс фахової майстерності для вчителів-україністів "Соняшник - учитель" та Міжнародну природознавчу гру "Геліантус".
7. Онопрієнко І.П. Сучасні освітні технології, орієнтовані на розвиток особистості учня / Онопрієнко І.П. // Хімія. - 2011. - № 1. - С.3 - 7.
8. Пометун О.І. Компетентнісний підхід - найважливіший орієнтир розвитку сучасної школи / О.І. Пометун // Рідна школа. - 2005. - № 1 - С. 65-69.
9. Родигіна І.В. Компетентнісно орієнтований підхід до навчання / І.В. Родигіна. - Харків: ВГ "Основа", 2008 - 107 с.

С. М. Фатіф,

учитель української мови та літератури вищої категорії, учитель-методист Дмитрівського навчально-виховного комплексу "Загальноосвітня школа І-ІІІ ступенів - дошкільний навчальний заклад" Золотоніської районної ради Черкаської області

СВІТЛО МУДРОСТІ ГРИГОРІЯ СКОВОРОДИ РОЗРОБКА ЛІТЕРАТУРНОГО ВЕЧОРА-ГРИ ДЛЯ СТАРШОКЛАСНИКІВ

Мета (формувати компетентності):

предметні: поглибити знання учнів про життєвий і творчий шлях Григорія Савовича Сковороди;

ключові: розуміти вагоме місце творчості митця для подальшого розвитку української культури;

комунікативні: удосконалювати навички висловлювати власну думку щодо предмета дослідження та вміння змагатися і відстоювати здобуті знання під час літературних конкурсів;

інформаційні: розвивати вміння узагальнювати та систематизувати здобуті відомості і застосовувати їх у власній практиці;

загальнокультурні: формувати патріотичні почуття, гордість за нашого славного і талановитого земляка, великого українського філософа, письменника і педагога - **Григорія Савовича Сковороду**.

Хід заходу

Світ ловив мене, але не спіймав

Г.С. Сковорода

Учень.

Благословенні ви сліди,

Не змиті вічності дощами.

Мандрівника Сковороди

З припорошілими саквами,

Що до цілющої води

Простує, занедбавши храми.

Г.С. Сковорода

- філософ-гуманіст, письменник-демократ, мудрець і вчитель, незважаючи на віддаль віків, промовляє до своїх нащадків, як наш сучасник, засуджуючи віджиле, вітаючи нове, стверджуючи хвалу трудовому натхненню як джерелу радості, щастя. Його життєва філософія, мудре слово вчителя і наставника молоді і сьогодні знаходять дорогу до серця кожного українця, кожного сучасника.

Учениця. Доля подарувала Україні Григорія Сковороду, а ми морально зобов'язані вслухатися в його заповіді і жити сьогодні за його мудрим посланням: "Знайдімо нове серце. Одягнімося в одяг нових нетлінних надій, в нутро братолюб'я. Тоді нам все живе просвітлиться, весь мир заграє і заскаче. Буде нам щодня Великдень, не зайде сонце нам, і місяць не умалиться нам. Ми ж наречемося народом святим, людьми оновлення".

Учень. Григорій Савович відомий усім як мудрий філософ. Свої філософські погляди він висловлював практично в усіх своїх творах: віршах, байках, притчах, а особливо - у мудрих трактатах таких, як: "Вступні двері до християнської добронравності", "Кільце", "Суперечка біса з Варсавою", "Вдячний Еродій", "Розмова, звана алфавіт, чи Буквар світу". А як же розумів філософію сам мислитель?

"Головна мета життя людського, голова діл людських є дух людини, думки, серце... Філософія,

або любов до мудрості скеровує коло діл своїх, щоб дати життя духу нашому, благородство серцю, думки спокійні, серце мирне, -- то й усе світле, щасливе, блаженне. Оце і є філософія".

Учениця. Які ж основні положення філософії Сковороди?

Філософія щастя через самопізнання

Людина народжена для щастя, тому повинна бути щасливою, і прагне цього понад усе. "Щастя твоє в тобі самому: пізнавши себе, пізнаєш усе, а не пізнаєш себе - ходитимеш у темряві й боїтимешся там, де страху й не було... Шукаємо щастя по країнах, століттях, а воно скрізь і завжди з нами; як риба в воді, так ми в ньому, і воно в нас шукає нас самих. Нема його ніде від того, що воно скрізь. Воно схоже до сонячного саява - відхили лише вхід у душу свою".

Учень. Філософія серця і любові. "Серце - корінь життя, обитель вогню і любові... Що є приємнішим, солодшим і цілющим за любов? Хіба всі дарунки, навіть ангельська мова, не ніщо без любові? Що дає основу? Любов. Що творить? Любов. Що оберігає? Любов. Що дає насолоду? Любов, любов - початок, середина і кінець. Любов виникає з любові; коли хочу, щоб мене любили, я сам перший люблю".

Учениця. Наріжним каменем філософії Григорія Сковороди є ідея спорідненої праці. Вона була і залишається актуальною в усі часи. "Якщо ти усвідомлюєш, для чого ти народжений, і працюєш з приємністю, ти щасливий. Ори землю або носи зброю, займайся купецькою або мистецькою справою - роби те, для чого народжений. Повне щастя найперше не в досягненні якогось результату, а в самому процесі праці за покликанням".

Учень. Дає мудру пораду Григорій Савович і всім, хто прагне здобути нові знання, тобто всім учням і нам з вами у тому числі: "Хто думає про науку, той любить її, а хто її любить, той ніколи не перестав вчитися, хоча б зовні він і здавався бездіяльним. Добрий розум робить легким будь-який спосіб життя".

Учениця. А ще він завжди дотримуватися міри в усьому і радив понад усе цінувати час: "Надмір породжує пресит, пресит - нудьгу, нудьга ж - душевну тугу, а хто вгоріє на се, того не назвеш здоровим. З усіх утрат втрата часу найтяжча".

Учень. Усі свої переконання і знання Сковорода прагнув перекласти в голови улюблених учнів своїх, бо як видатний педагог любив учити та вмів навчити. І не було серед студентів Переяславського, а потім і Харківського колегіумів таких, які б не любили і не поважали найкращого в світі учителя - Григорія Савовича. Та на жаль, жорстокий і несправедливий світ можновладців-самодурів позбавив Сковороду можливості

займатися улюбленою справою - вчити молодь. І він обирає нову дорогу в житті.

Учениця.

*Вербовий шлях, кленовий посох.
Перепочинок де-не-де
Мудрець, замріяним філософ,
До дальніх правнуків іде.*

У простій свитині, з торбиною книжок за плечима і з нерозлучною сопілкою за поясом понад двадцять п'ять років мандрував поет і вчений Григорій Сковорода селами України та й за її межами, -- ганьбив жорстоке панство, зажерливе духівництво і царизм, навчав людей грамоти, мудрості відстоював справедливість. Цим навіки здобув Григорій Сковорода щирю любові і пошану народу до свого неспокоїного життя та безсмертних творів.

Учень. Григорій Савович Сковорода ще за життя став легендою. До Тараса Григоровича Шевченка не було в Україні популярнішою за нього людини. З цього приводу Микола Костомаров писав: "Мало можна вказати таких народних постатей, якою був Сковорода, яких би так пам'ятав і поважав народ. На всьому обширі від Острозька до Києва у багатьох будинках висять його портрети. Його мандрівне життя є предметом оповідань легенд..."

Учениця. "Він жив, як і вчив, і вчив, як і жив". Люди твердили, що ті хати, в яких побував великий народний мудрець, ніколи не покидало щастя. А сам Сковорода завжди пишався, що мав саме народні корені, що зростав між трудовим народом. Так в одному із своїх віршів він, протиставляючи себе панам, писав: Вас Бог одарил грунтами,

Но вдроз может все пропасть.

А мой жребий с голяками,

Но Бог мудрости дал часть!

Учень. Великий мислитель і філософ жив з народом і творив для народу. Його творча спадщина - це дорогий здобуток не лише української національної культури, а і всього світового мистецтва. Глибоко впевнений у своїй правді, незламний у своїх палких переконаннях Г.С. Сковорода пройшов крізь другу половину XVIII ст., як буревій, глибоко сколихнувши основи громадської думки. Він не тільки своїми поглядами, а й усім своїм життям протистояв нормам тогочасного експлуататорського суспільства. І хай не був Сковорода бунтарем, ватажком повстання, не закликав до боротьби, але його ідеї, його мудре слово виховували у сучасників вольовий дух, прагнення до вільного і справедливого життя.

Учениця. Його найцінніший спадок - це цілюще життєдайне джерело, з якого черпатимуть насагу ще десятки поколінь українців. Пам'ять про цю велику і талановиту людину навічно залишиться на сторінках літопису України і всього слов'янства.

Хай прикладаються прочани

До переляканих ікон,

Хай прорікає Первозданний

Царів, панів, корону, трон, --

Та з палицею палігрима

У нові села й городи

Прямує тіль неутолима.

Григорія Сковорода

Учитель. Після таких теплих слів щирого пошанування, звернених до великого філософа і письменника XVIII ст. Г.С. Сковорода, ми розпочинаємо ігрову частину нашого літературного вечора, яка буде проходити в стилі телевізійної гри "Найрозумніший". У ній візьмуть участь юні знавці життя і творчості нашого славного і талановитого земляка -- учні старших класів, які помагаються в ігрових конкурсах, відстоюючи свої знання.

I. Ігрова частина Перший відбірковий тур Обов'язкові запитання

- Сковорода народився на:**
 - Полтавщині;
 - Київщині;
 - Чернігівщині;
 - Черкащині.
- Сковорода творив у:**
 - XVI ст.;
 - XVII ст.;
 - XVIII ст.;
 - XIX ст.
- Ми святкуємо з дня народження Сковорода:**
 - 196 років;
 - 296 років;
 - 208 років;
 - 308 років.
- Яких літературних творів не писав Г.С. Сковорода?**
 - байки;
 - вірші;
 - трактати;
 - повісті.
- У скільки років Сковорода розпочав навчання?**
 - у 6 років;
 - у 7 років;
 - у 10 років;
 - у 12 років.
- З ким із названих людей Сковорода був знайомий особисто?**
 - Шевченко;
 - Ломоносов;
 - Ньютон;
 - Франко.
- У якій країні ніколи не був Сковорода?**
 - Словаччина;
 - Польща;
 - Німеччина;
 - Англія.
- Григорій Савович народився в сім'ї:**
 - дяка;
 - малоземельного козака;
 - чиновника;
 - ремісника.
- У якому місті розпочав Сковорода свою педагогічну діяльність?**
 - Полтава;
 - Київ;
 - Переяслав;
 - Харків.
- Сковородинівка - нині це село, де Григорій Савович:**
 - народився;
 - помер;
 - працював
 - часто домашнім учителем;
 - бував.
- Скільки років прожив Г. С. Сковорода?**
 - 94 роки;
 - 74 роки;
 - 72 роки;
 - 85 років.
- Символом праці за Сковородою є:**
 - мурашка;
 - людина;
 - бджола;
 - кінь.
- Який з творів не писав Сковорода?**
 - "Орел і Черепаха";
 - "Жайворонки";
 - "Бджола і Шершень";
 - "Щука";
- На якому музичному інструменті умів грати Сковорода ?**
 - флейта;
 - арфа;
 - цимбали;
 - бубон.
- Який навчальний предмет ніколи не викладав Григорій Савович ?**
 - поетика;
 - історія;
 - музика;
 - грецька мова.
- Скільки років вів Сковорода мандрівний спосіб життя?**
 - 25 років;
 - 30 років;
 - 35 років;
 - 40 років.
- Хто був не лише учнем і товаришем, а першим біографом Сковорода?**
 - Ковалінський;
 - Томара;
 - Панков;
 - Котляревський.
- У якому місті навчався Г. С. Сковорода?**
 - в місті Одеса;
 - в місті Переяславі;
 - в місті Харкові;
 - в місті Києві.

Додаткові запитання

- Хто такий Еродій?**
 - людина;
 - птах;
 - тварина;
 - комаха.
- Чи мав Григорій братів і сестер?**
 - невідомо;
 - мав сестру;
 - мав брата;
 - мав сестру і брата.

3. Що тричі пропонували Сковороді, але він відмовився?
 а) чернецтво; б) багатство;
 в) шлюб; г) роботу.
4. Як звали матір Григорія?
 а) Марія; б) Пелагея;
 в) Катерина; г) Ганна.
5. Через скільки років після смерті Григорія Савовича були видані його твори?
 а) через 100 років; б) через 200 років;
 в) через 150 років; г) через 250 років.
6. Скільки збірок творів уклав Сковорода?
 а) одну; б) дві;
 в) три; г) чотири.

Додатковий відбір

Завдання: дібрати пару, відшукавши одиницю вивчення для відповідної мовознавчої дисципліни.

I група: слово, звук, текст, речення.

II група: синтаксис, фонетика, морфологія, стилістика.

Правильний варіант:

звук - фонетика, слово - морфологія, речення - синтаксис, текст - стилістика.

Запитання для болільников

- Чи міг би Сковорода отримувати пенсію, проживаючи в наш час? (так, 7 років)
 - Дегустатором якого спиртного напою деякий час працював Григорій? (вина)
 - Чи мав Сковорода повну вищу освіту? (ні)
 - Чи існує нині той вищий навчальний заклад, в якому навчався Сковорода? (так, Києво-Могилянська академія)
 - Скільки років тоді там навчались, а тепер? (тоді - 12 років, а тепер - 5 років)
 - Чи буде помилковим таке звертання до Сковороди - Григорію Савичу? (ні)
 - Голова якої тварини за легендою була зображена на верхівці палиці мандрівного філософа? (голова крота)
 - З якою книгою ніколи не розлучався мандрівник? (з Біблією)
 - Після якої години Сковорода вже не споживав страви? (після вісімнадцятої)
 - Яким псевдонімом часто підписував свої листи і твори Сковорода? (Варсава)
- Жеребкування для півфіналістів**
Конкурс "Шифрувальник"

8 7 7 4 6 5 1 - Музичний інструмент (сопілка)

Другий відбіркового тур

Півфінал

Історія

- Сучасником якої історичної боротьби простого народу став Г.С.Сковорода?
(1768 рік - Коліївщина)
- Який єдиний вищий навчальний заклад був у ті часи на Україні?
(Києво-Могилянська академія)
- Відкриття якого вищого навчального закладу сприяло діяльності Сковороди?
(Перший український університет у місті Харкові)

- Солістом придворного хору якої цариці був Сковорода? **(Єлизавети)**
- Яку історичну особу прославляє Сковорода у вірші "De Libertate"?
(Богдана Хмельницького)
- Коли було поставлено перший пам'ятник Сковороді? **(у 1918 році)**
- Яке ім'я батька Григорія Сковороди? **(Сава)**
- У якому році були вперше видані твори Сковороди? **(у 1894 році)**
- Чи писав Григорій Савович твори на історичну тему? **(ні)**
- Чи міг Сковорода бути особисто знайомим з Богданом Хмельницьким? **(ні)**
- Який соціальний лад панував у той час на Україні? **(кріпосництво)**
- У приміщенні якого навчального було створено перший музей Сковороди?
(у Переяславському колегіумі)

Біографія

- Коли народився Г.С.Сковорода? (з грудня 1722 року)
- У якому вищому навчальному закладі навчався майбутній філософ? (Києво-Могилянська академія)
- Чи мав Сковорода закінчену вищу освіту? (ні, він провчився 10 років, а не 12)
- З якого року починаються мандри Сковороди? (з 1769 року)
- Кому сказав Сковорода наповнені іронією слова: "Одна справа єпископський жезл, а інша - пастуша сопілка"? (переяславському єпископу)
- Де навчався і проживав Григорій Савович за кордоном? (Німеччина, Польща, Словаччина, міста Галле, Токай)
- Де закінчив свою життєву дорогу Сковорода? (село Іванівка)
- До якого чину дослужився в при дворному хорі цариці? (придворний уставщик, регент)
- Де записані слова: "Світ ловив мене, та не спіймав"? (на могилі)
- Коли помер Григорій Савович? (9 листопада 1794 року)
- Як називалася річка, на берегах якої пройшло дитинство Г. Сковороди? (річка Многа)
- Як звали дружину Григорія Савовича? (не був одружений)

Педагогіка

- У якому педагогічному закладі розпочав Сковорода свою педагогічну діяльність? (у Переяславському колегіумі)
- Викладачем якої навчальної дисципліни він був у Переяславському колегіумі? (поетики)
- Домашнім учителем якого учня він був? (Василя, сина поміщика Томари)
- У якому місті, крім Переяслава, ще займався педагогічною діяльністю? (у місті Харкові)
- У якому селі на Черкащині працював Сковорода домашнім учителем? (у селі Коврай)
- Де написав Григорій Савович посібник-підручник "Вхідні двері до християнської доброчинності"? (у місті Харкові)
- Викладачем якої мови працював Сковорода у Харківському колегіумі? (грецької)

8. Хто був першим учителем Сковороди? (Юліан Прокопович)
9. Ким за професією був Григорій Савович? (учителем)
10. Хто, на думку Сковороди, повинен займатися вихованням дітей? (батьки)
11. Хто порадив батькам Григорія віддати сина на навчання до Києво-Могилянської академії? (Юліан Прокопович)
12. Хто такий Михайло Ковалинський? (улюблений учень і перший біограф)

Байки

1. Протягом якого часу написав Сковорода свою збірку байок? (1769 - 1774 рр.)
2. Як називається друга частина у байках Григорія Савовича? (сила)
3. Байки Сковороди поетичні чи прозові? (прозові)
4. Як називається невеличкий, здебільшого віршований, повчально-гумористичний твір? (байка)
5. Який улюблений художній засіб байки? (алегорія)
6. Як називав свої байки Сковорода? (притчі)
7. Як називається збірка байок Григорія? ("Байки Харківські")
8. Скільки творів входить до збірки "Байки Харківські"? (30 байок)
9. На якого античного байкаря рівнявся Сковорода і вважав його своїм учителем? (Езоп)
10. Де написав свої байки Сковорода? (у місті Харкові і в селі Бабаї)
11. Як називається перша частина байок? (Фабула)
12. Кому подарував Сковорода свою збірку байок? (Опанасу Панкову)

Поезія

1. Як називається збірка поетичних творів Г. Сковороди? ("Сад божественних пісень")
2. Кому належать слова: "Світ ловив мене, та не спіймав"? (Сковороді)
3. Протягом якого часу укладалась збірка поетичних творів? (1753 - 1785 рр.)
4. Що описує поет у вірші "Гей поля, поля зелені"? (пейзаж)
5. Звідки взяв Григорій Савович епіграфи до своїх поетичних творів? (з Біблії)
6. Скільки творів увійшло до збірки "Сад божественних пісень"? (30 творів)
7. Під яким номером стоїть пісня "Ой ти пташко жовтобока"? (під № 18)
8. Хто ця "пташка жовтобока"? (Синичка, ремез)
9. Як перекладається вислів "De Libertate"? (про свободу)
10. Який відомий драматург використав пісні Сковороди у своєму творі? (І. П. Котляревський у п'єсі "Наталка Полтавка")
11. У якому творі Т. Г. Шевченко перегукується із Сковородою? (у поемі "Сон")
12. Який відомий поетичний твір Г. Сковороди не увійшов до збірки "Сад божественних пісень"? (вірш "De Libertate")

Сюрприз

1. До якої частини мови належить слово "Григорій"? (іменник)
2. Який рід іменника "сковорода"? (жіночий)
3. Із скількох літер складається ім'я батька Сковороди? (з чотирьох)

4. Який розділовий знак стоїть у реченні "Світ ловив мене, та не спіймав"? (кома)
5. Що означає слово "пілігрим"? (мандрівник)
6. Із скількох букв складається корінь слова "вчити"? (із двох : вч)
7. Який склад у слові "мандрувати" є наголошеним? (третій - ва)
8. Чи можна перенести слово "ім'я" з рядка в рядок? (ні)
9. "Байки Харківські". "Харківські" -- це якісний, відносний чи присвійний прикметник? (відносний)
10. З якої літери пишеться слово "божественних" у назві поетичної збірки "Сад божественних пісень"? (з малої)
11. Сковорода був вільнолюбивою людиною. Як напишемо слово "вільнолюбива"? (напишемо разом)
12. Улюбленою книгою Григорія Савовича була Біблія. Чи береться Біблія як назва книги у лапки? (ні, не береться)

Фінал

Додатковий відбірковий конкурс, якщо не визначилися лідери-фіналісти

Завдання: поставити прізвища письменників у порядку часу їх життя та літературної діяльності.

2. Сковорода

4. Шевченко

1. Вишенський

3. Котляревський

Правильний варіант: Вишенський, Сковорода, Котляревський, Шевченко.

Жеребкування для фіналістів

Конкурс "Мозаїка".

Завдання: скласти з літер Ф О С Ф О Л І слово. (Філософ)

Умови гри: за кожну правильну відповідь на запитання зі своєї категорії - 2 бали, за правильну відповідь на запитання суперника - 3 бали, а за правильну відповідь на загальні запитання - 1 бал.

Табло для фіналістів

1	2	3	4	5	6
7	8	9	10	11	12
13	14	15	16	17	18
19	20	21	22	23	24
25	26	27	28	29	30
31	32	33	34	35	36
37	38	39	40	41	42

Червоний колір - філософія (1, 4, 12, 13, 21, 24, 25, 29, 32, 42).

Синій колір - теорія літератури (3, 8, 10, 17, 19, 22, 27, 34, 36, 41).

Жовтий колір - музика (6, 7, 11, 15, 18, 23, 26, 35, 37, 39).

Білий колір - загальні запитання (решта цифр).

Філософія

1. Скільки філософських творів Сковороди дійшло до нашого часу? (17)

4. Як називав свої філософські твори Сковорода? (трактати)

12. Яка назва найвідомішого трактату філософа, в якому викладено вчення про "споріднену працю"? ("Алфавіт" чи "Буквар світу")

13. Для чого народжена людина за Сквородою? (для щастя)

21. Що обов'язково повинна пізнати кожна людина, щоб бути щасливою? (повинна пізнати себе)

24. Яка філософія серця Сквороди? ("Серце повинне любити")

25. Що є основою дружби за Сквородою? (спільні погляди)

29. Без чого людина не може бути щасливою? (без любові)

32. Який синонім до слова "філософ"? (мудрець)

42. У яких творах, крім трактатів ще висвітлював Скворода свої філософські погляди? (у байках)

Теорія літератури

3. Як називається праця Сквороди з поезики? ("Рассуждение о поэзии и руководство к искусству оной")

8. Яку систему віршування відстоював і теоретично довів Григорій Савович? (Силабо-тонічну систему віршування)

10. Що таке "панегірик"? (хвалебна пісня)

17. Який художній засіб часто використовував Скворода у пейзажних віршах? (метафору, епітет, персоніфікацію)

19. Який жанр увів в українську літературу Скворода? (байку)

22. Коротке логічне судження, яке в стислій формі містить глибоку думку. Це? (афоризм)

27. Який відомий сатиричний твір написав Григорій Савович? (вірш "Всякому місту звичай і права")

34. До яких творів Скворода приєднував епіграфи? (до віршів)

36. Як називаються художні твори, в яких описується природа? (пейзажні)

41. Що таке алегорія? У яких художніх творах вона найчастіше використовується? (алегорія - інакомовлення, використовується у байках)

Музика

6. Хто був першим композитором творів Сквороди? (сам автор)

7. На основі якого поетичного твору виникло аж дві народні пісні? (вірш "Ой ти пташко жовтобока")

11. Який відомий літературний герой співає піні Григорія Сквороди? (Возний із п'єси І. П. Котляревського "Наталка Полтавка")

15. Який музичний інструмент був завжди поряд із Сквородою? (сопілка)

18. На яких музичних інструментах, крім сопілки, ще умів грати Скворода? (орган, флейта, бандура, кобза, скрипка, ліра, гуслі)

23. Як називав свої поетичні твори Григорій Савович? (пісні)

26. На якому музичному інструменті грав перший учитель Сквороди? (на скрипці)

35. Хто подарував Сквороді сопілку? (перехожий кобзар)

37. Де співав Скворода? (церковний, академічний і придворний хор Єлизавети)

39. У якому навчальному закладі працював Скворода учителем музики? (у Харківському колегіумі)

Загальні запитання

2. Скільки букв у сучасному українському алфавіті? (33 букви)

5. Коли вийшла перша збірка "Кобзар" Т. Г. Шевченка? (у 1840 році)

9. Яка планета найбільша у нашій Сонячній системі? (Юпітер)

14. Скільки вершин має прямокутний паралелепіпед? (8 вершин)

16. Яка найвища вершина Карпатських гір? (Говерла - 5370 м.)

20. Що таке "флора"? (рослинний світ)

28. Скільки клапанів має серце людини? (чотири)

30. Який оксид є найпоширенішим у природі? (оксид гідрогену - вода)

31. Хто очолив національно-визвольну боротьбу українського народу проти польської шляхти у 1848-1854 роках? (Богдан Хмельницький)

33. Чому дорівнює периметр чотирикутника? (сумі всіх сторін)

38. Що таке синоніми? (слова однакові або подібні за значенням, але зовсім різні за звучанням і написанням)

40. Хто є автором Гімну України? (Чубинський і Вербицький)

Підведення підсумків літературної гри "Найрозумніший"

Нагородження фіналістів та найактивніших вболівальників.

Учитель. На цьому наше літературне свято закінчується. Маю великі сподівання, що знання, здобуті вами при підготовці до свята, знадобляться у подальшому житті. І у вас виникне бажання ще краще дослідити життя і творчість Григорія Сквороди, відкрити нові, невідомі сторінки і донести до сердець майбутніх поколінь любов і повагу до цієї великої людини. А всі дороги до Г. Сквороди будуть завжди відкриті для сучасників і нащадків, бо невичерпне джерело мудрості і добра цього геніального сина української землі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Глухова П. А. Позакласна робота як засіб підвищення ефективності уроку / П. А. Глухова. - Київ: Радянська школа, 1983. -- 119с.
2. Захарчук Д. В. Ігри з літератури / Д. В. Захарчук. - Київ: Радянська школа, 1970. - 224с.
3. Семиченко В. А. Психологія педагогічної діяльності / В. А. Семиченко. - Київ: Вища школа, 2004. - 335с.
4. Скворода Г. Вибрані твори / Г. Скворода. - Харків: Прапор, 2007. - 384с.
5. Скворода Г. С. Сад пісень: Вибрані твори / Г.С. Скворода. - Київ: Веселка, 1980. - 190с.
6. Скворода Григорій. Твори / Г. Скворода. - Київ: Веселка, 1996. - 271 с.
7. Ярмаченко М. Д., Калениченко Н. П. Питання освіти та виховання у творчій спадщині Г. Сквороди / М. Д. Ярмаченко, Н. П. Калениченко // Початкова школа. - №12. - 1995. - С. 4-6.

В.І.Горовенко,

учитель початкових класів Єрківської загальноосвітньої школи I - III ступенів імені Героя України В.М.Чорновола Єрківської громади

**"НАРОДОЗНАВСТВО" - ЗНАННЯ
ПРО НАРОД**

Кожна нація, кожен народ, навіть кожна соціальна група має свої звичаї, що виробилися протягом багатьох століть і освячені віками.

Але звичаї - це не відокремлене явище в житті народу, це - втілені в рух і дію світовідчуття, світосприймання та взаємини між окремими людьми. А ці взаємини і світовідчуття безпосередньо впливають на духову культуру даного народу, що в свою чергу впливає на процес постання народної творчості. Саме тому народна творчість нерозривно зв'язана зі звичаями народу.

Народні звичаї - це ті фактори, за якими пізнається народ не тільки в сучасному, а й в його історичному минулому. Звичаї, а також мова - це те, що об'єднує окремих людей в один народ, в одну націю.

Народні звичаї охоплюють усі ділянки громадського, родинного і суспільного життя. Звичаї - це ті неписані закони, якими керуються в найменших щоденних і найбільших всенародних справах. Звичай, а також мова - це ті найміцніші елементи, що об'єднують окремих людей в один народ, в одну націю. Звичаї, як і мова, виробилися протягом усього довгого життя і розвитку кожного народу. [4, с.11]

В усіх народів світу існує повір'я, що той, хто забув звичаї своїх батьків, карається людьми і Богом. Він никає світом, як блудний син, і ніде не може знайти собі притулку та пристановища, бо він загублений для свого народу...

Щоби по справжньому пізнати свій народ, необхідно вивчати його історію, мову, культуру. І не тільки культуру, що створена талановитими архітекторами, художниками, музикантами, акторами, письменниками, вченими, але й ту, що впродовж багатьох століть творилася і плекалася в народному середовищі, передавалася від покоління до покоління, безперервно розвивалася і водночас зберігала певні стійкі свої риси, які утверджувалися, поширювалися, себто ставали традиційними.

Крокуючи в ногу з сучасністю, ми все більше втрачаємо традиції наших предків, віддаляємося від звичаїв свого народу, набутих століттями. Але в останні роки народ ніби прокинувся від сну і усвідомив, що духовне багатство нашого народу - це неоціненний скарб і втрачати його не можна. Тому все частіше ми бачимо, як народні звичаї та обряди повертаються у наше сучасне життя. Та добре було б, щоб з дитинства, по краплині ми могли б прививати дітям любов до народного багатства. Саме на допомогу вчителю, в цьому питанні, стане варіативна складова навчального плану.

Народознавство - предмет варіативної складової, який дає змогу пізнати свій народ, традиції і обряди свого краю. Термін "народознавство" має дуже широке значення, охоплює все те, що стосується знання про народ. Це і його походження, його мова, побут, матеріальна і духовна культура.

Починаючи роботу з першого та другого класу, потрібно звернути увагу на те, що є найближчим для дитини. Це звичайно, земля на якій ми народились, наше рідне місто та село, вулиця, на якій живемо. Чим вони особливі? Звичайно ж домівка і сім'я для кожної дитини - це своєрідний світ добра, тепла і ласки. Тому звичаї і сімейні свята мають особливе значення для молодшого школяра. А хата - це своєрідний оберіг від усього лихого. Мама і тато, дідусь і бабуся - найближчі і найрідніші люди. І шанобливе ставлення до них передається через століття. Предмети, даровані ними, для дітей стають, інколи, великою цінністю і набувають особливого значення. [4.1 - 136] Навчальним посібником для учнів 1 - 2 класів може бути "Живиця", авторами якого є: Н.С.Івасько, О.Д.Жовнір, О.М.Коструба - К.: Арка 2000р.. Він вміщує в собі такі розділи:

Ми живемо в Україні

Рідна домівка

Рід, родина, рідня

Дитячий фольклор

Немає мови без народу, а народу без мови. Якими прекрасними словами характеризують її поети та письменники: солов'їна, калинова, материнська, барвінкова... І це дійсно так. З самого раннього дитинства ми чуємо прекрасну колискову, чи українську народну казку, в якій завжди перемагає добро. А батьківське гостре слівце, інколи, так запам'ятається, що на довго залишає про себе слід. І ці народні приповідки теж пройшли до нас довгий шлях. [3.3 - 207] Ближче познайомитись з ними та зрозуміти їхнє значення нам допоможе посібник для вчителя "Шляхами народних приповідок" автором якого є В.Кононенко - К.: - РВЦ Проза 1994р.

Національний одяг - має велике значення для кожного народу. В українському народному костюмі втілилася історична доля нашого народу, його культура і традиції. Він зберігає в собі особливості різних культурних епох, тому є одним з найважливіших історичних джерел вивчення культурних особливостей українського народу.

Археологічні розкопки свідчать, що український народний костюм з'явився ще в часи Київської Русі. Про красу та самобутність українського одягу дуже точно сказав Ілля Рєпін, порівнявши українок з парижанками: "Тільки

малоросіянки та парижанки вміють одягатися зі смаком! Ви не повірите, як чарівно одягаються дівчата, парубки теж спритно: ... це дійсно народний, зручний і граціозний костюм. А які дукати, моністи, головні убори, квіти! А які обличчя! А яка мова! Просто краса, краса і краса!"

Велике значення в українському жіночому костюмі відводилося прикрасам. Так, поверх вишиванки одягали намисто або буси. Кількість і розмір намистин безпосередньо говорили про фінансове становище родини.

Святковий жіночий костюм відрізнявся від повсякденного якістю тканини, розмаїттям кольорів і візерунків. У святкові дні дівчата одягали на голову вінок, а на шию якомога більше різнокольорових прикрас.

Приємно усвідомлювати, що український народний костюм і сьогодні залишається затребуваним і популярним. Елементи традиційного одягу часто-густо використовуються в повсякденному житті - чоловічі та жіночі вишиванки, вінки з квітів, стрічки для волосся. У спеціалізованих магазинах ви без зусиль зможете купити вишиванку, або інші елементи національного костюму. [2.489 - 546]

Складний і тривалий шлях розвитку пройшли й українські календарно-побутові звичаї та обряди. Таку назву вони отримали через зв'язок з календарними циклами (зимою, весною, літом, осінню). Навіть в наш час ми не уявляємо собі зими без таких свят як Миколая, Нового року, Різдва, колядування та щедрування, Водохреща. Весни - без Вербної неділі, Великодня. Літа - без свята Трійці (Зелених свят), Івана Купала, Маковія, Спаса. Осінь - без свята хліба, Покрови. Отже кожна пора мала свою важливу дату - кульмінаційну точку, до якої й були приурочені народні звичаї та обряди річного календарного кола. [2.121 - 168]

Для учнів 3 - 4 класу навчальним посібником може слугувати "Дивосвіт", авторами якого є: Н.С. Івасько, О.Д.Жовнір, О.М.Коструба - К.: Арка 2000р.. саме тут у доступній для дітей мові викладено матеріал про найвідоміші народні свята пов'язані з календарними циклами [5.3 - 167]

У давнину жодне свято українця не обходилося без певних речей, що брали активну участь у святкових обрядових діях. Навіть сьогодні ми собі не уявляємо Великодня без писанки, весілля без рушника чи короваю, Зелених свят без клечання і т.д. Часом ми не усвідомлюємо, що це не просто атрибути свята - для наших предків вони були оберегами. У давнину людина відчувала тісніші зв'язки з силами природи, диференціювала їх на добрі і злі, причому добрі були оберегами від злих. [1.171 - 182]

Не менш цікавим компонентом нашої рідної культури є народні повір'я, забобони та прикмети, пов'язані з різними природними явищами, тваринами, рослинами, днями тижня, порами року та безпосередньо з фізичним та духовним життям самої людини. Іноді ми навіть не задумуємось, але переконані в тому, що коли

розсипати сіль - буде сварка і сльози; чорний кіт перебіжить дорогу - на невдачу; з повними відрами перейдуть дорогу - на удачу, ліве око свербить - радітимеш, праве - когось побачиш. [1.182 - 238]

Важливою складовою частиною матеріальної культури кожного народу є його їжа. В українців за часом уживання та престижністю вона поділяється на дві великі групи: щоденна і святкова. За вмістом основного продукту на - борошняну, овочеву, молочну, круп'яну, м'ясну, фруктову та комбіновану.

У щоденному харчуванні селян головне місце посідав хліб. "Хліб - усьому голова" - так говорять у народі. Та до хліба добре мати шматок сала, миску смачного українського борщу, макітру вареників чи галушок, кільце ковбаски... [2.547 - 560]

Господині добре вміють готувати. За народним звичаєм не можна відмовити голодному чи спраглому. І до сьогодні ми знаємо, що український народ - гостинний народ. Мати передає свої сімейні секрети доньці, в приготуванні страв. От тому і виходить, що кожна господиня, коли варить борщ, бере однакові продукти для його приготування, а мамин борщ - найсмачніший.

На уроках з народознавства можна провести конкурси, на яких діти зможуть покуштувати і оцінити різноманітність українських страв, які приготували самі чи з батьками. Обмінятися рецептами та згадати, можливо, забуті, які пам'ятають лише бабусі.

Користуючись зібраними відомостями та літературою можна організувати власні веселі вечорниці, підготувати театральну виставу чи концерт народної пісні.

За допомогою роботи дослідницьких груп у класі, діти вчать досліджувати, збирати і аналізувати матеріал, систематизувати і художньо оформляти роботи. А отже, кожна дитина може віднайти себе в роботі, розкрити свої здібності, бути корисною, потрібною. В учнів формується риса взаємодопомоги, співпраці. Вони розуміють важливість своєї ланки роботи в цілому ланцюжку. Вчать передбачати результат, оцінювати його, робити висновки та виправляти помилки. А головне вивчати історичну та культурну спадщину свого народу. І не з підручників, а від старожилів свого села, бабусь та дідусів, не сидючи за партою, а на практиці, активно діючи і досліджуючи.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Шкода М.Н. Традиції і свята українського народу / М.Н. Шкода.- Донецьк: ТОВ ВКФ БАО, 2007. - 235с.
2. Українське народознавство: навч. посібник/ За ред. С.П.Павлюка, Г.Й.Горинь, Р.Ф.Кирчіва. - Львів: Фенікс, 1994. - 180с.
3. Кононенко В. Шляхами народних приповідок - Київ: РВЦ Проза 1994. - 123с.
4. Воропай О. "Звичаї нашого народу". Етнографічний нарис. - Мюнхен: Українське видавництво, 1958. - С. 11 - 13.

В.І.Комар,

учитель української мови і літератури Черкаської ЗОШ I-III ступенів №12 Черкаської міської ради;

Л.В. Яворська,

учитель зарубіжної літератури Черкаської ЗОШ I-III ступенів №12 Черкаської міської ради

ПРИРОДА - ЦЕ КАЗКА, ЯКУ ТРЕБА ЧИТАТИ СЕРЦЕМ

РОЗРОБКА УРОКУ ПОЗАКЛАСНОГО ЧИТАННЯ. 5 КЛАС

Мета: формувати компетентності:

предметні (знання творчості письменників про природу; навички дослідницької роботи, виразного читання напам'ять, зв'язного мовлення, любов до художнього слова, естетичний смак);

ключові (уміння вчитися: прагнення нових знань;

комунікативні: навички роботи в групах, спілкування в колективі;

інформаційні: уміння знаходити потрібну інформацію та презентувати її;

загальнокультурні: прагнення літературної освіченості, естетичний смак, читацькі інтереси.)

Тип уроку: урок позакласного читання.

Обладнання: виставка книг про природу, аудіозапис з голосами птахів, мелодія П. Чайковського "Пори року", мультимедійна дошка.

*Ми приходимо у світ для того,
щоб зрозуміти красу*

В. Сухомлинський

Хід уроку**I. Організаційний момент.**

Вступне слово вчителя. Створення емоційного настрою.

II. Актуалізація опорних знань.

Слово вчителя. На дошці написані слова, з яких маємо прочитати прислів'я:

Жи	ви	при
5	6	2
3	ро	у
1	3	6
Дою	друж	ть
4	7	9
Бі,	й	бу
8	10	11
Де	во	на
12	13	14
То	бі	у
15	16	17
Служ	бі	
18	19	

Відповідь: З природою живи у дружбі, то й буде вона тобі у службі.

- Як розумієте зміст прислів'я?

2. Фольклорний калейдоскоп "Хто більше?"

Учитель. Які прислів'я, приказки та висловлювання видатних людей про природу ви підготували вдома?

Зразок

- Природа одному мати, а другому - мачуха.
- Земля дає все і забирає все.
- Земля- наша мати всіх годує.
- Дай землі,- то й вона дасть тобі
- Поезія землі не вмре ніколи

(Дж. Кітс)

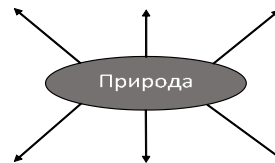
Люби природу не як символ

Душі своєї,

Люби природу не для себе,

Люби для неї

(М. Рильський)

3. "Асоціативний куц"

До центрального слова записати слова та фрази, які стосуються теми: жива, нежива, рослини, тварини, людина, пори року, сонце, повітря, вода.

III. Мотивація навчальної діяльності. Оголошення теми й мети уроку.

Слово вчителя. Природа - це непрочитана книга. Сьогодні ми спробуємо торкнутися її сторінок, будемо милуватися красою, вчитися оберігати, шанувати, дбайливо ставитися до неї. Зараз опрацюємо теоретичний матеріал

Словникова робота

Вірш - поняття, яке використовується в декількох значеннях:

- 1) рядок віршованого твору, що характеризується ритміко - інтонаційною завершеністю, яка спричиняє обов'язкове відокремлення від іншого рядка кінцевою паузою;
- 2) цілісний текст - віршований твір;
- 3) антонім до поняття "проза", синонім до поняття "поезія".

Найчастіше поняття "вірш" уживається в другому значенні - як цілісний текст.

Пейзаж - опис природи будь - якого незамкненого простору зовнішнього світу; види пейзажу різноманітні за змістом (лісові, степові, морські, міські тощо) і призначенням у творі (утілення почуттів, думок, настроїв; розкриття образу; вираження позиції автора тощо)

Гармонія - злагодженість, взаємна відповідальність різних якостей, явищ, предметів.

Слово вчителя. Усе, що нас оточує і не зроблене руками людей - це природа. Спілкування з природою дає найбільшу насолоду та радість, викликає найпалкішу любов до рідного краю, до життя. Природа є джерелом натхнення для художників, композиторів. Шепіт води, зелених дібров, спів пташок, запах квітів - усе це природа рідного краю. Недарма природу називають ненькою.

IV. Робота над темою

Слово вчителя. Готуючись до уроку, клас об'єднали в групи. Кожна з них мала завдання. Тому запрошуємо учнів I групи, яка має назву "Поетичний салон".

"Поетичний салон"

Учень 1. Моя мама дуже любить вірші Ліни Костенко. Вона порадила вивчити вірш "Березовий листочок".

Іще не сніг і навіть ще не іній,

Ще чути в полі голос череди

Здригнувся заць - ще такий осінній,

Куди не ступиш, все щось шарудить!
Чи, може, це спинається грибочок?
Чи, може, скрадається хижак?
То пролетить березовий листочок,
То пробіжить невидимий їжак.

Учениця 2. Я вивчила вірш П. Воронька "Зелене місто"

Ми посадили липи та клени-
Буде наше місто зелене.
Ми посадим в полі тополі -
Хай зростають вони поволі.
Ми обсадили школу бузками
Та обі'єм площі квітками,
Хай ростуть дерева й квіти,
Ми щасливі, радісні діти.
Дерева зростатимуть з нами,
Задзвенять над містом гілками,
Хай шумить за містом ліщина,
Хай цвіте - розцвіта Батьківщина

Учениця 3. А я теж вивчила вірш "Про природу", який написала Ліна Костенко

Ще назва є, а річки вже немає.
Усохли верби, вичовкли рови,
І дика качка тоскно обминає
Рудиментарні залишки барви.
Куди ти ділась, річенько!
Воскресни!
У берегів потріскались вуста.
Барвістих лук не знають твої весни,
І світить спека ребрами моста.
Стоять мости над мертвими річками,
Лелека зробить декілька кругів.
Очерети із чорними свічками
Ідуть уздовж колишніх берегів...

Учень 4. Я прочитав вірш Генріха Гейне "Блискучого літнього ранку..." в перекладі Лесі Українки.

Блискучого літнього ранку
Ходжу я по своєму саду
Квітки розмовляють, шепчуть,
А я, я мовчазний іду
Квітки розмовляють, шепчуть,
Благає їх погляд сумний.
" Не гнівайтесь на нашу сестричку,
Блідий чоловіче, сумний!"

Учень 5. Я дуже люблю зиму. Це найкраща пора року. Гарно описав її В. Сосюра у вірші "Зима".

Скаженіє зима, утверджуючи
Свою владу, показуючи силу, н
амітає кучугури, замітає сліди.
Махне білим крилом і
Земля покрита білим снігом.

Учитель. Ми прийшли на цю землю, щоб працювати, творити. Але ніколи не забуваймо, що кожен із нас є невід'ємною частинкою матінки - природи. Без неї ми ніхто, бо не можемо обійтися без дарів, якими нас годує природа. Її душа, як наша. Тому любимо і бережимо загадкове життя природи.

Звучить аудіозапис "Спів пташок". На фоні мелодії учень виразно читає уривок із оповідання Дж. Даррелла "Балакучі квіти"

Долівка була густо встелена насінням; воно приємно хрумкотіло під ногами, наче дрібний гравій на пляжі. Зачарований такою силою птаства, я неквапом переходив од клітки до клітки, милуючись кожною пташиною...

На мою втіху, тут виявилися щиглі зі строкатим клоунським оперенням - червоним, жовтим, чорним; оливково - жовті зеленяки, схожі на цитринове листя в розпалі літа; коноплянки в ошатних шоколадно - білих твідових костюмах: рожевогруді снігурі та ще безліч іншого птаства.

- Вони сьогодні в доброму гуморі, бо надворі сонячно... Ти розумієш...коли сонце перейде на цей бік, вони почнуть співати, адже так, мої співушечки ?

Слово вчителя:

1. Зверніть увагу на виставку книг і скажіть, чи відповідають вони темі?

2. Розгляд і аналіз дитячих ілюстрацій до теми.

Слово вчителя

Етнографи - це II група учнів, які будуть розповідати про ліки, яким тисяча років.

"Зелена аптека". Відваром з листя волоського горіха лікували захворювання шкіри, ангіну. Будь - які застуди проганяли калиновими напоями.

Материнка лікувала горло, шлунок; допомагала позбутися подагри кульбаба. А напої з хвоща польового очищали організм. Українці завжди у дорогу брали пучок чебрецю. У народі називають "богородицькою травою". Гарячий аромат чебрецю нагадував тепло рідної домівки, відновлював сили, зміцнював організм, заспокоював нерви.

Здавна шанували подорожник, любисток, ромашку, калину, малину, горобину, звіробій, спориш... Усього не перелічити. Тож знайте: коло нас росте не просто трава, а її величність Рослина.

Домінік П'єр де ля Фліз зауважував, що особливою прикрасою для українських дівчат є квіти, зокрема в святкові дні, а якщо, залежно від пори року, їх ніде взяти, замінюють гілочками зеленого барвінку та червоними ягодами калини, спеціально залишеними з осені, або штучними квітками, які вони самі роблять із пофарбованого пір'я та кольорового й золотистого паперу.

Слово вчителя. Група "Народознавці" презентує цікавий матеріал про овочі.

Морква полегшує запам'ятовування формул вищої математики, стимулює обмін речовин у мозку.

Ананас - улюблений фрукт діячів мистецтва.

Авокадо - джерело енергії для недовго тривалої пам'яті завдяки високому вмісту жирних кислот.

Горіхи особливо ефективні, якщо у вас тривала поїздка за кермом.

Цибуля допоможе в разі розумової перевтоми та психічного виснаження, постачає мозок киснем.

Капуста знімає знервованість.

Цитрина дезодорує думки та полегшує сприйняття інформації.

Слово вчителя. Група "Джерельце" заспіває пісню "Немає України без калини" (сл. Г. Клок, муз. М. Ведмедері)

V. Узагальнення і систематизація знань.

Слово вчителя:

Які твори про природу вам сподобались?

Яка думка об'єднує ці твори?

1. Гра "Рими поруч"

У нас осінь	(золота)
Зібрані давно	(жита)
Час назад	(не поверта)
Ахілєсова	(п'ята)

2. Гра "Репортер"

До нас завітали репортери і хочуть, щоб ви дали інтерв'ю "Якою я хочу бачити природу?"

VI. Підсумок уроку

Звучить мелодія П. Чайковського "Пори року"

Завершальне слово вчителя:

Пам'ятайте!

Щоб пташки у нас співали,

Щоб сади у нас цвіли

І дерева підросли,

Щоб літали в чистім небі

І лелеки, й журавлі, бережить природу, діти

VI. Домашнє завдання. Скласти сенкан про природу

Додаток до уроку

Відгадайте загадки

Дуга з'єднала береги,

Немов у казці, гожа.

А от дзвіночка до дуги

Ніхто вчепить не може (Веселка)

Він і грає, і пече
І як зайчик, грається
Схочеш взяти його - втече
І мерщій сховається (**Промінь сонця**)
Нещасний бідолаха
Має шапку, та не має голови,
І має до того ж
Лише одну ногу, та без черевика (**Гриб**)
Його в лісі зустрічаєш і з здивуванням викликаєш:
"Він тримає капелюха на носі, а не на вухах!" (**Гриб**)

Поезія
Ластівки пропали,
А вчора зорею
Всі граки літали
Так, як мережа, миготіли
Он над тією горою.
З вечора все спить,
На дворі темно.
Аркуш сухий валиться,
Вночі вітер злється.
Так стукає у вікно.

(**А. Фет**)

До місяця
Чи стомився ти, що зблід,
На небо сходячи - і звідти одиноко
Зорячи в наш темний світ
Поміж зірок чужий, як журне око,
Що міниться, не можучи знайти
Достойної для вірності мети?
(**Персі Біші Шеллі**)
(**Переклад В. Мусика**)

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Антонов О.К. Енциклопедія історії України: Т. 1: А-В / Редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. НАН України. Інститут історії України. - Київ: В-во "Наукова думка", 2003. - 688 с.
2. Білецька О.М. Віночки вити - життя любити / О.М. Білецька // Поч. школа - 1995. - № 8. - С.10-12.
3. Воропай О. Звичаї нашого народу: Етнограф. Нарис / О.Воропай. - К., 1995 - 126с.
4. Довідник цікавих фактів [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <https://dovidka.biz.ua>.
5. Ковальчук О. В. Українське народознавство: книга для вчителя/ О.В. Ковальчук. - Київ: Освіта, 1992. - 176с.
6. Леся Українка. Зібрання творів у 12 тт. - Київ : Наукова думка, 1975. - Т. 2. - С. 133 - 147.
7. Приходченко К.І. Календарний рік у вправах і завданнях. Зима [Текст] : метод. матеріал / К.І. Приходченко. - Харків : Видавнича група "Основа", 2004. - 144 с. - (Б-ка ж-лу "Вивчаємо українську мову та літературу" ; вип.12).
8. Скуратівський В. Берегиня / В Скуратівський. - Київ: Радянський письменник. 1987. - 280с.
9. Цимбалюк В.І., Жайворонок В.В. Народознавство: навчальний посібник для початкових класів середньої школи. Ч. 1 / В. І. Цимбалюк, В. В. Жайворонок. - Київ : Витоки, 1992. - 127 с.
10. Шкільний словник з українознавства [Текст] / О. І. Потапенко, В. І. Кузьменко. - Київ: Укр. письм., 1995. - 290, [1] с. - Алф. покажч.: с. 281-286. - Бібліогр.: с. 287-291.

О.В. Бардадим,

учитель хімії Смілянської загальноосвітньої школи I-III ступенів №6 Смілянської міської ради

ДОМАШНІЙ ХІМІЧНИЙ ЕКСПЕРИМЕНТ

Багато людей хімію в школі не люблять. А чому це так? Тому, що вона їм не цікава. Зараз за допомогою різних інтернет-ресурсів можна переглянути різні відео на хімічну тематику. Коли людина продивляється хімічні досліди, то в неї відразу виникає інтерес до даного предмету. То можна зробити висновок, щоб зацікавити учнів під час освітнього процесу, необхідно зміщувати акцент навчання на практичну складову навчання, тобто використовуючи хімічний експеримент.

При формуванні предметної хімічної компетентності учнів у навчальних програмах за 7-9 та 10-11 класи виділяються складники: знаннєвий, ціннісний та діяльнісний. Остання складова - це важливий принцип навчання, який реалізується у компетентнісній парадигмі навчання. Діяльність на уроках може бути організована по-різному, але при вивченні хімії важливе місце займає хімічний експеримент, оскільки він допомагає учневі здобути практичний досвід.

Н. Буринська [1, с.102-103] та А. Грабовий [2, с.7-8] виділяють наступні види експериментів у загальноосвітніх початкових закладах такі як: демонстраційний, лабораторний, дослідницький, ілюстративний, проблемний, учнівський, реальний, уявний, віртуальний, навчальний, проблемний, навчально-дослідний, дивергентний, пошуковий, ужитковий та домашній.

З дидактичної точки зору, для учнів хімічні експерименти відіграють важливе значення, оскільки

знання добувається досвідом. Якщо дослід ефектний для учнів, то в результаті такої діяльності збуджуються кора головного мозку і в наслідок цього підвищуються пізнавальна та мотиваційна діяльність, що визначено у роботах А. Грабового. Хімічний експеримент дозволяє виконувати триєдину функцію, відповідати підходам навчання та дидактичним принципам.

Попри його сакральне дидактичне значення, у реальному житті ж існує певний ряд проблем, які є вагомими перепорою у використанні хімічного експерименту:

1. Проблема із забезпеченням хімічних реактивами;

2. Зменшення кількості у програмах дослідів (лабораторних, практичних, демонстраційних);

3. Криза у філософії викладання хімії.

Як наслідок, з першого пункту, такий процес веде до теоретизації навчального матеріалу та неефективного навчання. З огляду на вище вказані проблеми пропонується використовувати ужитковий та домашній експеримент у навчальному процесі, проблематикою яких займається А. Грабовий.

Домашній експеримент - це вид учнівського експерименту, мета якого самостійно у домашніх умовах проводити хімічні досліди.

У навчальній програмі з хімії за 7-9 клас відображено домашній експеримент. Вони дають можливість використовувати хімічні реактиви

ужиткового плану, досліджуючи властивості побутових речовин. Контекст даних завдань зводиться до: дослідження цікавих хімічних явищ, на які вчитель на уроці не може виділити час та ті, що створюють ситуації зацікавленості. Перевагою домашнього експерименту є те, що учень планує свою власну діяльність, робить на основі отриманих даних висновки, розвиває творче мислення, дає можливість бути відкривачем, пропонувати свої власні та альтернативні варіанти експерименту.

Мета даної роботи розшири перелік дослідів з домашнього експерименту, які можна використати у навчальному процесі так і в домашніх умовах та ті, що сприятимуть практичній та діяльності та будуть викликати пізнавальний інтерес.

Розглянуті досліди можна використовувати на уроках у початковій та середній школі. Суть даних завдань полягає у тому, щоб учнів з'явилася зацікавленість до предмету хімії, оскільки вони тільки, почнуть вивчати дану науку.

Увага! Деякі досліди слід проводити за присутності дорослих. Слід дотримуватися основних правил пожежної безпеки та роботи з хімічними реактивами.

I. Досліди на пізнавальні інтереси.

Дослід 1. "Як зробити "гіпс" з крейди та солі?".

Реактиви та обладнання: крейда, кухонна сіль, чайні ложки, форма (силіконова форма для випікання), порцелянова ступка з товкачиком, стакан об'ємом 350 см³.

Методика виконання

1. Покласти у порцелянову ступку невеликий шматочок крейди, який слід товкачиком подрібнити до стану муки;
2. Налити у стакан води об'ємом 350 см³;
3. У ступку додати дві чайні ложки кухонної солі та перемішати;
4. В суміш солі та крейди влити з стакану воду та перемішати до густої каші;
5. Залити все у силіконову форму для випікання суміші та почекати поки вона висохне.

Дослід 2. "Як очистити воду за допомогою бинта і вати?".

Реактиви та обладнання: вода, подрібнена крейда, бинт, вата, банки (2 шт.) ємністю на 50 см³, підставка.

Методика виконання

1. Приготувати дві чисті банки та поставити їх на різні поверхні (щоб одна була вище іншої);
2. У бинт покласти вату згорнути її щільно у "трубочку" (фільтр для очистки);
3. Приготувати розчин: в окрему ємність на 50 см³ засипати подрібнену шкільну крейду та налити воду об'ємом 40 см³;
4. Розчин розмішати та залити в банку №1, яка знаходиться на підставці;
5. Змочити раніше приготований фільтр та покласти один його кінець в приготований розчин (банка №1), а інший в чисту банку під № 2;
6. Через деякий час вода розпочне рух з банки №1, яка знаходиться в банку №2. Рух води відбуватиметься через фільтр. Банка №2 наповниться чистою відфільтрованою водою.

Дослід 3. "Як зробити вулкан з лимонної кислоти та соди?".

Реактиви та реактиви: харчова сода, лимонна кислота, чайна та столова ложка, пробірка на 10 см³.

Методика виконання

1. У пробірку насипати дві чайні ложки лимонної кислоти, одну столову ложку харчової соди;
2. Компоненти перемішати в пробірці (збовтати пробірку декілька разів, закривши отвір великим пальцем);

3. У пробірку з отриманою сумішшю долити 7 см³ води;

4. Змішати компоненти (збовтати декілька разів);

5. При змішуванні компонентів проходить бурхлива реакція з виділенням піни.

Дослід 4. "Як зробити природний барвник?".

Реактиви та обладнання: свіжонарвану трава, кип'ячена вода, фільтрувальний папір, біла тканина, банка з кришкою об'ємом 500 см³, металічна об'ємом не менше 1000 см³.

Методика виконання

1. В банку засипаємо свіжонарвної трави;
2. Залити траву кип'яченою водою;
3. Закупорити банку кришкою та помістити її у темне місце на три тижні;
4. Отриману суміш профільтрувати через фільтрувальний папір в металічну каструлю;
5. До суміші в каструлі кладуть клаптик білої тканини;
6. Каструлю ставлять на вогонь та кип'ятять протягом 15 хв;
7. Вийняти тканину з води, слід звернути увагу на колір. Тканина прийняла забарвлення кольору суміші.

Дослід 5. "Як зробити монстра з цукрової пудри та соди?".

Реактиви та обладнання: харчова сода, цукрова пудра, пісок, етиловий спирт (w = 96 %), керамічна чаша об'ємом 500 см³, столова і чайна ложка.

Методика виконання

Увага! Даний дослід проводити за присутності дорослих! Пам'ятати основні правила пожежної безпеки!

1. До керамічної чаші об'ємом 500 см³ насипати дванадцять столових ложок піску, які просочити чотирма столовими ложками етилового спирту;
2. Змішати пісок з етиловим спиртом та зробити пальцем у центрі в'язку;
3. У ямку насипати чотири чайні ложки цукрової пудри та столову ложку харчової соди. Порада: краще цукрову пудру заздалегідь просочити етиловим спиртом (w = 96 %).
4. Запалити сірником дану суміш;
5. При виконанні дослідів утвориться "фараонова змія".

II. Досліди на пояснення хімічних явищ

Дослід 1. "Чи може вода сама підійматися на верх?".

Реактиви та обладнання: вода, свічка (довжина 5-6 см), склянка об'ємом близько 500 см³, глибоку обідню тарілку, сірники, ніж.

Методика виконання

Увага! Даний дослід проводити за присутності дорослих! Пам'ятати основні правила пожежної безпеки.

1. Від свічки, за допомогою ножа, відрізати шматок довжиною 5-6 см;
2. Поставити на стіл глибоку обідню тарілку;
3. Взяти свічку та підпалити її за допомогою сірників;
4. Тримати свічку над поверхнею тарілки під кутом 45° так, щоб зібрати 3-4 краплі розплавленого парафіну та поставити на нього запалену свічку;
5. Перевірити пальцями міцність тримання свічки;
6. Налити в глибоку обідню тарілку 30 см³ води;
7. Накрити свічку склянкою об'ємом 500 см³.

Запитання: "Що Ви спостерігаєте? Поясніть, чому в склянці піднявся рівень води?"

Дослід 2. "Чи можуть чайні пакетики літати?".

Реактиви та обладнання: чайні пакетики, сірники, металева пластина, ножиці

Методика виконання

Увага! Даний дослід проводити за присутності дорослих! Пам'ятати основні правила пожежної безпеки.

1. Розрізати чайний пакетик зверху та знизу;
2. Висипати з чайного пакету чай;
3. Поставити чайні пакетики вертикально на металеву пластину, розрізами догори;
4. Запалити сірник та підпалити верхню частину чайного пакету. (Дослід можна повторити з декількома чайними пакетиками.)

Запитання: "Чому підпаливши чайні пакети підіймаються догори?"

Дослід 3. "Чи змішується вода та олія?"

Реактиви та обладнання: вода, олія соняшникова, склянка об'ємом 200 см³, аспірин (одна таблетка).

Методика виконання

1. У склянку об'ємом 200 см³ налити 20 см³ води та 20 см³ соняшникової олії;
2. Опустити одну таблетку аспірину до склянки;
3. Таблетка буде опускатися через олію та не буде розчинятися в ній;
4. При контакт з водою, таблетка почне розчинятися.

Запитання: "Чому олія не розчиняється у воді?"

Дослід 4. "Як отримати веселку вдома?"

Реактиви та обладнання: вода, дзеркальце, глибока тарілка

Методичні рекомендації

1. В ясний сонячний день на підвіконня встановити глибоку тарілку;
2. Налити в неї води близько половини від її об'єму;
3. Встановити у тарілку з водою дзеркальце (має бути повністю занурене у воду) під кутом 45° до її дна, та зафіксувати його рукою, щоб на протилежній стіні від вікна було видно "веселку".

Запитання: "Поясніть чому утворюється веселка?"

Дослід 5. "Як загасити свічку на відстані від неї?"

Реактиви та обладнання: свічка, харчова сода, оцет (w = 9%), стакан об'ємом 100 см³, обідня тарілка.

Методика виконання

1. Поставити на стіл глибоку обідню тарілку;
2. Взяти свічку та підпалити її за допомогою сірників;
3. Тримати свічку над поверхнею тарілки під кутом 45° так, щоб зібрати 3-4 краплі розплавленого парафіну та поставити на нього запалену свічку;
4. Перевірити пальцями міцність тримання свічки;
5. В стакан об'ємом 100 см³ засипати 20 г харчової соди та налити 20 см³ оцту (w = 9%);
6. Після проходження реакції в стакані між оцтом та содою взяти його в руку;
7. Підняти стакан на відстань 5-7 см над свічкою та нахилити його під кутом 45° над вогнем.

Запитання: "Чому згасає свічка?"

III. Досліди на опис і пояснення явищ**Дослід 1. "Яйце у воді"**

Реактиви та обладнання: три склянки об'ємом 200 см³, вода, кухонна сіль, лимонна кислота, столова ложка, курячі яйця.

Методика виконання

1. У першу склянку налити води об'ємом 150 см³;
2. У другу склянку налити 150 см³ води та додати три столові ложки солі;
3. Перемішати столовою ложкою розчин солі;
4. У третю склянку налити 150 см³ та додати три столові ложки лимонної кислоти;
5. Перемішати столовою ложкою розчин солі;
6. Помістити у кожну склянку по одному свіжому курячому яйцю.

Запитання: "Опишіть, що відбувається у трьох склянках? Поясніть, чому яйце не може потонути?"

Дослід 2. "Магія" води.

Реактиви та обладнання: вода, папір, фломастер, скляна банка об'ємом 3 дм³.

Методика виконання

1. Намалювати на папері фломастером дві стрілки у різні напрямки;
2. Налити у скляну банку об'ємом 3 дм³;
3. Встановити папір вертикально;
4. Встановити скляну банку з водою на відстані 25 см.

Запитання: "Що ви спостерігаєте? Поясніть дане явище."

Дослід 3. "Вода, яка не витікає"

Реактиви та обладнання: вода, марлева тканина, скляна банка на 0,5 дм³, шнур довжиною 50 см.

Методичні рекомендації

1. Заповнити повністю водою скляну банку об'ємом на 0,5 дм³;
2. Накрити зверху банку марлею та обв'язати горловину шнуром довжиною 50 см;
3. Перевернути банку на 180°.

Запитання. "Опишіть, що ви спостерігаєте і чому так відбувається?"

Дослід 4. "Зникаючий пінопласт"

Реактиви та обладнання: уайт-спирт, пінопласт, склянка об'ємом 50 см³, гумові рукавиці.

Методика виконання

Увага! Даний дослід проводити за присутності дорослих! Пам'ятати основні правила пожежної безпеки!

1. Одягнути гумові рукавиці.
2. Налити в склянку 20 см³ уайт-спирту.
3. Погрузити шматочок пінопласту в уайт-спирт.

Запитання: "Опишіть кінцевий результат та чому так відбувається зникнення пінопласту?"

Дослід 5. "Кольорове молоко"

Реактиви та обладнання: молоко, обідня тарілка, миючий засіб "Fairy"

Методика виконання

1. Налити в обідню тарілку 50 см³ молока;
2. Додати дві краплі "Fairy".

Запитання: "Опишіть кінцевий ефект. Поясніть чому відбувається даний ефект."

Дослід 6. "Раптовий лід"

Реактиви та обладнання: вода, дві склянки об'ємом 200 см³.

Методика виконання

1. В один стакан об'ємом 200 см³ налити 100 см³ води;
2. Поставити стакан з водою у морозильну камеру до повного замерзання;
3. В другий стакан об'ємом 200 см³ налити 30 см³ води;
4. Поставити стакан з водою до морозильної камери так, щоб вона охолола до температури +4 °С;
5. В стакан, в якому знаходиться замерзла вода, долити охолоджену воду.

Запитання: "Опишіть кінцевий ефект. Поясніть чому відбувається даний ефект."

Отже, виконуючі домашні експерименти в учнів підвищується пізнавальний інтерес до хімії, зникає "хімофобія". У дітей розвивається вміння робити логічне мислення та пояснювати хімічні явища, також формується дослідницька компетентність.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Буринська Н. Н. Методика викладання хімії / Н. Н. Буринська. - Київ: Вища школа, 1987. - 255 с.
2. Грабовий А. К. Ужитковий хімічний експеримент: науково-методичний посібник для студентів та вчителів / А. К. Грабовий. - Черкаси: ЧНУ імені Богдана Хмельницького, 2015. - 200 с.

Т. І. Вдовиченко,

учитель початкових класів Черкаської загальноосвітньої школи I - III ступенів № 32 Черкаської міської ради Черкаської області;

О. В. Гошко,

учитель початкових класів Черкаської загальноосвітньої школи I - III ступенів № 32 Черкаської міської ради Черкаської області

"ДОПОМОЖИ БУКВАРИКУ"**РОЗРОБКА СЦЕНАРІЮ-КВЕСТУ ДЛЯ УЧНІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ**

Місія: знайти втрачені букви і відновити сторінки букваря.

Мета: формування ключових компетентностей:

- соціальна - формувати у дітей вміння дотримуватися правил колективної гри, приймати рішення в різних ситуаціях;
- загальнокультурна - зв'язано висловлювати власну думку, дотримуватись культури спілкування;
- уміння вчитися - орієнтуватися учасі, швидко і якісно виконувати певні завдання з метою досягнення кінцевої цілі.

Маршрутний лист: локація "Знайомство", локація "Звукова розминка", локація "Нагородження", локація "Бюро знахідок", локація "Умілі ручки", локація "Олівці-малювці". Кожна команда розпочинає рух з будь-якої локації по колу.

Хід квесту

Учитель. Любі мої першокласники, шановні гості та батьки! Ось і промайнув перший рік навчання. Сьогодні ми зібрались для того, щоб разом відсвяткувати цю подію. Наші першачки успішно подолали першу сходинку свого шкільного життя. Цілий рік вони вчилися читати, писати, розв'язувати приклади та задачі, а головне - жити дружно в своїй справжній шкільній родині.

Я з радістю запрошую на сцену 1 - Б клас. Давайте разом привітаємо наших дітей!

Подивіться, як вони підросли за цей рік! А які ж вони гарні! Гордо заявляю: в моєму класі кожний сьомий учень - розумничок, кожний шостий - інтелектуал, кожний п'ятий - активіст, кожний третій - успішний, кожний другий - обдарований, і всі вони - справжні "енерджі".

Учитель дає кожному учневі емблему з написом. Таких емблем потрібно шість видів: "Активісти", "Інтелектуали", "Енерджі", "Обдаровані", "Успішні", "Розумники".

Учитель. На сцену запрошуємо Буквар. Нехай і він полюбується на наших першокласників, а ми подякуємо йому за добру науку.

На сцену вибігає Буквар

Буквар

Любі друзі, допоможть,

Мої букви поверніть!

Є на світі лихий дід -

Прозивають Буквоїд.

Як до книжки завітає,

Капостити починає.

І малюнки, і слова,

Навіть речення бува

Буквоїд з'їдає,

Коли в книжку завітає!

Ой, що мені робить? Допоможть!

Учитель. Не хвилюйтеся, пане Букварю! Наші першокласники Вам допоможуть. Їм ніякий Буквоїд не страшний! Діти, зможемо відшукати втрачені букви?

Буквар. У мене пропало шість букв. Буквоїд знищив навіть малюнки на їхніх сторінках. Немає ні слів, ні речень. Я в розпачі!

Учитель. Отже, ми з вами ділимося на команди і відправляємось на пошуки втрачених сторінок.

Поділити клас на команди допомагають емблеми. Їх учні отримали на початку дійства. Назви команд: "Активісти", "Інтелектуали", "Енерджі", "Обдаровані", "Успішні", "Розумники". Виділена буква в назві команди - це та буква, яку діти повинні повернути на сторінку букваря.

Кожна команда працює за принципом так званого "мирного" квесту: виконай? принеси? отримай нагороду. Правильно виконане завдання кожної з локацій оцінюється. за виконане завдання команда отримує нагороду - один пазл. У кінці квесту команда зможе зібрати з цих пазлів малюнок певної букви.

До квесту залучаються батьки. Вони виступають в ролі навігаторів команд, координаторів локацій, а також виконують функцію редакторів. Завдання навігатора - вести команду за певним маршрутом. Координатор локації озвучує завдання команди та контролює правильність його виконання. Редактори працюють над оформленням сторінки букваря.

I локація "Знайомство".

Зміст завдання: Дізнайся, чи є ця буква в твоєму імені або прізвищі.

Навігатор команди записує на листку імена чи прізвища дітей з даною буквою. Цей листок потрібно відправити редакторам своєї команди. Вони використають його для оформлення сторінки букваря.

II локація "Звукова розминка".**Зміст завдання:**

- Сторінку букваря веселіше вивчати, коли на ній буде цікавий смайлик.

- Спробуйте озвучити емоційний настрій смайлика.

- Оберіть смайлик, що відповідає вашому настрою і передайте його своїм редакторам. (див. додаток 3)

III локація "Нагородження".

Зміст завдання: Сторінка в букварі повинна мати певний текст для читання. Ось він перед вами.

Дослідіть, скільки разів надруковано букву в тексті. Обведіть її в овал - і кожна ваша буква отримає символічну медаль. Але умова: учень обводить тільки одну букву і передає олівець наступному гравцю. Після виконання завдання віднесіть текст редакторам.

1. *Айстри, абрикоси, агрус... Цвіту мить.
А на квітах роси, а вгорі - блакить.
...Аж радіє серце: адже рідне все це!*

Григорій Храпач

2. *Лис малий і більший лис
По гриби ходили в ліс.
Заздрить білка в лісі лису -
Лис лисички ніс із лісу.*

Леонід Куліш-Зіньків

3. *Оленя одне блукало.
Оленя когось шукало.
Оля Олю запитала:
- От кого воно шукало?
Оля Олі каже прямо:
- Оленя шукало маму!*

Ганна Чубач

4. *- Скажи, горобчику, чому
ти так боїшся букву У?
- Тобі зізнаюся я, татку:
ця буква схожа на рогатку.*

Ігор Січовик

5. *"Е-е! - сказала буква Е, -
Звір мене не здожене!"
І, махнувши нам рукою,
Е - зробилося луною.*

Ганна Чубач

6. *Рік у рік біля воріт
риє нірку чорний кріт.
Рік у рік скриплять ворота:
- Рив би ти її навпроти!
- Рипи-скрипи, не рипіть,
риє там, де хоче рить.*

Ганна Чубач

IV локація "Бюро знахідок".

Зміст завдання:

- На сторінці букваря зазвичай є тексти для вдосконалення навички читання або завдання-цікавинки. Ось одне з таких завдань.

- Перед вами речення з пропущеними буквами. Здогадайтесь, яка буква загубилась, вставте її в слова і прочитайте речення. Розташуйте їх в правильному порядку. Отриманий текст передайте редакторам.

- 1.- Спи, з□сни, □ндрійку,
Прийш□ ніч□-ч□родійк□.
□нгели зайдуть до х□ти
Н□м □ндрійка колих□ти.
- Вже усім м□пят□м
Ч□с у ліжечк□ ляг□ти.

2. Страус □му - □н□ргійний,
□л□гантний, □моційний.
□тик□ту він охоч□
Малюків навчити хоч□:

- На □кскурсії в савані
Будьт□ ч□мні та охайні!

3. Через н□в□ і луг□
Скаче кон□к по траві!
□ч, як□й! □ч, як□й!
І шв□дж□й, і прудк□й!
Т□, гр□васт□й, схамен□ся,
Відпочт□т□ зуп□н□ся.

4. М□ниться, □скрється □н□й:

В□н л□ловий, б□лий, син□й.

В□м малює в подарунок

Дивовижний в□зерунок:

Цв□т акац□ї, нарцис□в,

Н□жних л□л□й та □рис□в.

5. На г□р□ді у □ленки
□гір?чки - ?такенькі.

П□х□вались в хл□д□чку

□ксамит□вих лист□чків.

□гір□чки пр□сять д□щик

Принести в□диці г□рщик.

6. □смїхалася □стинка:

- Я - маленька □країнка,

Я ?досвіта вставала

Та ?зори вишивала.

?квітчала я х□стинк□

Цвітом мак□ та барвінк□.

V локація "Умілі ручки". Зміст завдання: виріжте з кольорового паперу по одній букві. Їх використають редактори для оздоблення сторінки букваря.

VI локація "Олівці-малювці". Зміст завдання: кожна сторінка букваря - яскрава, різнокольорова. Розфарбуйте малюнки олівцями. Вашими розмальовками редактори прикрасять сторінку букваря.

У кінці маршруту у кожної команди повинно бути шість пазлів. Поки редактори-батьки завершують оформлення сторінок букваря діти складають з пазлів букви.

Учитель.

- Чи всі команди завершили свою роботу?
- Чи готові редактори показати сторінки, які вони створили?

- Пане Букварю, ми виконали свою місію - відшукали загублені букви і врятували сторінки Вашого букваря. Оцініть нашу роботу.

Буквар. Дякую вам, любі друзі, за допомогу! Як гарно у вас вийшло! Мені здається, і команди задоволені - вони працювали дружно, злагоджено! Я переконався, ці учні знають багато, вміють швидко читати, а головне - можуть застосувати свої знання!

- А чи змогли команди відгадати мою надскладну загадку - скласти пазли? Цікаво, що у них вийшло?

На сцену виходять капітани команд. Кожен з них тримає малюнок букви, який команда склала з отриманих пазлів: Л, И, М, О, Д, П.

Буквар. А хто здогадався, яке слово можна скласти з цих букв?

- Так, правильно, це слово - ДИПЛОМ. Всі присутні в цій залі переконались, учні першого класу засвоїли мою програму і тому я вважаю, що їм потрібно вручити справжні дипломи. Запрошую на сцену учнів для вручення дипломів.

Звучить святкова музика

Учитель. Вітаю, мої любі, з першим дипломом у вашому шкільному житті! Бажаю вам не зупинятись на досягнутому!

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Прищепя К.С. Тематичний словник школяра/К.С. Прищепя, В. Г. Лук'яненко. - Київ: Гала, 1997. - 336с.
2. Використані власні поезії.

А.О. Ухань,

учитель англійської мови Першої міської гімназії Черкаської міської ради

КОМУНІКАТИВНІ ІГРИ НА УРОКАХ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ: ПРОТИ? ЗА!

Advantages of Playing Games

Games for learning have many advantages that teachers experience. We consider them to be the most critical points for teachers to understand. The list below summarizes the advantages that we will cover .

- **Increased Motivation.** Students who are having fun and are engaged tend to find the learning experience meaningful and memorable.
- **Complex Understanding.** Complex processes, especially relationships among systems and system components, can be well reflected in games.
- **Reflective Learning.** Learners are given the chance to experiment within a safe play space and to reflect upon the outcomes of the decisions they make.
- **Feedback and Self-Regulation.** Through experimentation and feedback, players learn to refine their choices and to control their actions within the game space.

Increased Motivation. People enjoy playing games. They can be fun and are often highly engaging-these are the reasons why we play games. While it may seem obvious, this point cannot be overstated: learners who are having fun and are engaged tend to be successful. Games are surely not the only method to motivate learners, but they are certainly one of the best. Games often intrinsically motivate learners because the rewards built into the game increase content knowledge and thereby improve game performance.

While games are powerful in fostering motivation, their application is not that straightforward. Some people like playing, some do not, and different players-by gender, age, expertise, and temperament-like different games. Finding the right game can fire up your classroom, but remember that this will require some observation. Students will not enjoy playing a game they find too easy or unimaginative.

Complex Understanding. Complex processes, especially relationships among systems and system components, can be well reflected in games.

A game comprises a finely balanced system of rules that should work together to create a meaningful, interesting experience for players (Salen & Zimmerman, 2003). Indeed, simulation games can be an extremely useful tool, especially to teach complex systems. The power of games, is that players do not need to dismantle the system analytically to understand it, but they can interact with it through the

game directly, leaving analysis to grow on the more solid basis of direct experience.

Recently, there has been an interest in games that place students in the roles of adults interacting as professionals would in real-life situations. Otherwise abstract and apparently out-of-reach concepts can be effectively taught through a game, especially a game that simulates the real world- called a simulation game.

A tangible side benefit of this complex understanding of system components is the ease of assessing learners' knowledge. Specifically, knowledge is demonstrated by successfully playing the simulation game itself. In other words, without an understanding of complex system components and their relationships, the student could not play the game or could not play very well. The game in this case, doubles as the means of instruction and the assessment tool. However, this does not imply that learning happens by itself. Teachers conduct frequent debriefings, asking students to see themselves in action and then to reflect on their experiences. By analyzing their gameplay, they learn from the game and from each other, improving their speaking.

Reflective Learning. Learners are given the chance to experiment within a safe play space and reflect upon the outcomes of the decisions they make.

Reflective learning is the fundamental issue in playing games as it increases and enhances students' knowledge. As learners become more and more aware of their own learning, they gain confidence in their abilities and in themselves.

Feedback and Self-Regulation. Through experimentation and feedback, players learn to refine their choices and learn self-regulation within the game space.

Games often provide more feedback to learners than traditional forms of instruction. The game rules and mechanics demand action from players and provide feedback to them based on their actions. This happens frequently when playing a game. A feedback loop, whereby players make choices, deal with the consequences, and refine those choices, is created.

Disadvantages of Using Games

- **Subversion of Rules.** In competitive situations, players may employ strategies that ignore the learning outcomes in favor of winning tactics.

- **Games Take Time.** The increased time associated with preparing and delivering a game may not seem to be an option for some teachers.

- **Loss of Teacher Control.** Teachers may not always have complete control over which parts of the game the students find meaningful and memorable.

- **Traditional Learning May Now Seem Dull.** Traditional learning, during which students receive less feedback and have fewer choices, may be more difficult for them after playing a game.

Subversion of Rules. In competitive situations, players may employ strategies that ignore the learning outcomes in favor of winning tactics.

Most teachers who have used games in their classrooms can report instances when some clever students figured out a "flaw" or "loophole" in the game rules that allowed them to perform exceptionally well and win often. This behavior is to be expected from learners who are comfortable manipulating, bending, shaping, and modifying games. Terms such as "hacks," "mods," "cheats," and "trainers" are familiar to these digital natives. It is not surprising that they would apply such tactics to games in the classroom. Unfortunately, these behaviors, while arguably useful in learning technology skills generally, can have detrimental effects during the game on their learning and on the other players, as these subversive, inappropriately competitive tactics can create a negative game experience for everyone.

Rather than completely subverting the innate, lateral thinking processes that the students are using to find the right hack or cheat, consider this a chance for students to understand that sometimes certain behavior is acceptable, and sometimes it is not. This is in and of itself a level of complex understanding and a meta-skill worth developing in the students. Indeed, in the appropriate circumstances discovering the right "trick" can be a goal in itself, just like finding the alternative and shorter way to solve an apparently complex geometry problem.

Games Take Time. The increased time associated with preparing and delivering a game may not seem to be an option for some teachers.

The increased time associated with playing a game may be due to the perception (often correct) that a game requires an increase in either the teacher's preparation time before playing or in the class time needed to play the game or both.

Loss of Teacher Control. Teachers may not always have complete control over which parts of the game the students find meaningful and memorable.

In an era of standards, goals, and objectives, control over the instructional environment is extremely important to teachers if they are to "get through" everything they need to. In some cases, learners may gain profound understandings or insights through a

game, yet they may not be related to the intended goals or objectives. In other cases, a learner may achieve the teacher's intended understanding, yet the teacher may find it difficult to interpret that understanding, especially if the teacher is inexperienced at debriefing learners after the game. On the whole, the game maybe of great benefit to the learner, but the teacher may still feel obligated to re-teach the content through more traditional forms to ensure that the intended goals and objectives of the instruction are met.

Traditional Learning May Now Seem Dull. Traditional classroom learning, during which students may receive less feedback and be given fewer choices, may be more difficult for students after playing a game.

Just as games can be fun and engaging, traditional learning may not be.

However, the opposite also holds: once energy is spent in mastering a game that hooked the students' interest, they might be willing to sit for a while and helped to understand the actual point of the activity clearly from the teacher. The real challenge is to strike a healthy balance between games and other media or forms of teaching, so that each one plays its role and is reinforced by the others.

In conclusion we outline principles that can guide teachers to integrate games or game-based instruction into their classes.

1. Briefing and debriefing are critical to learning from a game.
2. Prior knowledge required for gameplay is best achieved through different instructional methods.
3. The teachers must be aware of the players' actions during the game.
4. The teacher should be a content expert.
5. The type of game should be appropriate for the content and objectives.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Alberti, J The game of reading and writing: How games reframe our understanding, 2018, p.25(3),258.
2. Debolt, D How games can help in the classroom and in the world. Chronicle of school education, 2018, 55(9), p.11-23.
3. Jones, S. Let the games begin. Gaming technology and entertainment. The Internet And Higher Education., 2017, 8(2), p. 67-89
4. Prensky M. Digitalgame-based learning 2017, .New York., NY:Mc GRAW hill.
5. Szuennie, M. Immersed in gaming , 2016, Screen education, 50, 44-90
6. Trotter, A. That's edutainment. Teacher magazine, 2018, 16(2), 15.

І.М. Руденко,

кандидат психологічних наук, доцент кафедри психології комунального навчального закладу "Черкаський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради"

ОЦІНКА В ОСВІТНЬОМУ ПРОЦЕСІ: ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНИЙ АСПЕКТ

Фіксування навчальних досягнень учнів - складний процес, який включає в себе урахування кількості та якості засвоєних знань; здатності застосовувати ці знання на практиці; активність учня при отриманні цих знань; прагнення до пізнання; учбову мотивацію. Один із способів фіксування навчальних досягнень учнів - оцінка педагога. На сьогоднішній день актуальним постає питання: як має оцінюватися учбова діяльність, якою має бути шкільна оцінка, і взагалі чи має вона місце в системі освіти.

Питання оцінки знань школярів висвітлювалося у роботах психологів та педагогів Ш.Амонашвілі, Б.Г.Ананьєва, Л.І.Божовіч, Л.С.Виготського, М.Б.Богуславського, І.В.Дубровіної, Д.Б.Ельконіна, В.О.Сухомлинського, Г.А.Цукерман та інших. І.Б.Умняшова зазначає, що шкільна оцінка не лише фіксує рівень засвоєння учнем шкільної програми, але й визначає емоційне благополуччя дитини у школі, впливає на стосунки з батьками, учителями, однокласниками та на ставлення до самого себе.

Ш. Амонашвілі наголошував, що шкільна оцінка не відображає усієї глибини процесу набуття знань і не враховує індивідуальних особливостей процесу засвоєння, оцінка не завжди є стимулом до пізнання, навіть може зменшувати пізнавальну активність учнів [1]. Л.С.Виготський вважав, що оцінка починає домінувати над власними навчальними інтересами учня, він починає вчитися заради того, щоб уникнути "поганої" оцінки та отримати "хорошу" [4]. Також думку Л.С.Виготського підтримує засновник Інституту Неформальної освіти Д.Зицер, який підкреслює, що бажання отримати позитивну оцінку (і уникнути негативної) поступово стає найсильнішою мотивацією серед інших мотивацій. Д.Зицер наводить приклад: хлопчику за обідом хочеться випити компот, але він знає, що позитивну оцінку ("хороший хлопчик") він отримає лише тоді, коли з'їсть суп. У рамках набутого умовного рефлексу хлопчик їсть суп і отримує підкріплення у вигляді похвали (оцінки). Що буде наслідком подібних ситуацій? Невміння дитини визначати що вона хоче, відчуження від власних потреб та бажань, від самої себе. Оцінка призводить до того, зазначає Д.Зицер, що дитина вчиться не відповідати самій собі, своїй внутрішній суті, а відповідати поглядам підручника, стає залежною від думки оточуючих людей.

Чиказькі дослідники експериментально довели, що на оцінювання дитини впливає сприйняття учителем самої дитини. Експеримент полягав у тому, що шкільним учителям повідомили про те, що у їхні класи буде здійснюватися відбір лише обдарованих дітей. Однак, ні діти, ні їхні батьки нічого не повинні знати про експеримент, мета якого в тому, щоб подивитися, як будуть поводитися

обдаровані діти, якщо не знатимуть про свої здібності. Учителі у своїх звітах написали, що діти встигають винятково добре. Крім того, усі педагоги зізналися, що працювати з цими дітьми - саме задоволення й що вони хотіли б працювати з ними постійно. У цьому експерименті був таємний додаток. Учителі не знали, що перевагу віддавали аж ніяк не обдарованим, а звичайним дітям, відбір у класи здійснювався довільно [6].

В.Сухомлинський писав, що той, кого вчить учитель - перш за все дитина, а потім учень. Оцінка, яка ставиться - не тільки показник рівня знань, але перш за все - це ставлення учителя до дитини, як до людини. Одне із самих цінних якостей учителя - людяність, в якій поєднується сердечна доброта з мудрістю [13]. Отже, педагог підкреслював, що учень - не робот-автомат, який завжди виконує домашнє завдання, на відмінно вчить усі уроки, ніколи не хоче їсти та не проситься до туалету, весь урок сидить тихо і не рухається, завжди посміхається і ніколи не буває в поганому настрої. В.Сухомлинський вважав, що учень - перш за все дитина з власними потребами, переживаннями, характером, темпераментом, здібностями та сімейною історією. Уважне ставлення учителя до дитини дасть можливість зрозуміти особливості психічного розвитку та рис характеру, специфіку сімейних обставин та, відповідно, причини неуспішності дитини. Це буде сприяти пошуку найбільш оптимальних та ефективних способів допомоги: від вирішення психологічних проблем до навчальних. Розглянемо, які причини можуть стояти за успішним та неуспішним навчанням дитини у школі:

1) психотравматичні обставини. Дитина переживає психотравматичні для неї сімейні обставини (розлучення батьків, народження ще однієї дитини у сім'ї, батьки виїхали на заробітки, алкоголізм батьків, переселення у інше місто, фізичне або сексуальне насилля у сім'ї тощо), внаслідок яких знижується інтерес до пізнання нового, концентрація уваги та вольові зусилля йдуть на переживання внутрішнього болю та психологічного дискомфорту, а не на засвоєння учбового матеріалу;

2) унікальний внутрішній потенціал. Дитина обдарована від природи хорошими математичними здібностями, а диктанти писати їй не вдається, або дитина обдарована у музичній сфері і математику їй важко зрозуміти. Як оцінювати подібні здібності дітей? Філософи говорять, що кожна людина має свою місію на землі, вона має реалізувати свій внутрішній унікальний потенціал, закладений в неї природою. Відтак, хтось народжується, щоб бути водієм, хтось співаком, хтось поваром, хтось спортсменом. Відомий філософський вислів: "Якщо рибу оцінювати по тому, як вона повзає по дереву, то вона все життя буде вважати себе дурною, тому

що її призначення - плавати у воді". Відтак, постає питання про те, чи потрібно батькам, учителям вимагати від дитини "майбутнього співака" високих оцінок з математики? Є над чим замислитися;

3) "комплекс відмінника". Високі оцінки стають для дитини єдиним способом бути поміченою та визнаною у сім'ї, привернути до себе батьківську увагу. В психології це називається "комплекс відмінника". "Комплекс відмінника" на все життя закріплює у дитини установку про те, що важливо бути кращим за інших - лише тоді тебе будуть любити, цінувати та поважати. Подібна установка викликає внутрішню напругу, тривогу, страхи, депресію, невротичні розлади, безсоння, людина гостро переживає невдачі, критику, відсутність похвали зі сторони оточуючих людей. Так, працівник фірми з "комплексом відмінника" буде впевнений, що він погано працює, якщо начальник не буде постійно підбадьорювати та хвалити його. Немає похвали зі сторони - значить, немає успіху, люди з "комплексом відмінника" залежні від думок оточуючих людей. Попередити появу "комплексу відмінника" можливо за рахунок безумовної любові до дитини, просто за те, що вона є [12];

4) нерозуміння учбового матеріалу. Дитина вчиться добре, раптом захворіла, пропустила певний об'єм учбового матеріалу, подальший матеріал зрозуміти їй важко, тому на уроці не цікаво, дитина починає порушувати дисципліну, спілкуватися з однокласниками;

5) специфічні психічні порушення. Ситуація хронічного неуспіху в школі може бути пов'язана зі специфічними порушеннями у дитини (дизграфія, дизлексія). Наприклад, мовні порушення у дітей зустрічаються часто, одне з них - порушення письмової мови, дизграфія. Такі учні роблять велику кількість помилок в письмових роботах, їм потрібні постійні і довготривалі заняття з логопедом. Оцінка таким дітям може бути знижена лише за помилку через незнання правил, наявність мовних помилок не повинно впливати на оцінювання, розуміючи вплив хвороби. Про особливості життя та навчання дітей з дизлексією розкрито у художньому фільмі "Звездочки на земле" (2007 року).

Оцінка у В.Сухомлинського завжди оптимістична. Оцінка - це винагорода за працю, за старання учня, а не покарання за "нерозуміння", "тугодумливість", "відсутність інтересу" [13]. В.Сухомлинський підкреслював, що з повагою ставився до "дитячого незнання". Місяць, півроку, рік у дитини може щось не вдаватися з певного предмету, вона може бути неуважною, незібраною, тугодумною. Однак пройде час - буде результат. Психіка дитини - могутня, але повільна ріка, у кожної дитини вона має свою швидкість. Отже, В.Сухомлинський наголошував, що процес розвитку психічних процесів (пам'яті, мислення, уваги, уяви, сприйняття), психічних властивостей (уважності, зосередженості), здібностей (математичних, художніх, музичних) є індивідуальним, генетично обумовленим. Тому, наприклад, оцінки важливо використовувати не як покарання за "нематематичну генетику" батьків, а як винагороду за поступовий розвиток дитиною власних математичних здібностей.

Вікова психологія розглядає психологічні особливості розвитку дітей молодшого шкільного та підліткового віку. Знання цих особливостей є важливим для розуміння учителем особистості учнів та адекватного оцінювання. Молодший шкільний вік охоплює період від 6-7 до 9-11 років. **Психологічні новоутворення молодшого шкільного віку:**

1. Провідним видом діяльності є навчальна діяльність.
2. Завершується процес формування словесно-логічного мислення.
3. Мотивація досягнення стає домінуючою.
4. Формується самооцінка, що залежить від досягнень дитини.
5. З'являється здатність до рефлексії (самоаналізу).
6. Формується внутрішній план дій (планування в розумі, вміння аналізувати).
7. Змінюється система взаємин дитини з оточуючими людьми [8].

Проблеми психічного розвитку у молодшого школяра виникають тоді, коли створюється ситуація, у якій до дитини висуваються завищені вимоги. Найбільш вразливою є нервова система, яка дає "збій", що проявляється в частих проявах втоми, дратівливості. Якщо вчасно не вжити заходів, то подібна ситуація може призвести до емоційної нестабільності, неврозів, психозів, які вимагають втручання психолога, психіатра. Іншою проблемою може бути сильна емоційна напруга, пов'язана з переживаннями шкільної неуспішності, яка може призвести до тривожності і низької самооцінки. Молодший шкільний вік досить нестабільний і чутливий до появи психічних відхилень та порушень. Педагогам і батькам важливо бути уважними щодо стабільності психіки і нервової системи дитини [9].

Підлітковий вік - це етап завершення дитинства, перехідний період до дорослого життя: від 10-11 до 14-15 років. **Психологічними новоутвореннями можна вважати ряд компонентів:**

1. Провідним видом діяльності є спілкування. Підліток експериментує в спілкуванні (свариться, мириться, заводить нових друзів, вирішує конфлікти). Спілкування - це його відносно самостійне життя. Він може тут бути самим собою, а не таким, яким його хочуть бачити батьки і педагоги.
2. Головна потреба цього віку - знайти своє місце в колективі однолітків, бути значущим для своєї спільноти.
3. Зміна ставлення до навчання. Навчання - це вже не самоціль, а спосіб організації спілкування з однолітками.
4. Почуття дорослості. Почуття дорослості - ставлення підлітка до себе як до дорослого. Підліток потребує, щоб дорослі ставилися до нього не як до дитини, а як до дорослого.
5. Розвиток самосвідомості і прагнення до самопізнання. Розвиток самосвідомості направлено на усвідомлення людиною своїх індивідуальних особливостей. Це визначається виникненням особливого, критичного ставлення підлітка до своїх недоліків.
6. Інтерес до протилежної статі, статеве дозрівання.
7. Потреба в самоствердженні та самовдосконаленні в діяльності, що має

особистісний сенс; **самовизначення**. У підлітків відзначається диференційоване ставлення до навчання. Це пов'язано з рівнем їх інтелектуального розвитку, досить широким кругозором, об'ємом і міцністю знань, особистісними схильностями і інтересами. Тому по відношенню до шкільних предметів виникає вибірковість: одні стають улюбленими і потрібними, до інших інтерес знижується. На ставлення до предмету впливає також особистість учителя [7].

Важливого значення в розвитку особистості відіграє **підліткова криза**, яку можна охарактеризувати як ломку всієї системи переживань дитини, змісту особистості і структури. Кризовий період сприймається дорослими як важковиховуваний. Причина цього у прагненні підлітка не приймати на віру всі педагогічні ідеали. Саме поняття ідеалу змінюється докорінно. Заклики до справедливості і добра, прагнення до інтелектуального розвитку може змінюватися протилежними життєвими стандартами. При всій складності підліткового періоду, потрібно відзначити що, підлітковий вік - це гнучкий період. У цей час можлива корекція характерних особливостей і навіть психічних відхилень. Подолання дисгармонійних життєвих орієнтирів можливо лише за рахунок розвитку у підлітків гармонійного світогляду з прагненням до саморозвитку внутрішнього унікального потенціалу, здібностей та талантів [10].

На думку психологів А.Арбітайло, Г.Пономаренко, Д.Селіванової, К.Уголевої, деяким наслідкам у оцінюванні дітей можна запобігти таким чином:

1) якщо дитина погано вчиться, то учителі та батьки постійно порівнюють її з тими школярами, які вчать краще. У дитини внаслідок цього занижується самооцінка, розвивається озлобленість та заздрість по відношенню до "кращих" учнів, вона може сприймати себе у школі, а потім і по життю, як "вічна невдаха". Тому дитину можна порівнювати лише з самою собою, з її власними результатами, досягненнями вчора і сьогодні, тиждень тому і зараз;

2) важливо обмірковувати, наскільки вимоги та очікування дорослих співвідносяться з можливостями, здібностями дитини. Не потрібно орієнтувати дитину на постійні успіхи у школі з усіх предметів. Краще допомогти виокремити ті предмети, вивчення яких допоможе розвитку закладених природою здібностей дитини, і, відповідно, дасть можливість реалізувати себе у соціумі, свій внутрішній потенціал. Може бути, що дитина не надає значення своїм шкільним успіхам, однак глибоко переживає невдачі у спорті, у певній сфері мистецтва. Тому важливо допомогти розкритися дитині в улюблених заняттях, навчити саме в них ставити цілі і досягати успіху. Наприклад, Білл Гейтс був відрахований з Гарварда за неуспішність та прогули, тому що адвокатура його цікавила значно менше, ніж мікросхеми і техніка;

3) дитина погано вчиться, тому що дорослі байдуже до цього ставляться: батькам не до навчання дитини, у них свої труднощі, а учителі давно "махнули рукою" на дитину. Дитина відчуває свою нікчемність, непотрібність, невпевненість в собі, має занижену самооцінку. У цій ситуації важливо

відмічати навіть незначні успіхи дитини у навчанні. Батькам бажано приймати більшу участь у житті дитини. Також варто запропонувати дитині записатися на якийсь цікавий для неї гурток, займаючись у якому її самооцінка та впевненість у собі зростає, що компенсує відчуття "невдахи" у школі;

4) коли дитина прийшла зі школи і батьки питають: "Які у тебе сьогодні оцінки?", "Що ти отримала?". Подібними питаннями батьки привчають дітей цінувати не знання, не позитивні емоції, пов'язані з процесом пізнання, а оцінку, поставлену у щоденник або зошит. Оцінку батьки роблять найвищою цінністю. Важливіше у дитини запитати: "Чи був сьогоднішній день у школі приємним, цікавим?". Потрібно цікавитися самим процесом навчання - що вивчали на математиці, яку книжку читали на літературі, як пройшла екскурсія до музею, чому вчитель англійської мови задав таке велике завдання. Важливо вислухати та похвалити дитину, однак - не за оцінку, не за цифру у щоденнику, а за прагнення, за спробу, навіть якщо вона неуспішна, за старання: "Ти у мене така старанна, я бачила як ти вчора три години вчила вірш". Вчити дитину, що в житті важливі не лише перемоги, але й невдачі, бо це прекрасний спосіб дізнатися про свої слабкі сторони і зрозуміти, над чим ще потрібно працювати;

5) коли батьки платять за оцінки, то створюється нездорова мотивація у дитини до "хорошого" навчання. "Хороша" оцінка не приносить радості досягнення, а має виключно грошовий еквівалент. Дитина вчиться заради грошей, а не для отримання задоволення від пізнання нового.

Психотравмуючим є примушування дітей до "хорошого" навчання через заборону спілкування з друзями, рідними. Спілкування - це потреба кожної людини. Коли батьки формують установку у дитини, що вона може спілкуватися лише тоді, коли вчиться добре, це може викликати переживання страху: "Бути невдахою - бути нікому не потрібному". Неуспіх у навчанні не має блокувати природні потреби, задоволення яких є важливим у розвитку дитини (потреби у їжі ("Погано вчишся - ніяких цукерок"), у сні ("Не ляжеш спати, доки не вивчиш"), у любові ("Ти не заслуговуєш на мою любов, тугодум"), у спілкуванні ("Отримаєш добру оцінку - підеш грати з друзями"), у безпеці ("Будеш погано вчитися - віддам циганам"));

6) якщо батьки схильні надавати дуже велике значення будь-якій оцінці дитини, то у неї може скластися відчуття, що її люблять лише за "хороші" оцінки, якщо отримав "погану" - батьки вже не будуть її любити. У дитини з'являється залежність між оцінкою та почуттям любові батьків до неї. Дитина зростає тривожною, внутрішньо напруженою, із заниженою самооцінкою, невпевненою у собі, має страх перед невдачами, боїться не виправдати очікувань батьків, що призводить до невротичного стану дитини. Дорослим важливо дати можливість усвідомити дитині: "Шкільна оцінка - це просто інструмент для виміру твого рівня знань у певному предметі. Оцінка показує наскільки ти просунулась у вивченні та скільки ще потрібно зробити. Оцінка не оцінює тебе як особистість, і моя любов до тебе не залежить від шкільної оцінки. Не оцінка визначає твої успіхи і невдачі, а твоя здатність ставити перед собою цілі і вчитися на помилках";

7) **дитина може засвоїти установку батьків**, як вона вчиться, так і складеться її подальше життя. Якщо дитина вчиться "погано", то може вирішити, що вже не в силах щось змінити, чогось досягти у житті. Якщо вчиться "відмінно", то в майбутньому будь-яка невдача буде стресом, вона не готова до такої ситуації - вона була кращим учнем, вчилася лише на високі оцінки - і невдача. Головне, щоб самі дорослі не ставилися однозначно до шкільної успішності, розуміючи, що школа розвиває базові навички, які будуть необхідними у майбутньому. Наприклад, одна з таких навичок - впевнено досягати соціального успіху і по-філософському ставитися до ситуацій неуспіху;

8) **оцінка не відображає зусиль учня**. Відомо, що одному школяру "шість балів" дістається великою працею, а іншому - "десять балів" без зусиль. З оцінки цих зусиль не видно. Якщо дорослі (батьки, учителі) бачать індивідуальну роботу, прикладені зусилля дитини, то важливо похвалити дитину за зусилля. Якщо дитина витратила півдня для того, щоб навчитися малювати кішку, перевела весь папір, але в результаті кішка більше схожа на диван, то не варто оцінювати результат, оцінити важливо сам процес;

9) **оцінка не відображає внутрішніх переживань** дитини через сімейні обставини. Потрібно помітити зміни у поведінці дитини і у навчанні, щоб встановити зв'язок із сімейною ситуацією. Наприклад, дитина переживає розлучення батьків (народження ще однієї дитини у сім'ї, батьки виїхали на заробітки, з'явився новий-другий тато, дитина-переселенець тощо), тому вона стала емоційно нестабільною, плаксивою, імпульсивною, неухажною у навчанні тощо. В таких ситуаціях бажано лояльно ставитися до емоційного стану дитини, і оцінювати дитину з урахуванням її внутрішнього нестабільного самовідчуття. Батькам варто звернутися до психолога;

10) **якщо дитина пропустила певний об'єм** учбового матеріалу через хворобу або інше, то подальший матеріал їй важко зрозуміти і, відповідно, отримує "погані" оцінки, порушує дисципліну, бо нічого не розуміє і не цікаво. Важливо, щоб учителі та батьки пояснили матеріал дитині, який був пропущений;

11) **відсутність покарань за "погану" оцінку**. Добрі стосунки з дитиною важливіші за шкільні оцінки. Важливо дитині пояснити зв'язок між оцінкою та якістю виконання учбового завдання. Самостійно дитині важко виокремити критерії оцінювання своєї роботи. Якщо оцінка низька, дитині не потрібно докоряти, а необхідно проаналізувати, чому робота оцінена низько, які труднощі виникли, обов'язково підбадьорити та вселити впевненість в сили дитини, намітити план виправлення оцінки. Підкреслимо, що не обов'язково у щоденнику мають бути лише 10-11-12 балів, тому що максимум оцінки для кожної дитини свій [11].

Сімейний психотерапевт А.Арбітайло, підкреслює, що ставлення до шкільної успішності у батьків та учителів стереотипне - як дитина вчиться, так у подальшому і влаштується у житті. Однак, практика показує, що відмінне навчання у школі часто не призводить у подальшому до "успішності" у житті (високого соціального статусу, високої

заробітної плати тощо), а люди, які мали низькі оцінки, досягли у житті того, чого хотіли. Психологи знову і знову ставлять питання: "Для чого оцінка?". Якщо це - зворотній зв'язок, то простіше дати його на словах, пояснити, найти разом помилки, запропонувати шляхи до виправлення, розуміння. Тому можливо для перевірки знань будуть використовуватися стандартизовані тести по предметам, як у канадських школах. Або взагалі скасують оцінки, як у шведських школах. Можливо через певний проміжок часу учень побачить в зошиті замість оцінки вислови: "Дуже старався" або "Надзвичайно працюючий", "Я вірю в тебе", які будуть сприяти розвитку впевненості у собі, ініціативності, активності, наполегливості, цілеспрямованості, самостійності, підвищенню самооцінки та розвитку почуття гідності дитини.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Амонашвили Ш. Основы гуманной педагогики. / Ш Амонашвили. - В 20 книгах. Книга 4. Об оценках. - Амрита-Русь, Свет, 2015. - 368с.
2. Ананьев Б.Г. Психология педагогической оценки. В кн.: Избранные психологические труды Т. 2 / под ред. А. А. Бодалева, Б. Ф. Ломова, Н. В. Кузьминой. - 1980. - 286с.
3. Божович Л.И., Морозова Н.Г., Славина Л.С. Психологический анализ значения отметки как мотива учебной деятельности школьников [Божович Л.И., Морозова Н.Г., Славина Л.С.]. - Москва: Известия АПН РСФСР, вып. 36, 1951. - С.105-131.
4. Выготский Л.С. Педагогическая психология / Л.С. Выготский. - Москва: Педагогика-Пресс, 1996. -533с.
5. Дробинская А.О. Школьные трудности "нестандартных" детей / А.О. Дробинская. - Москва, 2001.- 144с.
6. Мікуліна О. Від принципу жолудя до ефекту бабусі, або як розпізнати таланти / Мікуліна О., Чуб Н. // justTEEN. - 2013. - №4. - С.21.
7. Новообразования подросткового возраста [Электронный ресурс]. - Электронный https://studme.org/77895/psihologiya/novoobrazovaniya_podrostkovogo_vozrasta
8. Основные психологические новообразования младшего школьника [Электронный ресурс]. - Режим доступа - https://studme.org/88702/psihologiya/osnovnye_psihologicheskie_novoobrazovaniya_mladshego_shkolnika
9. Особенности психического развития детей младшего школьного возраста [Электронный ресурс]. - Режим доступа: <https://www.psyportal.net/81758/osobennosti-psihicheskogo-razvitiya-detey-mladshego-shkolnogo-vozrasta/>
10. Психическое развитие подростка [Электронный ресурс]. [Электронный ресурс]. - Режим доступа: <https://www.psyportal.net/99070/psihicheskoe-razvitiye-podrostka/>
11. Селиванова Д. Ребенок и школа: как привить желание учиться [Электронный ресурс]. - Режим доступа: <http://www.uaua.info/ot-6-do-9/shkola-ot-6-do-9/article-32678-rebenok-i-shkola-kak-privit-zhelanie-uchitsya>
12. Селиванова Д. Какова цена "пятерки" - или синдром отличника, который мешает жить [Электронный ресурс]. URL: <http://www.uaua.info/ot-9-do-16/shkola-ot-9-do-16/article-36380-kakova-tsena-pyaterki-ili-sindrom-otlichnika-kotoryiy-meshaet-zhit>
13. Сухомлинский В.А.: 50 важнейших принципов воспитания [Электронный ресурс]. - Режим доступа: <https://ihappymama.ru/v-a-suhomlinskij-50-vazhnejshih-printsipov-vospitaniya/>
14. Чошанов М.А. Школьная оценка: старые проблемы и новые перспективы / М.А. Чошанов // Педагогика. - 2000. - №10. - С.95-102.

Л.Н. Добровольська,
завідувач відділу початкової освіти;

В.О. Андросова,
методист відділу початкової освіти комунального навчального закладу
"Черкаський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних
працівників"

ШКІЛЬНА ОЦІНКА У ПОЧАТКОВИХ КЛАСАХ: ІНФОРМАЦІЯ ДЛЯ РОЗДУМІВ

Система оцінювання якості освоєння освітніх програм учнями - найважливіший елемент освітнього процесу. Шкільна оцінка - це просто число, бал, поставлені учителем. Сам процес оцінювання - складна взаємодія учня і учителя. Перший належно працює, щоб отримати її; другий використовує систему педагогічних знань і пред'являє педагогічні вимоги. У цій взаємодії ретельна систематична підготовка, рівень IQ учня; об'єктивність, педагогічний такт, індивідуальний підхід учителя. У свідомості багатьох поколінь склався такий стереотип, який існує і до сьогодні. Хоча наразі система оцінювання в різних країнах світу дещо змінилася, особливо - першокласників.

Існує велика кількість різноманітних шкал оцінювання знань. В закладах освіти використовуються цифрові і буквені позначення, бальна система. Наприклад, в США оцінки позначаються буквами:

- А - "Відмінно".
- В - "Добре".
- З - "Задовільно"
- D - "Слабо".
- F - "Незадовільно".

У кожній американській школі створений і працює навчальний сайт, де в електронному кабінеті зберігається вся інформація про успішність дітей. Доступ до неї мають учителі, кожен учень окремо і його батьки. Ніхто нікого не лає за погано або добре виконану навчальну функцію, ніяких змагань немає.

У фінських школах відсутні рейтинги. Учні не порівнюються один з одним, не ранжуються за успішністю. Не ранжуються за успішністю також і навчальні заклади. Фінські учителі оцінюють досягнення учнів в описовій формі. Рішення про введення оцінювання в балах кожний навчальний заклад приймає самостійно. Але зазвичай для учнів початкової школи (у Фінляндії це 1-6 класи) здійснюється формувальне оцінювання, яке ґрунтується на цілях і критеріях, які чітко доводяться до відома дітей. Наприкінці навчального року учитель може проводити підсумкове оцінювання у вигляді письмового тесту з метою визначення рівня досягнень учнів та їхнього прогресу. Батьки двічі на рік отримують звіт про їхню учбову діяльність.

Яким чином оцінюють можливості дітей фінські педагоги? Все банально просто: в початковій школі вони вчать їх оцінювати себе, свій інтелектуальний рівень, поведінку, розуміти слабкі і сильні риси характеру. Учнім підказують, як спостерігати за своїм навчанням та його прогресом, допомагають зрозуміти цілі навчання, усвідомити свої досягнення та сильні сторони, рекомендують численні способи, за допомогою яких кожен учень може досягти успіхів у своїй роботі. У фінській школі кожен учитель - не лише фахівець свого предмета, але і психолог високого рівня. Тільки після пройденого етапу оцінки своїх можливостей, діти в 6-ому класі отримують бали - від 4 ("не пройшов тест") до 10 (нульової оцінки немає!!!). Для кожного учня вчитель формує портфоліо, у якому розміщує виконані школярем контрольні роботи, тести, проекти тощо.

У Норвегії відмітки діти не отримують до восьмого класу. У школу йдуть в 6 років. Тривалість навчання - 13 років. Система оцінювання спрямована на мотивацію дітей до взаємодії один з одним: робота в команді і ухвалення рішень. Це важливий чинник для загального розвитку першокласника. Такий підхід до навчання забезпечує отримання конкретного обсягу знань, а не оцінки. Для того, щоб визначити рівень знань дітей початкової школи, збирається спеціальна комісія. У її склад входять фахівці з різних галузей шкільної науки. Саме вони і підтверджують належний рівень або неуспішність, про яке повідомляється батькам на зборах.

Діти в Японії йдуть в школу в шестирічному віці навесні, коли зацвітає сакура. Японці вважають, що такий порядок обумовлений тим, що у весняний час природа пробуджується і починає нове життя. Тому і маленькі хлоп'ята і дівчатка повинні починати навчання в цей час. Період початкової школи триває 6 років, а середньої - тільки 3. У Японії взагалі не існує традиційної системи оцінювання. Учителі оцінює рівень готовності до уроку червоним кружечком, яким обводять виконане завдання. Але періодично з усіх предметів учні проходять тестування за 100-бальною шкалою. У кінці року отримують табель не з оцінками, а із словами - "добре", "постарайся ще", "дуже добре". Так учителі коментують рівень розвитку дитини, не чинячи ніякого морального тиску на нього.

У Франції діє бальна система оцінювання. Найвищий бал - 20. Хоча, як стверджують французькі учні, його може отримати тільки Господь. Кожен семестр учнів оцінюють з усіх предметів і висилають результати (табелі успішності) батькам на електронну пошту. Багато педагогів проводять порівняльний аналіз успішності семестрів. Також до таблиці додається психологічна характеристика учня (поведінка, навички).

Німеччина

У Німеччині учні початкової школи отримують "Свідоцтво успішності". Такий звіт про досягнення дитини вчителі заповнюють після першого семестру і наприкінці навчального року. Вони мають час спостерігати за навчанням і поведінкою дитини, аби зафіксувати так звану відправну точку, з якою батьки зможуть порівнювати результати навчання в кінці року. Свідоцтва в перших-других і третіх-четвертих класах відрізняються.

У перших-других класах свідоцтво розпочинається з розділу "Рівень навчання, старанності та соціальної поведінки", який заповнюють усі вчителі, які працюють у класі. Він має дві частини: "Навчання та робота на уроці" і "Соціальна поведінка". У першій частині оцінюють, наскільки активно дитина працює на уроці, працює самостійно, успішно вирішує завдання і проблеми тощо. Друга частина стосується того, чи вмє дитина мирно вирішувати конфлікти, співпрацювати тощо.

Для оцінювання є чотирирівнева система: "зроблені значні успіхи", "досягнуто значного поступу вперед", "є покращення з допомогою вчителя" і "учень потребує допомоги". Класний керівник узагальнює

оцінку всіх учителів і виводить середню щодо кожної компетентності.

Після учителів дають характеристику предметних компетентностей учня за вже згаданою чотирирівневою системою. У 1-2 класах свідоцтво має описові оцінки як рівня навчання, старанності та соціальної поведінки, так і предметів. У 3-4 класах описовими є лише "навчальна, робоча поведінка" і "соціальна поведінка", а для предметів з'являються бальні оцінки, але лише з основних предметів - учнів починають привчати, що є загальні вимоги і очікувані результати.

У німецькомовному варіанті у назві вказано "свідоцтво", а не "табель".

Батькам видають два екземпляри свідоцтва. Один залишається вдома, інший з підписом батьків повертається в школу і зберігається в особовій справі.

Польща

У Польщі з початку 2000-их років послуговуються описовою оцінкою досягнень учнів в початковій школі.

Вчителі мають чіткі рекомендації, як її сконструювати. У першому класі оцінювання відбувається після першого півріччя і в кінці року. Для цього вчитель має три рівні: високий, задовільний і низький.

Для кожного предмета визначені характеристики для всіх трьох рівнів. Аби сконструювати описову оцінку, вчитель, який викладає той чи інший предмет, обирає потрібний рівень і складає оцінку із пропонованих характеристик.

Наприклад, з математики на високому рівні пропонують такі характеристики:

"Орієнтується в просторі. Розпізнає і називає геометричні фігури. Вільно додає і віднімає в межах тридцяти. Вільно множить і ділить в межах тридцяти. Самостійно складає умови завдань до заданої математичної формули і розв'язує їх. Здобуті знання застосовує на практиці".

А на задовільному рівні - "Орієнтується в просторі. Розпізнає і називає геометричні фігури. Порівнює числа у межах ста. Оперує числами в межах двадцяти без використання підручних засобів. Розуміє суть ділення і множення. Вправно ділить і множить в межах тридцяти. Самостійно розв'язує прості текстові задачі, з допомогою вчителя - складні".

Тож, вчитель може сконструювати описову оцінку, використовуючи запропоновані формулювання, переміщуючись по рівнях.

Вищезгадані розвинені країни вже пройшли шлях реформування освіти і тепер успішно застосовують концепції індивідуальних освітніх програм, замість традиційних уроків - усєбічне дослідження тем, розвиток навичок критичного і креативного мислення, отримання знань упродовж усього життя у будь-якому місці, у будь-який час, у будь-якій формі.

Україна теж стала на шлях створення своєї індивідуальної освітньої програми і системи оцінювання учнів. **18 серпня 2016** року під час педагогічної конференції "Про підсумки розвитку дошкільної, загальної середньої, позашкільної та професійно-технічної освіти у 2015/2016 навчальному році та завдання на 2016/2017 навчальний рік" міністр освіти і науки України Л. Гриневич представила концепцію "**Нової української школи**". Презентуючи концепцію "Нова українська школа", міністр оголосила важливим пріоритетом діяльності МОН оновлення змісту освіти, заснованому на формуванні компетентностей, потрібних для успішної самореалізації в суспільстві. Компетентності - це динамічна комбінація знань, умінь і цінностей, які визначають здатність особи успішно розв'язувати життєві проблеми, провадити професійну і подальшу навчальну діяльність.

Ідея реформи передбачає введення 12-річної шкільної освіти. Початкова школа - чотири роки, як базовий період, адаптаційно-ігровий цикл і 3-4 класи, потім - базова середня школа, яка буде називатися гімназією, там п'ять років, де 5-6 класи мають свої особливості, 7-9 - свої, профільна середня школа (три роки) - два цикли.

Вже з 2016/2017 навчального року у рамках підготовки до реформи проведено розвантаження і модернізацію навчальних програм 1-4 класів. Проект оновлення програм початкової школи ґрунтувався на великому онлайн-обговоренні на відкритій платформі EdEra (освітній проект із соціальною місією зробити освіту якісною та доступною), де були виставлені чинні програми, і всі бажанчі, авторизувавшись, залишали там коментарі й пропозиції. Насамперед це пропозиції від вчителів-практиків, методистів, батьків (загалом понад 8 тис. коментарів). До процесу також були залучені наукові консультанти Національної академії педагогічних наук.

Саме на основі цих пропозицій модератори проекту внесли зміни до навчальних програм, за якими у цьому навчальному році продовжують працювати учні **2-4 класів**. Перш за все, мова йде про такі принципові зміни: самостійність учителя у визначенні кількості годин, необхідних для вивчення певної теми; зменшення обсягів домашніх завдань; дозвіл для першачків писати олівцями, аби вони могли легко стерти помилки; як і в більшості країн Європи оцінювання - це конфіденційна інформація, яка стосується лише вчителя, дитини та її батьків; деякі заскладні теми перенесені в старші класи; відмінено техніку читання; відмова від механічного завчання напам'ять таблиць додавання і віднімання, множення і ділення; при вивченні іноземних мов акцент на усне мовлення, вміння вести діалог, а не читання й письмо; на фізкультурі - більше вправ з оздоровчої гімнастики, релаксації та більше рухливих ігор; за бальною системою в 2-4 класах не оцінюються "Інформатика", "Музичне мистецтво", "Образотворче мистецтво", інтегрований курс "Мистецтво", "Основи здоров'я", "Фізична культура", "Я у світі" та "Трудове навчання".

У 2018 році - стартувала реформа початкової освіти. Однією з її особливостей - нова модель оцінювання рівня навчальних досягнень учнів під час адаптаційно-ігрового циклу (1-2 класи). За основу узяли методику професора Кйонсанського національного університету (Південна Корея) Д. Парка під назвою "Філософія для дітей", яка успішно реалізується вже в 80 країнах світу. Суть методики полягає в тому, щоб навчити дітей вести дискусію, міркувати, знаходити власні аргументи та сприймати аргументи співбесідника. На думку професора, потрібно відходити від традиційного "зубріння" інформації у школах. Натомість потрібно навчити дітей включати логіку та відстоювати свою думку.

Ця модель ґрунтується на формульованому оцінюванні (без жодних абстрактних та караючих номерних оцінок), що дозволяє оцінити насамперед процес навчання, а не результат (тобто кількість помилок), а також поступ кожного учня. Зокрема, за запропонованим зразком учителі оцінюють, як активно дитина працювала на уроці, чи була допитливою, чи добре співпрацювала з іншими тощо. "Цим ми наближаємось до того, як має виглядати оцінювання у початковій школі, - зазначила міністр освіти і науки Лілія Гриневич у коментарі "Новій українській школі". - Завдання такого оцінювання - розкрити потенціал кожної дитини, підтримати її і надихнути навчатися далі.

Іванна Коберник, співзасновниця ГО "Смарт Освіта" і радниця міністра освіти і науки зосереджує увагу на формульованому оцінюванні, а саме на тому, що формувальне оцінювання (assessment)

здійснюється під час навчального процесу, підсумкове (evaluation) - по його завершенні.

Формувальне оцінювання	Підсумкове оцінювання
Перевіряє, як триває навчання	Перевіряє, що було вивчено
Діагностувальне: ідентифікує сфери, де необхідне покращення	Оціночне: вимірює досягнення певного рівня
Ідентифікує недоліки і покращує навчання	Судить про якість
Здійснюється під час навчального процесу	Відбувається в кінці навчального процесу
Допомагає учням вчитися один в одного	Змушує учнів конкурувати між собою

Для того, щоб здійснювати формувальне оцінювання, вчителю необхідно забути чи відмовитися від багатьох установок радянської і пострадянської педагогіки:

1. Робота вчителя в початковій школі - розкрити потенціал кожної дитини, а не перевірити її на відповідність певному стандарту.

2. У формувальному оцінюванні відсутня частка НЕ, негативні судження і критика.

3. Формувальне оцінювання допомагає діагностувати сфери, які потребують покращення, і допомагає покращити їх. Влучну аналогію навів експерт з оцінювання Пол Блек: коли кухар готує суп і куштує його, - це формувальне оцінювання. Коли страву пробує клієнт - це підсумкове оцінювання.

3. Формувальне оцінювання не може складатися з балу, цифри, букви чи лише одного слова. Батькам мають додавати обов'язково пояснення, розширену категорію чи словесну характеристику - написану самим вчителем чи складену із запропонованих варіантів.

4. Формувальне оцінювання оцінює не результат, а процес. Відповідно, щоб здійснити формувальне оцінювання, не проводять спеціальні контрольні роботи.

5. Коли говорять, що оцінювання в першому класі не буде, то мають на увазі, що не буде традиційного для України оцінювання як вироку - з цифрою чи одним словом, які зовсім не передають суть того, що відбувалося з дитиною протягом року в школі.

В Україні має змінитися ставлення до поняття "оцінювання" і як швидко це відбудеться - залежить від вчителів.

Важливо те, що батьки мають бути поінформовані про успіхи своєї дитини, її навчальний прогрес. Саме для цього передбачено свідоцтво досягнень, яке заповнюється педагогами класу за 51 показником. У Новій українській школі відмовилися від слова "табелі". "Бо значення слова табелі - це відомість або список. А школа має надавати учневі і батькам розгорнуту характеристику про досягнення дитини, так як наведено в зразку свідоцтва для 1-го класу", - сказала Лілія Гриневич.

Свідоцтво досягнень містить два блоки. Перша частина - особисті досягнення - заповнюється двічі протягом року. У жовтні - проміжне оцінювання та в травні - підсумкове оцінювання. Друга частина - предметні компетенції - заповнюється лише в травні в межах підсумкового оцінювання.

Для оцінювання учнів пропонується чотирирівнева система: "має значні успіхи", "демонструє помітний прогрес", "досягає результату з допомогою вчителя", "ще потребує уваги і допомоги".

У першому блоці представлені показники, що характеризують особисті досягнення учня. Серед них є такі, як наприклад, "виявляє інтерес до навчання", "активно працює на уроці", "ставить запитання про нове, незрозуміле", "виявляє самостійність у роботі", "співпрацює з іншими дітьми", "вирішує конфлікти мирним шляхом", "бере на себе відповідальність" тощо.

У другому блоці подані показники, які характеризують навчальні досягнення учнів. Це звичні для нас "списує речення з друкованого та рукописного тексту", "пише під диктування слова", "рахує в межах ста", "дотримується правил поведінки в громадських місцях, на природі", "створює художні образи різними засобами", "планує дії та виготовляє виріб" тощо. Таким чином батьки поінформовані, які є сильні сторони дитини, і над чим ще потрібно попрацювати".

Окрім зафіксованих навчальних результатів, що містяться у свідоцтві і за якими здійснюється оцінювання, вчитель може додавати свої характеристики, про які бажає поінформувати батьків. Також свідоцтво передбачає поле для розгорнутого коментаря вчителя, що може бути адресований батькам (особам, що їх замінюють) учня для глибшого розуміння розвитку дитини. Зазначений документ заповнюється у двох екземплярах: один віддається батькам (особам, що їх замінюють), другий - залишається в закладі освіти і зберігається в особовій справі учня. Оскільки у свідоцтві досягнень також передбачено місце, де батьки (особи, що їх замінюють) можуть написати свої побажання та пропозиції щодо освітнього процесу, то заповнити зазначені рядки вони можуть за бажанням при зустрічі з учителем на другому екземплярі.

Міністерство освіти і науки України підготувало для вчителів докладні методичні рекомендації щодо оцінювання навчальних досягнень учнів першого класу ("Про затвердження методичних рекомендацій щодо оцінювання навчальних досягнень учнів першого класу у Новій українській школі". Наказ МОН України №924 від 20.08.2018).

У документі зазначено, що у першому класі здійснюється формувальне оцінювання результатів навчання та особистих досягнень учнів, що передається вербально з урахуванням їхніх індивідуальних особливостей. Педагогам варто бути обережними з оцінками, адже діти молодшого шкільного віку низьку оцінку за роботу сприймають як вияв негативного ставлення учителя до них. Для уникнення напруження та негативних проявів рекомендовано педагогам створювати для учнів ситуацію успіху. Учитель має пам'ятати, що "навіть невеличке досягнення надихає дітей". Тому необхідно дітям пропонувати хоча б одне таке завдання, щоб навіть найслабший учень міг його виконати. Дуже важливо відмічати найменший прогрес у роботі дитини. Це може бути фраза: "О, сьогодні у тебе буква "а" вийшла трішки (або набагато) краще, ніж учора".

У методичних рекомендаціях наголошується, що метою оцінювання учня в першому класі є:

- формування впевненості в собі, в своїх можливостях;
- відзначення будь-якого успіху;
- акцентування уваги на сильних сторонах, а не на помилках;
- діагностування досягнення на кожному з етапів навчання;
- адаптування освітнього процесу до здатностей дитини;
- запобігання виробленню страху помилки;

- виявлення проблем і вчасне запобігання їх нашаруванню;
- стимулювання бажання вчитися та прагнути максимально можливих результатів.

Новий формат оцінювання також передбачає вироблення здатності учнів оцінювати власний прогрес, здійснювати самоконтроль та самооцінювання.

"Для організації самоконтролю можна використовувати різноманітні листки самооцінювання, оформлені у цікавий для дітей спосіб. Здійснення зворотного зв'язку з учнями в процесі оцінювання кожної виконаної роботи має орієнтувати їх на успіх, підтримувати й надихати на саморозвиток і вдосконалення", - записано в зазначеному документі.

У зазначеному вище документі виокремлюється 5-ступеневий алгоритм роботи вчителя з оцінювання у першому класі.

1. Формулювання об'єктивних і зрозумілих для учнів навчальних цілей.

Вчитель спільно з учнями розробляє й обговорює цілі уроку (заняття). Ціль має бути вимірною, щоб через оцінювання з'ясувати, на якому рівні вона досягнута.

2. Ознайомлення учнів із критеріями оцінювання.

3 критеріями оцінювання учитель повинен познайомити учнів до початку виконання завдання. Чим конкретніше сформульовані критерії оцінювання, тим зрозумілішою для учнів є діяльність щодо успішного виконання завдання.

3. Забезпечення активної участі учнів у процесі оцінювання.

"У процесі оцінювання важливо не протиставляти дітей одне одному. Стимулюючим має бути порівняння роботи (відповіді, дії тощо) з тим, як працювала дитина раніше. Доцільно акцентувати увагу лише на позитивній динаміці досягнень дитини. Складнощі в навчанні необхідно обговорювати з учнем індивідуально, аби не створювати ситуацію колективної зневаги до дитини. Водночас доцільно залучати дітей до взаємооцінювання, при цьому формувати уміння коректно висловлювати думку про результат роботи однокласника, давати поради щодо його покращення. Це активізує навчання, сприяє розвитку критичного мислення, формуванню адекватного ставлення до зауважень, рекомендацій, зміцнює товариськість та відчуття значимості кожного в колективі", - пояснюється у документі.

4. Забезпечення можливості й уміння учнів аналізувати власну діяльність (рефлексія).

Важливе значення в процесі навчання першокласників має становлення елементів рефлексії, спрямованих на спостереження своїх дій та дій однокласників, осмислення своїх суджень, дій, учинків з огляду на їх відповідність меті діяльності, оскільки початкові навички рефлексії у повному обсязі мають сформуватися наприкінці молодшого шкільного віку.

"Здатність до персональної рефлексії у дітей 6-7 років є достатньо обмеженою, але можливості для її розвитку більші під час роботи в групі. Спонукають до рефлексії запитання: "Що нового дізнався на уроці?", "Що привернуло твою увагу?", "Що нового у спілкуванні?", "Що тебе найбільше схвилювало (що нового в емоції)?", - зазначається в документі.

5. Корегування спільно з учнями підходів до навчання з урахуванням результатів оцінювання.

У Міністерстві освіти і науки України пояснюють, що "формувальне оцінювання дає можливість вчителю, відстежуючи рух дитини до навчальних цілей, здійснити корегування освітнього процесу на ранніх етапах, а учневі - усвідомити відповідальність за своє навчання. Оцінка діяльності учнів має бути позитивною. У випадку невдач або непосильності певної роботи для конкретного учня доцільно запропонувати йому легше завдання, аби оцінити й підтримати зусилля".

Формувальне оцінювання забезпечується формуванням учителем портфоліо учня, суть якого полягає у тому, що демонструє на що здібні учні, що у них виходить якнайкраще.

Кожен педагог має усвідомлювати, що перший клас - це своєрідний "стартовий майданчик" для того, щоб "задати індивідуальну траєкторію особистості не тільки у навчальній діяльності, а й в особистісному розвитку". Тому формувальне оцінювання на етапі першого класу має два обов'язкові компоненти:

1) Доброзичливе ставлення до учня як до особистості;

2) Позитивне ставлення до зусиль учня, спрямованих на розв'язання задачі (навіть якщо ці зусилля не дали позитивного результату).

У методичних рекомендаціях підкреслюється, що інші компоненти формувального оцінювання такі як: конкретний аналіз допущених учнем помилок і труднощів, що постали перед ним, та конкретні вказівки про те, як покращити досягнутий результат, є дуже важливими, але не підходять для першого класу. Ці компоненти спеціалісти радять почати застосовувати з другого класу й поглиблювати рівень за рівнем протягом початкової школи.

Роз'яснюючи особливості навчання дітей у початковій школі, Міністр наголосила, що в першому класі діти не повинні мати жодних домашніх завдань. При цьому в 2 класі час на виконання домашніх завдань має бути до 45хв, у 3 класі - до 1 год 10хв, у 4 класі - до 1 год 30хв. "Важливо цього часу дотримуватися, щоб дитина не перевтомлювалась і не втрачала мотивації до навчання. Треба пам'ятати, що позаду в неї був навчальний день", - додала Лілія Гриневич.

Нове формувальне оцінювання вимагає і нового сприйняття з боку батьків: їм не варто згадувати свій досвід в школі (як вчителька чи їхні батьки дорікали поганими оцінками), не ставати в захисну позицію відносно вчителя і не нападати на дитину, якщо вона не досягла очікуваних ними результатів. Батькам також потрібно вчитися сприймати оцінювання як відверту розповідь учителя про те, що відбувається з дитиною в школі, як ресурс для розвитку, як цінну інформацію, як запрошення до співпраці з метою розкрити найкращі якості маленької особистості. І це вимагає зміни культурних норм в цілому в суспільстві.

3 2019 року розпочинається підготовка до реформи базової середньої школи, від успішного старту якої у 2022 році залежить успіх реформи в цілому.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Оцінювання в Новій українській школі: ресурс для розвитку замість вироку [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://nus.org.ua/view/otsinyuvannya-v-novij-ukrayinskij-shkoli-resurs-dlya-rozvytku-zamist-vyroku/>

2. Оцінювання по-новому: як закордонний досвід оцінювання в початкових класах можна використати в Україні [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://nus.org.ua/articles/otsinyuvannya-po-novomu-yak-zakordonne-otsinyuvannya-v-pochatkovyh-klasah-mozhna-vykorystaty-v-ukrayini/>

3. Світові системи оцінювання освіти [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <https://pedpresa.ua/103259-svitovi-systemy-otsinyuvannya-osvity.html>

4. Оцінювання для першачків НУШ: алгоритм роботи вчителя [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <https://pedpresa.ua/194410-otsinyuvannya-dlya-pershachkiv-nush-algorytm-roboty-vchytelya.html>

5. Про затвердження методичних рекомендацій щодо оцінювання навчальних досягнень учнів першого класу у Новій українській школі. Наказ МОН України №924 від 20.08.2018 [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/924.pdf>

Н.Г. Нісаноглу,

викладач англійської мови Таврійського державного агротехнологічного університету

ТУРЕЦЬКА ПОЧАТКОВА ШКОЛА ОЧИМА УКРАЇНСЬКОГО ВЧИТЕЛЯ

Про систему освіти та особливості навчального процесу будь-якої країни кожний легко може дізнатись в інтернеті. Але "загуглити" й прочитати та

бути реальним свідком подій - зовсім різні речі. Мені пощастило бути гостем у турецькій школі, і мені б хотілось поділитись з вами, мої колеги, своїми враженнями. Ініціатором цієї події була моя подруга і вчитель англійської мови Озлем Алтан.

Двоповерхова будівля, вічнозелені кущі в з до в ж а с ф а л ь т н и х

доріжок і бюст Ататюрку в шкільному сквері - так мене зустріла звичайна державна початкова школа під назвою K??la у місті Адана, що знаходиться у південній частині Туреччини. Ранкове знайомство з вчителями розпочалося в учительській з ... чаю - адже ж пропонувати чай гостям є невід'ємною складовою турецької гостинності. Несподіваним було те, що, окрім привітань англійською, деякі з вчителів цікавились, чи не маю я бажання працювати вчителем у місцевих закладах освіти (я за фахом -

учитель англійської мови). Деякі з них просили мій номер телефону та обіцяли сповістити в разі відкритої вакансії.

До речі, учитель - одна з найпрестижніших і найшанованіших професій у цій країні з не дуже високою, але достойною заробітною платою. До того

ж, вчителі мають ряд пільг. Як і у нас, у Туреччині відзначається День вчителя, але професійне свято педагогів припадає на

24 листопада. Навчальний рік починається у другій половині вересня, і учні зазвичай вчать в одну зміну, але у в и п а д к у перенавантаженості навчаються у дві. У турецьких школярів канікули тільки взимку й влітку. Мабуть українським учням пощастило вдвічі більше. Мені розповіли також про те, що початкова освіта, здобування якої триває 4 роки, є обов'язковою, і навчання в державних початкових школах безкоштовне. Крім них, функціонують приватні школи (в тому числі початкової ланки) і, як правило, кількість учнів у класах менша й пропонується більш розширена програма навчання.

Пізніше я дізналась про те, що для будь-якої школи наявність іноземця (і необов'язково - носія мови) на

посаді вчителя англійської мови, а тим більше - з відповідною кваліфікацією - великий плюс. Це привабляє потенційних учнів та їхніх батьків, впливає на популярність школи. Той факт, що іноземець не володіє турецькою мовою, буде в даному випадку лише перевагою, оскільки на уроці буде забезпечено створення стовідсоткового англомовного середовища. На жаль, для маленьких шкіл не так просто легально працевлаштувати співробітника через численні бюрократичні перепони.

На мене чекала невеличка екскурсія по школі. У холі школи неможливо було не помітити величезний білборд з інформацією про права дітей. Поруч - виставки дитячих малюнків і різних творчих робіт. Що насправді вразило мене - усюди зображення Мустафи Кемаля Ататюрка - на стінах у коридорах, шкільних класах (як пізніше я побачила - і в кабінеті директора). Це - його портрети, вирізки з журналів, плакати з описом подій його життя... Завдяки реформам у минулому столітті, які здійснив Ататюрк, засновник Турецької республіки, у багатьох галузях, зокрема, у сфері освіти, Туреччина перетворилась на світську державу. Звідси любов і повага турків до великого реформатора, видатного державного і політичного діяча Туреччини, першого Президента, що прищеплюється зі шкільної лави. До речі, 10 листопада, в день смерті Ататюрка, обов'язковими у школах є заходи, присвячені його пам'яті.

Далі підіймаємось сходами на другий поверх... На кожній сходинці - великий стікер англійською з назвою кольору, цифрою з англійським словом-еквівалентом і корисною загальнонавчальною фразою, наприклад, "Good morning" (укр. Доброго ранку), "How are you?" (укр. Як справи?), "Where are you from?" (укр. Звідки ти?) і т.д. Дуже доцільно, чи не так? Чуємо - дівтора шумить. Заходимо до класу ... і постає тиша. Діти вже готові до першого уроку - уроку з англійської. Але сьогодні на них чекає сюрприз - вони не лише ознайомляться з гостею з України, а й намагатимуться спілкуватись з нею англійською й розучуватимуть пісеньку.

Чесно кажучи, перед тим, як увійти до класу, я трохи нервувала й почувалася напружено - не знала, як діти сприйматимуть мене, як поводитимуться, оскільки до цього часу в мене не було досвіду спілкування з дітьми-іноземцями. Але, переступивши поріг, я побачила в очах дітлахів непідробний інтерес і бажання контактувати зі мною, що розсіяло мою невпевненість.

Школа є школа, і за планом Озлем, учні-четверокласники повинні були писати невеличку письмову контрольну. І писали вони звичайними простими олівцями! Завдання, роздруковані на окремих аркушах, на мою думку, не надто складні у порівнянні з тими, що передбачені програмою для українських учнів четвертих класів: перекласти декілька дієслів турецькою і написати словами десять поданих у вправі двозначних числівників, тобто ані текстів, ані граматичних вправ. Одна деталь: у нижньому кутку справа, крім імені вчителя, - побажання учневі вдачі - Good luck! На парті у кожного була книга, і, як виявилось, це видання турецьких авторів включає два в одному - підручник і робочий зошит.

Я поцікавилась у Озлем про оцінювання знань у турецькій початковій школі, оскільки ця тема є досить дискусійною у контексті створення Нової української школи. Виявилось, що

школярам починають ставити оцінки лише з четвертого класу - діє 100-бальна система оцінювання. Так, 85-100 балів еквівалентні оцінці "5", відповідно, 70-84 балів - "4", 55-69 - "3", "45-54" - "2", 0-44 - "1". Щодо домашніх завдань, їх задають один раз на тиждень, але, як відверто каже вчителька, вони не виконуються. Взагалі, наскільки я зрозуміла, на цьому етапі метою є не досягнення академічних успіхів, а набуття учнями навичок навчання.

Поки діти міркували над контрольною, я тим часом спостерігала за ними й розглядала класну кімнату. Учнів було приблизно двадцять п'ять, майже всі одягнені у шкільну форму бордового кольору (лише верх, а низ - хто у чому): за партами дівчатка сидять з дівчатками, хлопчики - з хлопчиками. Зона роздягальні знаходиться в кінці класної кімнати, де без скупчення, по окремо, учні залишають свій верхній одяг. Клас оснащено дошкою, комп'ютером, принтером, проектором і кондиціонером. Очевидно, це була "рідна" класна кімната четверокласників, і діти не переходили до кабінету англійської мови, отже, наочність щодо викладання англійської, яку я сподівалась побачити, на жаль, залишилась "за кадром". У будь-якому разі стіни майоріли різноманітними стендами, національними прапорцями, і, звичайно ж, зображеннями Ататюрка, про що я згадувала вище. З того, що запам'яталось - бутафорні годинники, демонстраційні картки, а саме - зразки написання цифр і літер турецької абетки, на дверях - паперове дерево з фотографіями учнів, розташованих у вигляді плодів дерева, карта Туреччини, календар з визначними датами, оформлений у кінці класу куточок дитячих малюнків.

Звичайно, я до цієї зустрічі ретельно готувалась - по-перше, на "YouTube" віднайшла короткометражний фільм про дивовижну красу Куратні з висоти пташиного польоту. По-друге, напередодні у скайп-режимі зі своєю українською ученицею обговорювали деталі відео-презентації з розповіддю англійською мовою про українські традиційні страви й коротеньким майстер-класом української кухні з приготування вареників, а в якості засобу релаксації обрала для дітей англомовний мультфільм-пісеньку. На моє питання, де знаходиться Україна, діти, на жаль, не змогли відповісти. Але після перегляду фільму вони вже запам'ятали, де вона знаходиться, яка вона наймовірно мальовнича, і чим ми, українці, можемо пишатися. А у якому захваті вони були від того, коли побачили, як мелітопольська Настя з бабусею місили тісто й ліпили смачні вареники, а потім віртуально "пригощали" своїм національним шедевром! Наостанок для створення емоційно позитивної атмосфери я запланувала спільне розучування й виконання веселої пісеньки з одночасною демонстрацією мультфільму. Таким чином, діти не тільки могли бачити на великому екрані текст і підспівувати, але й імітували рухи мультиплікаційних героїв, і робили це з превеликим задоволенням!

Ось такою мені запам'яталась турецька школа - привітною, не дуже суворою, з галасливими шкільними перервами й допитливими очима малечі, з охайно підрізаними зеленими кущами й гірляндами з червоних прапорців... Навіть зараз, знаходячись за тисячі кілометрів, я промовляю "G?r??tek ?zere", а це значить, що я знов сподіваюсь на зустріч.

Н.О. Деркач,

учитель української мови та літератури вищої категорії Дробівського навчально-виховного комплексу "Загальноосвітня школа І -ІІІ ступенів імені С.В.Васильченка - гімназія" Дробівської районної ради

СТЕПАН ВАСИЛЬЧЕНКО - ГУМАНІСТ, ПЕДАГОГ ВЕЛИКОГО СЕРЦЯ

СЦЕНАРІЙ ПРОВЕДЕННЯ ПОЗАУРОЧНОГО ЗАХОДУ ДЛЯ УЧНІВ СТАРШИХ КЛАСІВ ДО 140 - РІЧЧЯ ВІД ДНЯ НАРОДЖЕННЯ С.В. ВАСИЛЬЧЕНКА

Мета: через виразне читання творів С.В. Васильченка допомогти учням розкрити світ почуттів письменника, розвивати уміння художнього читання прозових творів; сприяти вихованню естетичних смаків і почуттів; відчути в собі і розвивати елементи акторської майстерності; уміння триматися і творчо діяти на сцені.

Обладнання: портрет письменника, комп'ютерна презентація про життєвий шлях С.Васильченка, інтер'єр сільського двору: квіти, соняшники, рушники, національні костюми для ведучих

Хід заходу

Дійові особи :

- Ведучий 1
- Ведуча 2
- Мати
- Семен (хлопчик)

Автор до оповідання "Мужицька арифметика"

- Василь Іванович (панок середнього віку)
- Антін (хурщик)
- Дід у полотняних штанях
- Руденський Охрім
- Василина (мати)
- Олена (18 - річна дівчина)

Ведучий 1. "Мало любити свій рідний край, його треба знати", - спадають на думку слова М. Рильського, коли мова заходить про Черкащину, яка має багатовікову історію і культуру, а також сповнена яскравими подіями сьогодення.

Черкаська земля подарувала світові національного генія Тараса Шевченка, мудрого гетьмана Богдана Хмельницького.

Ведуча 2. На землі, уславленій Кобзарем, народились класики української літератури М. Старицький, І.Нечуй-Левицький, жили і творили Г.Сковорода, І. Котляревський та В.Симоненко.

Ведучий 1. А Дробівщина теж має своїх талановитих, мудрих особистостей. Це батьківщина Героя Радянського Союзу В. Г. Романюка. Тут народилися народний артист України В. І. Овчаренко, літературознавець, член-кореспондент АН УРСР І. О. Дзевєрін. Відомий сонцеклонник М.М. Коцюбинський написав новелу " Intermezzo", а в 1903-1904 роках жив і працював український письменник С.В.Васильченко, чие ім'я носить школа.

У 1978 році Указом Президії Верховної Ради УРСР школі присвоєно ім'я С. В. Васильченка. Яким же був життєвий шлях Степана Васильченка?

Ведуча 2. Степан Васильович Панасенко народився 8 січня 1879 року в родині ремісника-шевця в містечку Ічні на Чернігівщині. Чимала родина Панасенків - усіх було восьмеро - тулилася

в старій, скособоченій хаті, обсаженій кленами, ясенями, горобиною. Маленькими підсліпуватими віконцями дивилася вона на майдан, дивилась просто й відверто, не соромлячись бідності своєї, бо жили в тій оселі чесні роботящі люди. Батько був чоботарем, мати по наймах за нужденний заробіток важко працювала.

Ведучий 1. Не маючи власної землі, разом із старшими синами взимку займався шевством, а влітку та восени всією родиною йшли на заробітки чи в панську економію, чи до куркулів-хutorян.

Довгими вечорами в хаті кипіла робота: батько шив чоботи і синів своїх старших того ремесла навчав. А менші залазили на піч і по черзі розповідали казки, вигадували всякі дивовижні історії. Степан завжди умів найдотепніше змостити. Був меткий, жвавий, беручий до всякого діла.

Ведуча 2. В убогій сім'ї шанували праведне слово, жарту, жарти. Батько був письменний (колись у дяка навчився грамоти), поважав освічених людей, знав ціну мудрій книжці. В хаті Панасенків любили Шевченкового "Кобзаря" і Гоголевого " Тараса Бульба ". Часом тут лунали пісні - "Ой, наступала та чорна хмара", "За Сибіром сонце сходить...". Їх виводили дорослі й діти. Значно пізніше письменник Степан Васильченко (такий літературний псевдонім обере Степан Васильович Панасенко) згадуватиме: "Найсильніше враження справила на мене ця трійця: Пісня, Кобзар і Гоголь, твори яким я не знаю рівних у світовій літературі..."

Ведучий 1. П'ять років ходив Степан до початкової школи в Ічні. І закінчив її найкращим учнем. Його залишили при школі, щоб готувався до вчительської семінарії. Минуло два роки напруженої праці. За цей час хлопець добре опанував програму, перечитав багато книжок російського і світового письменства (при школі була як для того часу багата бібліотека). У підлітка виявляється нахил до літературної творчості. Він записує народні пісні, а також перші проби свого пера.

Уривок з оповідання С.Васильченка "Басурмен".

Семен: *Мамо, дайте снідати!*

А богу молився? Не помолишся, до самого вечора не дам - так собі й знай,- казала мати сердито. - Людські діти в неділю, поки з церкви не вийдуть, то й ріски в рот не беруть, а ти, такий лобаню, схопився, лоба не перехрестивши, та до хліба зараз тягнешся? Безстрамнику!..

У дядька ж Микити більший за мене, а його ще ні разу не молили!- гуде плаксиво Семен.

Бач, з кого він привод бере? З Микити! Та то ж шибеник на те, на те він махамет.

А дядина казала ж, що ми обидва з Микитою махамети.

Мати побожно скривилася й заплющила очі.
- Що ти вдієш із таким лобурем, таким басурменом! - Далі скривилася й, зітхнувши, почала казати: - І що ти собі думаєш, Семене, коли ти порозумієш? Та то ж тільки невіри, басурмени богу не хочуть молитися, а ти ж хрещена тварюка! Та тебе ж за це в пекло, в огонь негасимий завадуть. Он глянь, що будуть робити на тім світі грішникам! - мати показала рукою на стіну.

Семен спідлоба зиркнув у той бік, де висіла на стіні велика картина страшного суду; од неї завжди смерділо Семенові духом чортячого кубла.

Він одступив далі й промовив уперто:

- Хай завадуть.

- На сковороді на гарячій будеш сидіти, гарячу смолу будеш пити.

- Дарма...

- Будуть тебе куці залізним гаком за язик тягнути.

Язык у Семена в роті боязко заворушився, покотилась сліна, і він сплюнув.

- А я втечу-у...

- Куди? Дурню! Скрізь вони тебе знайдуть, скрізь виймають. Упіймають тебе, басурмена, потягнуть на саме дно в пекло і вкинуть тебе, неблагословенного, в казан у киплячий...

Ведуча 2. Назавжди запам'ятався Степанові той прощальний вечір, коли родичі й сусіди випроводжали його вчитися до семінарії. Момент був урочистий. По лавках сиділи родичі, сусіди, збоку стояла наша сім'я. Коло порога м'яли шапки в руках куткові діти. Всі рідні були смутні. Мати плакала, а сусіди давали настанови: "Пам'ятай батька, матір шануй", "Не забувай, з якого кола вийшов", "Бідними не гордуй, бо сам із таких".

Ведучий 1. Зрештою під'їхав під хату віз, що мав відвести Степана на станцію, він зробив три традиційні поклони перед іконами, і вилетів з хати, мов на крилах. В голові у нього було повно думок, зворушливих і радісних... А в грудях смуток. Миготіла радісна, невиразна, пиховита думка: "Між своїм родом - батьками, дідами, самими далекими пращурами - я перший іду до культури, до світла, перший пробиваю ту стіну, що стоїть нам на шляху до того чарівного, такого принадного і такого малодосяжного для нас, бідних селян, іншого світу. Прощай рідне, тепле, безмежне, таке спокійне народне море... Вернусь до тебе, проте вернусь - іншим"

Ведуча 2. Коростишівська семінарія була єдиною на Україні, куди приймали здібних дітей селянської бідноти. Вступити до неї було мрією, але щастило не багатьом. Семінарія не справдила надій Степана Панасенка. "Навчання було в семінарії трохи хаотичне, - писав він пізніше. - Часом вона більше скидалася на музичну або співочу школу. Було чимало гультяйства." Казенно-схоластична програма навчання не могла задовольнити допитливого, жадібного до знань юнака, і він опановував науку самостійно, читаючи художню літературу, історичні книжки.

Ведучий 1. Писати ж щось своє, вимріяне, не дозволяли умови інтернатського побуту та ще надзвичайна скромність юнака. У семінарії Степан Панасенко вступає до літературно-художнього гуртка. У роботі цього гуртка майбутній педагог і письменник брав найдіяльнішу участь.

Настав час прощання. А далі - в путь. До якого ж берега пристане хиткий човен його, Степанової долі?

По закінченню семінарії Степану Васильовичу було видане свідоцтво, в яке було записане: " Стефану Васильєву Панасенко, сину козака,

дев'ятнадцяти лет в том, что он, при отличном поведении, оказал хорошие успехи..."

Уривок з оповідання С.Васильченка "Мужицька арихметика"

Ведуча 2. По закінченні семінарії молодий учитель працював у сільських школах. На той час це школами були старі хати під солом'яною стріхою. Тут було сиро, непривітно. Майже така сама вчительова квартира. Голі стіни, голій стіл, кривонеге ліжко, три стареньких стільці. Сумно на душі у Степана, жура серце діймає. Правда, його тепер величатимуть "гоподин учитель". Та дарма! Він зроду-віку не забуде свого мужицького коліна.

Не горнувся Степан у семінарії до поповичів та куркулєнків, а тепер і поготів не запобігатиме ласки у панів та підпанків. Нізащо в світі! Перед ним висока місія просвітителя дітей сільської голоти.

Ведучий 1. Сповнений молодечого запалу, учитель Потоцької однокласної школи поринув у роботу.

В класі - більше сотні учнів (чотири групи). Єдиних підручників немає. До якої методики вдатися, якого способу добратися, щоб за таких умов навчити дітей хоч по складах читати і без грубих помилок писати? Учитель думав, міркував, зважував. І таки знаходив вихід. Його учні багато й залюбки читали, самостійно розв'язували складні задачі. Школярі полюбили науку, свого наставника. А як загорялися дитячі оченята, коли вчитель читав їм вірші, казки, оповідання рідною мовою, коли вчив співати задушевних українських пісень.

Звучить українська народна пісня "Цвіте терен" у виконанні дівчат - старшокласниць.

Ведуча. За розпорядженням інспектора Степана Васильовича перевели до Богуслава. А звідси у 1903 році відправили його до Драбівської школи. Приміщення цієї школи, яка надалі стала називатися "білою школою" збереглося до цього часу. Зараз це приміщення використовується як житло. "Драбівська школа, - згадував письменник, - будинок непоганий, багата школа, тільки сумно мені: як не як - інша, два законовчителі - попи, учителька-попівна. Поміж ними я - селяк, пролетар. Вечорами в учительській, де я мусив жити, не маючи квартири, "кубрячать" і ріжуться в стукалку вибрані драбівські типи. Вперше нудно мені стало на вчителюванні. Надумав - покинув." В училищі Степан Васильченко працював учителя і викладав українську мову. Окрім цього в школі вивчали арифметику, військову гімнастику, богословські дисципліни, церковний спів. Працювало 8 учителів, два священики, завідувачий..."

Ведучий 1. Степана Васильченка охопили сумні думки: "Ось уже в скількох школах Київщини та Полтавщини працював і майже повсюдно одне й те саме... Я чув слова: учительство - то є благородна місія, учитель - то трудівник чесний, народна нива, народна користь - "світільник цивілізації". Як огидли мені ці слова, як боляче вражають вони мене, яка зла, яка гірка іронія відчувається мені в них..."

Прагнучи розширити свою освіту, Панасенко в 1904 році вступає до Глухівського вчительського інституту...

Ведуча 2. 1905 рік сколихнув усю імперію. Розгорнувся масовий робітничий рух, який невдовзі переріс у збройну боротьбу. "Кривава неділя" 9 січня 1905 року прискорила вибух революції. Одним з ініціаторів і керівників страйку був Степан Панасенко.

У 1906 році С. Панасенко по-справжньому взявся до літературної творчості. Життя сільської бідноти, сільських інтелігентів (насамперед учителів), дітей, підлітків - ось що стало об'єктом

його письменницьких інтересів. Улюблений жанр письменника - оповідання. Над кожним з них він довго працює, до блиску шліфуючи кожне слово.

Ведучий 1. З'явилися друком перші твори - оповідання "Роман", "Голодному й опеньки - м'ясо" (згодом перейменоване на "Мужицьку арифметику"), "Пацанок", "Вова", "В темряві", "У панів", "На чужину", "З самого початку". У педагогічному журналі "Світло" одночасно друкуються оповідання "Вечеря", "Над Россю". Ці оповідання друкувалися під прибраним іменем - Степан Васильченко.

Ведуча 2. 1913 році в Києві вперше ставили п'єсу Степана Васильченка "На перші гулі", яку він написав у дарунок українській селянській молоді, що після того так нашуміла скрізь по маленьких і великих сценах по Україні. Прекрасно обставлена, п'єса зробила на публіку надзвичайне враження.

Уривок із п'єси "На перші гулі"

Сільська чепурненька хата. Вікно, призьба, двері. Збоку садок. На призьбі сидять Василина й Олена.

Олена (лукаво) :

- Мамо, мамо!

Василина:

- Чого, дочко?

Олена:

- Скільки буде оце мені років?

Василина:

- Скільки років? (Думає.) В Петрівку оце, мабуть, вісімнадцять піде - ось скільки тобі років! О цій порі я вже дівувала, а ти досі, мабуть, думаєш, що ти маленька?

Олена:

- Чому ж ви мені нічого не кажете, мамо?

Василина:

- Що ж тобі казати?

Олена:

- То я велика вже, мамо?

Василина:

- Сама про це мусиш знати.

Пауза.

Олена (соромливо):

- Мамо, мамо, я хочу вам щось казати.

Василина:

- То й кажи.

Олена:

- Може, вже мені на вулицю ходити можна?

Василина (сміється):

- Бач, куди вона хилить, а я собі й байдуже. Хай же тобі, дочко, про це ще й не сниться!

Олена:

- Чого, мамо?

Василина:

- Батько не пустить - того.

Олена:

- А тато про це й знати не будуть. (Тулиться до матері. Гаряче.) Мамонько, голубонько, пустіть. Он Маруся і Одарка ходять уже, а я ж однолітка з ними. Уже й парубки сміятися з мене починають. Кажуть, що мене і досі кашею годують молошною. Мамо, пустіть!..

Василина (нерішуче):

- Ну, та нехай же побачимо.

Олена:

- Сьогодні пустіть!

Василина:

- Тай чого це тобі так приспіло?

Олена:

- Бо вже мені переказували і вчора, і сьогодні, щоб виходила. Одарка казала, що заїде по мене. Кажіть, мамо, можна? (Зазирає пильно в очі, далі радісно.) Пустили, пустили!

Василина:

- Ще побачимо, що батько скаже.

Олена:

- Ні, ні, годі вже - татові про це байдуже, аби ви пустили. (Віддихає з полегкістю.) Ох!.. Пустили... (Після паузи, жартівливо.) Мамо, мамо, навчіть мене чарувати!

Василина (здивовано):

- Як ти сказала? Чи ти в своїй льолі, дівко! Що це в тебе мати - чарівниця яка, чи відьма?.. Дивись, що вигадала, вражого виводу дитина!

Олена:

- Та ви ж таки, може, од старих людей щонебудь чули.

Василина:

- Старі люди, дочко, багато дечого накажуть, та хіба всьому тому і віри йняти? А я так думаю - коли в тебе ні вроди ні вдачі, то й чари не допоможуть. Я тобі краще пораджу: коли помітиш, що парубок оком на тебе накидає, не липни до його зразу. Не роби так, як, буває, інші, що тільки парубок моргне їй, вона вже й лапки покладе. Покине, сучий син. Походить трохи та й покине. Та ще часом і насміється. Ти роби так, дочко: коли побачиш, що він до тебе ближче, ти од його дальше. Раз подивися привітненько, а двічі нелюбо, коли вийди до його, а коли й ні. Поводи його так довгенько, а як добре вивіриш, що він тебе не дурачить, отоді кажи йому правду. Отак треба з ними. (Пауза.) Ну, а тепер признавайся по правді: принадила вже собі якого чорнявого? Чи, може, тобі більше до вподоби білявий?

Олена (соромливо):

- Мм... бач, які ви...

Василина:

- Аж правда - білявий більше до мислі? Бач, і не ворожка, а вгадала. Тільки скажи йому, щоб так більше не робив!

Олена (стурбовано): Як, мамо?

Василина:

- Ось батько іде, нехай розкаже як.

Ведучий 1. Творчість Степана Васильченка 20-30-х років відзначається розширенням тематичного і жанрового діапазону. Він пише драматичні твори, працює в жанрі кінодраматургії, займається перекладацькою роботою. На особливу увагу заслуговує задум створити широке біографічне полотно - роман-епопею про життєвий і творчий шлях Т.Шевченка - "Широкий шлях". Із п'яти запланованих частин була написана тільки перша - "В бур'янах".

Ведуча 2. Васильченко не прийняв радянської дійсності, його твори правдиво показують життя українців після революції. Він з тривогою вдивляється у майбутній день. 11 серпня 1932 р. смерть обірвала творчі задуми С.Васильченка.

"Широкий шлях" ... Цим же широким шляхом ішов у житті й сам Степан Васильченко - гуманіст, педагог великого серця, чесний письменник...

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Васильченко С. На перші гулі [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <https://www.ukrlib.com.ua/books/printit.php?tid=1091>
2. Васильченко С. Мужичька арифметика [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <https://www.ukrlib.com.ua/books/printit.php?tid=376>
3. Васильченко С.В. Авіаційний гурток: Повісті та оповідання. - Київ: Рад. школа, 1983. - 186с.
4. Довідка [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <https://dovidka.biz.ua/vasilchenko-biografiya-skorochoeno/>

В. А. Джемесюк,

учитель музичного мистецтва Кривчунської ЗОШ I-III ступенів
Жашківської районної ради Черкаської області

У ГОСТЯХ У КОЛИСАНКИ**РОЗРОБКА МУЗИЧНОГО РАНКУ ДО ДНЯ МУЗИКИ ДЛЯ
УЧНІВ 5-6 КЛАСІВ**

Мета: зацікавити учнів значенням слова "колискова"; розвивати творчу уяву та фантазію; виховувати інтерес, любов до музики свого народу та інших країн; виховувати почуття чуйності поваги до рідних людей.

Оснащення: ТЗН; портрети В.А.Моцарта, П.Чайковського, Ф.Шуберта, Л.Ревуцького, Я.Степового; іграшки.

Хід заходу

Зала прикрашена дитячими малюнками по темі "Колисанки вечорами, нам співали наші мами". На сцені лежать м'які іграшки (ведмежата, котики, зайченята). В центрі стоїть дитяча люлька (іграшкова), або дитяча коляска де лежить лялька-немовля. Біля люльки сидить ведуча-вчитель. Колишучи люльки наспівує тихенько колискову.

Ведуча. "Ой ходить сон" (українська народна пісня)

1. Ой ходить сон коло вікон,
2. а дрімота коло плота.
3. Питається сон дрімоти:
4. "Де ми будемо ночувати?"
5. "А де хата теплесенька,
6. де дитина малесенька.
7. Туди підемо ночувати
8. і дитину колихати"
9. "А в нас хата теплесенька,
10. і дитина малесенька!
11. Ходіть до нас ночувати
12. і дитину колихати."

(на кожний стовпчик учасники виходять по черзі)

1 дівчинка

*Коліскова пісня, коліскова -
Та найперша материна мова.
Пахне вона м'ятою і цвітом,
Чебрецевим і суничним літом.*

2 хлопчик

*Пахне молоком і споришами...
Скільки в ній ласкавості і шани,
Скільки в ній тривожності людської,
І надій, і сивини гіркої...*

1 дівчинка

Коліскова пісня, коліскова -

1 хлопчик

То солодка материна мова.

Микола Сингаївський

Ведуча. Дитячий фольклор і його жанри формувались протягом різних історичних епох, у різні періоди розвитку нації. Численні пісні сягають корінням в глибину віків, беручи початок від традиційних народних обрядів та вірувань. У деяких культурах було прийнято, щоб мати одразу після народження складала дитині особливу "особисту" пісню, яка б супроводжувала його все життя. Будучи одними з найдавніших за походженням форм фольклору, колискові є першими музичними враженнями немовляти. Першою зустріти дитину в цьому світі покликана колискова пісня - дивовижний дар минулого. Колискова пісня - це перше, що дитина чує від своєї матері, на який мові не звучала вона. Почувши колісанку, ми її відразу розпізнаємо між іншими піснями. Колискова - це народна пісня, яку співає мати заколисуючи дитину. Свою любов, ніжність, бажання

бачити рідне дитя щасливим, розумним, здоровим мати вкладає у щирі слова лагідний наспів.

Учень. Створена в далеких століттях, передаючись із покоління в покоління, вона дійшла і до нашого часу. Давні недаремно говорили, що виховання людини починається з колискових пісень. Не перелічити чудових колискових, написаних знаменитими дитячими поетами, сучасними письменниками і зірками естради.

Дівчинка

*Заспівай мені, мамо моя,
Як бувало, колись над коліскою,
Буду слухати, слухати я
І стояти в замрії берізкою.
Буду слухати, слухати я,
Заспівай мені, мамо моя.*

Ведуча. Такими рядками починається пісня на слова Олександра Богайчука, музика Володимира Верменича "Заспівай мені, мамо моя".

Коліскова - пісня для заколисування дитини, одним з найдавніших жанрів народної творчості. Коліскові складають як народ так і професійні композитори, такі як В.А.Моцарт, Ф.Шуберт, П.І.Чайковський та ін. Колісанки характеризуються спокійною, лагідною мелодією, заколисуючим ритмом, уповільненим темпом. Коліскові можна почути як у вокальному так і в інструментальному виконанні. Наприклад: Яків Степовий "Коліскова", Лев Ревуцький "Коліскова" (слухання).

Хлопчик. А я знаю загадку про коліску: "Без рук, без ніг, кланяється в кожен бік".

Дівчинка. Коліскова...мама... ці слова весь час нам нагадують про рідну домівку, про хату де пахне духмяним і свіжим хлібом, солодким молоком, про мамині рідні, ласкаві, ніжні руки.

Пісня "Спи, дитино, спи" (українська народна пісня) виконує учасник музичного гуртка

*Спи, дитино, спи,
Очка зажмури!
Можеш, рибко, тихо спати
Над тобою твоя мати
Шепче молитви,
Спи, дитино, спи!*

Ведуча. Я знаю, що вам відомо набагато більше колісанок, то ж давайте пригадаємо їх разом. А щоб було цікавіше, об'єднаємо слухачів на дві команди. Одна буде зватися "Люлі", а друга "Баю - бай".

Завдання. Треба наспівати як найбільше колісанок. (починаються змагання)

Ведуча. Молодці! Багато знаєте колискових. А зараз ми послухаємо одну з колісанок.

("Найкраща" сл. О.Фадєєвої, муз. В.Іванникова, виконують учні молодших класів).

Ведуча. Діти! Давайте подивимось виставу-казку про "Колісанку і Котика". (лялькова вистава)

І акт.

(заходить на сцену дівчинка-Мама, в руках тримає Котика-іграшку. Наспівує колісанку.)

Д.-Мама. А..А..А.. Мій сіренький, мій маленький, пухнастенький, гарненький, я знаю тобі подобаються мої пісні, особливо ті які я співаю на ніч.

Котик. Мур-мяу. Так-так, ці пісні ти співаєш тільки мені, лише мені. Вони мені дуже подобаються. Я знаю ти мене дуже любиш.

Д.-Мама. Так, Котику, я люблю тебе, але ти ж у мене не один.

Котик: як це не один?! Один! Один! (образливо)

Д.-Мама. Ні. Крім тебе у мене є ще іграшки, яким я теж співаю свої колісанки.

Котик. Фррр...! (образливо) Так ось воно як! Тоді я піду від тебе геть! Мені без тебе буде краще!

(котик іде геть)

ІІ акт.

(Іде Котик по лісу. Темно. Холодно. На зустріч йому іде Їжачок)

Їжачок. Уф! Уф! Хто це тут?

Що блукаєш? Що шукаєш?

Котик. Блукаю, бо не знаю куди йду. Шукаю, хто б мене полюбив і любив тільки одного і більше нікого.

Їжачок. Пішли до мене в нірку, а там побачимо що буде.

(Котик і Їжачок прийшли до їжакової нірки)

Їжачок. Лягай спати.

Котик. А мені холодно і лячно самому.

Їжачок. То лягай під мій бочок.

Котик. Ой! Ні! Ти колючий! Ти мене не любиш!

(Котик пішов від їжачка.)

Котик. Як же холодно, голодно, лячно. Я до дому вже дуже хочу. Але я образив свою хазяйку. Що мені робити?..

(звертається до дітей)

- Дітки! Що мені робити? Повернутися? Вибачитися?

(діти відповідають)

-Так-так. Я повернуся. Попрошу вибачення і заспіваю їм свою колісовку.

Ведуча. Повернувся Котик до хати. Зустріла його Дівчинка-Мама. Зраділа. Дала йому мисочку тепленького молока. Наївся Котик і ліг спати. А Дівчинка-Мама заспівала йому колісовку.

("Котику сіренький" (укр.нар.пісня), обробка М.Веріківського).

"Котику сіренький"

1. Котику сіренький,

Котику біленький,

Котку волохатий,

Не ходи по хаті.

2. Не ходи по хаті,

Не буди дитяти,

Дитя буде спати

Котик воркотати.

3. Ой на kota-воркота,

На дитину - дрімота.

А-а, люлі, а-а, люлі.

А-а...

Хлопчик. Ми слухали народні колісанки. Зараз до вашої уваги пропонуємо "Колісовки" із опери "Поргі і Бес" американського композитора Джорджа Гершвіна.

Ведуча. (на фоні інструментального твору). Цю колісовку співає мати своєму синові, які живуть у самому бідному негритьянському кварталі. Це відбувається в Америці.

(Виконує вчитель або у записі).

Баю-бай,

Спи, маленький мій бебі,

Баю, баю,

Швидше, швидше засни.

Бідно ми живем,

Бідний батько твій, бебі...

Засни, мій хороший,

Баю-баю, бай!

Ведуча. Мелодія цієї пісні незвичайна для нашого слуху, але кожний народ, нація має свій стиль і манеру виконання, яка йому притаманна.

Але в цих коліскових одне і головне - це звернення матері до своєї дитини.

Дівчинка

Кажуть - мами нам співають,

Зараз я вам заспіваю

Тільки колісаночка,

Для моєї Світланочки.

(Коліскова із к/фільму "Гусарська балада" слова А.Гладкова, музика Т.Хреннікова; виконує учасник музичного гуртка)

1. *Лунные поляны...*

Ночь, как день, светла...

Спи, моя Светлана...

Спи, как я спала...

В уголок подушки

Носиком уткнись...

Звезды, как веснушки,

Мирно светят вниз.

2. *Лунный сад листвами*

Сонно шелестит.

Скоро день настанет,

Что-то он сулит.

Догорает свечка,

Догорит дотла...

Спи, мое сердечко,

Ночь, как сон, светла...

Ведуча. От же ви впевнились, що колісанка, пов'язана з нашим народженням, з рідним словом "мама". Це добрі, щирі, лагідні, милі нашому серцю слова. Від бабусі до матері, від матері до доньки передаються коліскові від покоління до покоління. Музика творить великі речі, великі дива.

Дівчинка

Музика буває, як весняний вітер:

То заколисає в яблуневім цвіті,

То долину вкриє запашним розмаєм,

То в кущах калини тихо задрімає.

Хлопчик

Музика буває, як червнева злива:

То забарабанить у вікно бурхливо,

То раптово стихне, і вже за хвилину

Падають в калюжі дощові краплини.

Дівчинка

Музика буває схожа з листопадом:

То кружляє сумно над пожовклим садом,

То полине вгору, стихне край дороги

І осінні листя лине нам під ноги.

Хлопчик

Музика буває, як завія біла:

То розправить вільно над землею крила,

То злетить шалено, люто і зимово,

Заведе з вітрами снігову розмову.

Ведуча

Музика кружляє, наче птах казковий:

То летить у мрях в дивосвіт квітковий,

То до зір долине й на дитячі вії

Кольорові, добрі, тихі сни навіє.

Іван Редчиць

(У виконанні учасників музичного гуртка звучить "Коліскова школі" музика і слова О.Лобової).

(виходять всі учасники заходу)

(за підручником "Музика" О.Лобової)

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

Лобова О.В. Музичне мистецтво: підруч. для 2кл. загальноосвіт. навч. закладів / О.В.Лобова. - Київ:Школяр, 2012. - 144с.

Коліскова для двох діточок [Електронний ресурс]. - Режим доступу:

<https://www.youtube.com/watch?v=gQTV873vgRU>

Дитячі пісні [Електронний ресурс]. - Режим доступу:

<http://lektcii.net/3-48883.html> <http://deti.e-papa.com.ua/dytyachi-pisni/5/>

С. П. Гончарова,

заступник директор з навчально-виховної роботи Вишнопільської ЗОШ I - III ступенів Тальнівської районної ради

ТВОРЧІСТЬ ОДНІЄЇ РОДИНИ

РОЗРОБКА ВИХОВНОГО ЗАХОДУ З НАГОДИ ВРУЧЕННЯ РЕГІОНАЛЬНОЇ ПРЕМІЇ ІМЕНІ Ф. МИЦИКА

Мета: ознайомити учнів з життям та творчістю родини Мициків; прищеплювати потребу цікавитися творчістю письменників рідного краю; виховувати шанобливе ставлення до творчої спадщини земляків, до художнього слова, до всього, що пов'язане з рідним краєм.

Обладнання: портрет, презентація, виставка творчого доробку родини Мициків, відеоролик "27 причин любити Україну".

Хід заходу**Ведучий. Присвячується Федору Мицику**

*Проходять роки, минають століття,
Та пам'ять людська не згаса, не вмира.
Адже знають усі на цім білім світі:*

*Найважче почути страшні слова.
Слова ці пекучі, до болю разючі:
"Війна, люди добрі, війна!"
Вона не шкодує ні свата, ні брата,
І навіть маленьке дитя.*

*Ідуть тоді всі воювати
За радість земну, за життя.
Беруться за зброю солдати,
Стріляють там градом гармати,
І плаче, рида рідна мати -
Не хоче синочка втрачати...*

*Ночами не спала, плакала дитину,
Про долю щасливу просила та днину.
Але так не сталося - війна біля двору,
І хлопець-юнак вирушає в дорогу.
Воює на совість та пише вірші
Про рідний Вишнопіль - куточок раю на землі.*

*Воює за маму, за брата, за тата,
За сина малого, якого покинув у сні.
Малий ще не знає того,
Що тато його на війні.*

*Його всі чекають додому,
Без нього немає життя.
"З тобою, мій краю, з тобою", -
Було змістом його майбуття.
Живіть же на світі всі люди,
Щасливими будьте, радійте життю.
За нашу із вами країну
Загинув наш Федір в бою.*

*Проходять роки, минають століття,
Та пам'ять людська не згаса, не вмира.
Тобю пишались і буде пишатись
Твоя Вишнопільська земля.*

Л. Я. Бойко

Ведучий. Щороку у вересневі дні наша школа зустрічає гостей. Ми збираємося, щоб вшанувати пам'ять поета-земляка Ф. О. Мицика та відзначити найкращих молодих поетів, прозаїків та літературних критиків.

Ведуча. Федір Олексійович писав: "Література - найближча, улюблена моя справа, вона мій шлях, моя мета. До неї я здавна прагнув, ішов шляхом великих труднощів і зусиль... Я вірю в перспективу свого майбутнього. Література для мене все: вона моя мета, мої стремління. На все я дивлюся оком художника, всюди бачу сотні тем, прекрасних сюжетів десятки в голові."

І це дійсно так. Послухаймо його поезії:

1.
*Вгорі палають, миготять,
Світи космічні - зорі.
Прекрасно створено життя
В космічному просторі
З путі зорю зіпхне зоря.
Падіння, метеори..
І падають світи, горять
В космічному просторі.
Ростуть світи, росте життя,
Блакить квітчають зорі.
Ніколи не помре життя
В космічному просторі.*

2.
*Ніколи не втомиться серце!
І воля не зрадить в бою
Упевнено знаю тепер це,
Я вірю в незламність свою
Дорога - пряма і єдина.
Мета - в даліні золотій
Кохана моя Батьківщина,
А я - її син молодий.*

3.
*Якщо вам траплялося бути
В моєму вишневім селі.
Ви пісню могли там почути
Про радість і щастя землі.
Бувало не раз навесні
Я їздив в околиці села -
І всюди дзвеніли пісні,
І всюди обличчя веселі.
З ланів повертаються друзі -
У полі стояли жнива,
І пісня котилась по лузі,
Знайомі вставали слова!*

*Цю пісню колгоспні дівчата
В село принесли із ланів,
Де щастя, ще тільки почате,
Ласкавістю дальніх вогнів
Зове до небачених днів.*

Ведучий. Федір Олексійович понад усе любив свою рідну землю, і, як справжній син, пішов захищати неньку.

Ведуча. За неї віддав найцінніше - своє життя, хоча так любив його.

*Я ніколи не втомлюся жити,
І життя мені не розлюбить.
Що було гіркого - пережите,
Радості ж повік не пережить.
Серце з горя більше не заплаче.
З нами завжди сонце весняне,
Обіймає променем гарячим
І, як друг, розпитує мене:
"Чи бував ти, хлопче, у поході,
Чи беріг товариша в бою?
Розкажи-но при оцій нагоді,
Як прожив ти молодість свою!" -
"Миле, ясно! Подивись на груди:
Десять ран - і радощів, і мук.
Я нікого з друзів не огуdiv
І гвинтівки не впустив із рук".
О життя! Життя моє безкрає!
Нам віки з тобою перейти.
Біль чи радість серце перекрає, -
Тільки б вічно біля мене ти!
Нас з тобою - ні! - не розлучити!
Звуком стану - в пісні буду жити.
Я ніколи не втомлюся жити,
І життя мені не розлюбить!*

Ведучий. На жаль, ворожа куля обірвала життя молодого поета. Але залишилося його слово. Слово невмируще, яке лунає через десятиріччя і лунатиме ще довгі роки.

Ведуча. Сьогодні ми не тільки вшановуємо пам'ять поета, а й згадаємо творчу родину Мициків.

Мене виряджала дружина
*Мене виряджала дружина,
Я йшов до вокзалу, ніс сина.
- Бувайте, дружино і сину!
Я йду боронити країну.
І радість, і смуток сплелися!
- Дорого, рівніше стелися!
Так мовила вірна дружина,
Із рук забираючи сина.*

Ведучий. Мицик Ірина Петрівна - садівник, збирач народної творчості. Закінчила Городищенський технікум садівництва. Працювала агрономом на дослідному полі в м. Сквирі у знаменитого селекціонера Йосипа Магомета. Дружина поета Ф. Мицика. У роки війни зберегла його творчу спадщину, вела щоденник, з 1942 р. стала записувати народну творчість. Від 1949 і по 1979 рік ростила і доглядала колгоспний садок.

Ведуча. Записувала народні прикмети, поради, вміння, замовляння. Вела щоденник погоди. Видала книжку "Голод у Вишнопілі" (1993 р.). У збірнику "Отчий край" надрукувала спогади про поета Ф. Мицика, у народній книзі - меморіал "33-й: голод" (1991р.) - свідчення про голодомор, у збірнику "Ви, зорі-зориці" - замовляння (1991р.). Поради, прикмети та спогади про своє життя згруповані в окремій збірці.

Ведучий. Свій щоденник І. П. Мицик писала у роки Другої світової війни уривками - лише тоді,

коли не вистачало сили мовчати, коли необхідно було хоч на папері висловити свої нестримні почуття, залишити свідчення про часи лихоліття.

Ведуча. Уривки з нього публікувалися в газеті "Уманська зоря" 7 лютого 1964 року.

Уривки зі щоденника

Ірина Петрівна є автором чудових прозових творів. Образок "Вишник в іню" ("Мициківська левада" В. Мицик)

Ведучий. Брат Федора Мицика, Іван Олексійович Мицик - філолог, поет. Навчався у сільській семирічці, Тальянківському зоотехнікумі. У 1943 р. був важко поранений. Викладав у школі Вишнополя та в навколишніх селах українську, російську, німецьку мови.

Ведуча. Працював у школах Новоархангельська. Під впливом брата Ф. Мицика почав писати вірші, які публікував з 1939 р. Друкувався у фронтовій, районній пресі, збірнику "Мрія кличе" (Черкаси, 1961 р.)

Україні

*Сніжинки падали і слалися узірно,
А я стояв і думав про життя.
Роки за роками відходять в небуття,
Нові вступають впевнено й повільно.
Ось так і цей окрилено вступає
В свої права над світом і життям.
Ніхто цей хід не спинить, не здолає,
Початку і кінця нема його шляхам.
Рої думок про матір Україну
Цвітуть узорами, як сніжні пелюстки.
Люблю її як матір, як дівчину,
І цю любов я пронесу в віки.
Нехай земля моя прославлена й велична
В віках майбутніх веснами цвіте.
Хай сонце її сміється вогнелике,
Веснянодайне, вічно золоте.*

Ведучий. Від батька успадкували нахил до творчості і сини Мирослав та Вадим.

Ведуча. Послухаймо уривки з автобіографії Мирослава Федоровича Мицика. Уривки з автобіографії ("Мициківська левада" В. Мицика)

Ведучий. У 1955 р. почав збирати приказки і прислів'я та пісні. А також написав декілька загадок. Загадки ("Мициківська левада" В. Мицика)

Ведуча. У своїх поезіях Мирослав Федорович опісував красу і багатство рідної землі.

1) Пахоці землі

*Я знаю пахоці землі.
Вони - неповторимі, невловимі.
Вони - то піт пролитої на ланах,
Вони - то урожай стеблинозерний,
То шепіт трав,
То вітру лет,
То ріст хлібів
І дзвін бджолиний.
Вони - то кров людська.*

2) Хліб

*Я іду по безмежжю полів,
Міряю працею гони.
Визначаю багатство землі
В медогонках.*

Тут,
 На бронзовім поля чолі,
 Мрія моя колоситься.
 Бачу я хліб духмяний на столі.
 То криця,
 То праця,
 То сила
 Моїх працьовитих долонь.
 То мого серця
 У хліб перелитий вогонь.

Ведучий. Мирослав Мицик писав: "Якщо передчасно не помру, думаю принести якнайбільше користі людям, стати літератором або фольклористом."

Ведуча. На жаль, хвороба обірвала життя молодого літератора. Послухайте автобіографічну замальовку "Ясен". Замальовка "Ясен" ("Мициківська левада" В. Мицика)

Ведучий. Вадим Федорович Мицик - етнограф, археолог, журналіст. Понад 20 польових сезонів провів в археологічних експедиціях, досліджуючи міста і селища трипільської культури в Черкаській, Одеській, Кіровоградській, Чернівецькій областях.

Ведуча. Створив 5 музеїв, серед них і Тальнівський районний музей хліборобства, і беззмінно був його директором по 04 січня 2013 р. Автор 26 книжок з наукової та літературної тематики. Серед них - книжка про творчість рідного села "Вишне поле", також "Зажинок" (Антологія красного письменства Тальнівщини), 2015 р.

Ведучий. Вадим Федорович - почесний громадянин міста Звенигородка. Нагороджений медалями "За заслуги перед Тальнівщиною", Національної спілки письменників України, Почесною відзнакою за вагомий внесок у відродження духовності та особисті досягнення в літературній творчості, відзнакою Національної спілки майстрів народного мистецтва України "За збереження народної культури" та ін..

Ведуча. Заслужений працівник культури України (2006), Почесний краєзнавець України (2011), Лауреат премій ім. М. Максимовича та І. Нечуя-Левицького.

Вірш "Ора діти"

Ведучий. Хліборобство є життєвою основою українського народу у всі роки історичного і майбутнього його життя. Хліб - найбільша святиня нашого народу.

Вірш "Молитва до хліба"

Ведуча. Вадим Федорович Мицик зазначав: "Для мене основне - утверджувати рідний народ український, вивчати його творчість, і її духовну силу і красу показувати світові".

Уривок зі статті "Пісня рідного поля"

("Мициківська левада" В. Мицика)

Ведучий. Дружина Вадима Федоровича - Ангеліна Сергіївна Мицик - педагог, краєзнавець, фольклорист. Працювала садівником у Вишнополі, в Тальнівському музеї історії хліборобства. Член літературної студії "Зажинок".

Від 1959 року трудове життя пов'язане із садом та рослинами рідного краю. Любов до них прищеплювала студентам у технікумах Тального, Звенигородки, Тальянок.

Ведуча. Працюючи керівником гуртків на станції юних натуралістів, відновила прадавні ремесла плетіння та інкрустації соломкою. Разом зі своїми учнями представляла вироби на виставках у Рівному, Коломиї, Києві, Черкасах, Умані, Тальному.

Ведучий. Ангеліна Сергіївна записує народну творчість, досліджує рідкісні рослини Черкащини. Автор книжки нарисів про них, оповідань та віршів "Помічне зілля" (2010). А природа, звісно, кличе до творчості.

Ведуча. Вірші, прозу, записи народної творчості друкувала також у газетах та збірках "Вишне поле" (2005), "Мициківська левада" (2006), "Література рідного краю" (Черкаси, 2010).

1) За селом (Черевички)

За селом у зелен-гаю
 Зацвіли фіалки скраю.
 То зозулька ходила,
 Черевички погубила.
 А я піду погуляю,
 Черевичків назбираю.

2) Понад полем

Жайвір крильцями тріпоче,
 Моє розважить мене хоче.
 Жайворонку, пташко мила,
 Ти візьми мене на крила,
 Та й понеси рідним краєм,
 Понад полем зелен-гаєм
 Хай я світом налюбуюсь,
 Намилуюсь, надивуюсь.

3) Чебреці

Уже відцвіли чебреці
 При битій степовій дорозі.
 А моє серденько в тривозі.
 Уже відцвіли чебреці.

Ведучий. Ми вшанували пам'ять талановитого поета-земляка Ф. О. Мицика та пригадали відомості про життя й творчість талановитої родини Мициків.

Ведуча. Джерело їхнього натхнення - це любов до свого села, до рідного краю, любов до України. (Відеоролик "27 причин любити Україну").

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

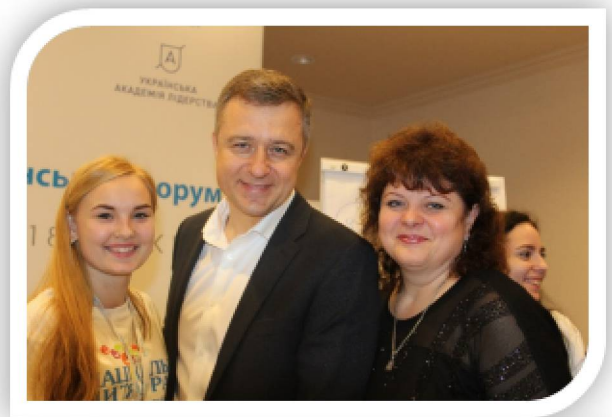
1. Мицик В. Ф. Вишне поле: Творчість одного села / В.Ф. Мицик.- Київ: КВІЦ, 2005 р. - 164 с.: іл.
2. Мицик В. Ф. Мициківська левада. Творчість однієї родини. / В.Ф. Мицик. - Київ: КВІЦ, 2006 р. - 390 с.
3. Мицик М. Ф. Життя - горіння" / М.Ф. Мицик. - Київ: КИТ, 2007. - 156 с.: іл.
4. Мицик В. Ф., Мовчан В. Зажинок. Антологія красного письменства Тальнівщини: поезія, проза, літературознавство, мистецтво / В.Ф. Мицик, В. Мовчан. - Київ: КВІЦ, 2015. - 356 с.

ПЕРШИЙ ВСЕУКРАЇНСЬКИЙ ФОРУМ НАЦІОНАЛЬНОЇ ДИТЯЧОЇ РАДИ «ПОЧУЙ І ПІДТРИМАЙ ДИТИНУ»

У грудні 2017 року у місті Києві відбувся перший Всеукраїнський форум Національної дитячої ради, що створена за ініціативи Уповноваженого Президента з прав дитини Миколи Кулеби. У форумі взяли участь діти та молодь, які є представниками шкільного самоврядування, та випускники інтернатних закладів з усієї України. **«Форум – місце, де діти можуть відкрито поспілкуватися з дорослими, обговорити свою участь у прийнятті рішень на національному рівні. Діти мають право бути почутими»**, - зазначив Уповноважений з прав дитини. Серед питань, які цікавили учасників форуму, - фінансування шкіл та розвиток інклюзивної освіти. Юні учасники цікавились і тим, як вони особисто можуть впливати і допомагати у тому, щоб зробити школу доступною для всіх.

Під час заходу діти мали змогу поспілкуватися з директором міжнародної благодійної організації «СОС Дитячі Містечка» Андрієм Чупрковим, обговоривши важливість виховання дитини в сім'ї, а не закритому закладі, як правильно спілкуватися з дітьми з особливими освітніми потребами.

Цікавою і корисною була зустріч з Міністром освіти і науки України Лілією Гриневич. У діалозі, що відбувся з міністром, обговорювалися актуальні питання, що стосуються освіти, освітнього процесу з позиції Нової української школи. Молодь, яка зібралася на форумі, готова впроваджувати ці зміни задля кращого майбутнього нашої держави.

Під час форуму також обговорювались актуальні проблеми, з якими стикаються діти в школі: булінг, секстинг, онлайн цькування, якого зазнають діти, проблеми неприйняття дітей з інвалідністю. Адже 80% дітей на сьогодні зустрічаються або стають жертвами булінгу. Учасники заходу спілкувались з психологами та експертами. Зокрема, про правила спілкування з дітьми з інвалідністю, як підтримувати таких особливих дітей, не ображати їх недоречними чи необережними жартами розповідала громадська діячка і телеведуча **Уляна Пчолкіна**; про законопроект протидії булінгу говорила народний депутат України **Оксана Білозір**.

Черкащину на цьому заході представили **Юлія Василенко**, учениця 11 класу Черкаської спеціалізованої школи І-ІІІ ступенів №28 імені Т.Г.Шевченка Черкаської міської ради, та **Валентина Кудін**, завідувач лабораторії виховної роботи комунального навчального закладу «Черкаський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради». Юлія представляла Черкаську область як дитячий омбудсмен **Ліги старшокласників Черкащини**.

Форум став місцем, де діти мали змогу відверто говорити та бути почутими. Особисті історії, досвідчені спікери, доступний та цікавий формат зробили форум корисним для дітей і допомогли спланувати подальшу роботу Національної дитячої ради. У заході взяли участь представники МБО «СОС Дитячі Містечка», Lumos (UK), соціального проекту «Інклюзивно привітні», Української академії лідерства, Пласту, Асоціації адвокатів України.

